

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií / Francouzská filologie

Diplomová práce

Aneta Rytinová

**Vývoj francouzského pravopisu od 16. století se zvláštním
zřetelem na accent circonflexe**

**Development of French spelling since the 16th century with special
regard to accent circonflexe**

Praha 2016

Vedoucí práce - PhDr. Jaroslav Štichauer, Ph.D.

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala vedoucímu mé diplomové práce, PhDr. Jaroslavu Štichauerovi, Ph.D., za jeho cenné rady, trpělivost, ochotu a čas, který mi věnoval při řešení dané problematiky. Také děkuji všem respondentům, kteří mi poskytli potřebné informace.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 7. května 2016

.....

Aneta Rytinová

Abstrakt

Cílem práce je studovat vývoj francouzského pravopisu v období od 16. století do současnosti se zaměřením na diakritický znak *accent circonflexe*. Postupně jsou analyzována jednotlivá století z pohledu jazykového doplněna o historický kontext. Jsou rozebírána nejvýznamnější díla pojednávající o francouzském pravopise, od utváření pravopisných pravidel v 16. století, až po nejaktuálnější pravopisné reformy a jejich důsledky v roce 2016. Podrobnější studie je věnována vývoji znaku *accent circonflexe*. Záměrem je vylíčit jeho vstup do francouzského pravopisu, jeho boj o přežití, následné šíření a nabývání na významu, až po jeho oficiální statut, kdy se stává ikonou francouzského pravopisu, která je ohrožena pravopisnou reformou z roku 1990 navrhuující jeho omezení. Diplomová práce je doplněna o výzkumnou část, ve které je formou dotazníku zkoumán pohled rodilých frankofonních osob na pravopisnou reformu, především na částečné odstranění znaku *accent circonflexe*.

Klíčová slova:

pravopis, pravopisná reforma, francouzský jazyk, *accent circonflexe*

Abstract

The major aim of the thesis is to study the development of French spelling since the 16th century with main focus on the diacritical mark *accent circonflexe*. The individual centuries are analysed step by step from the linguistic perspective with the historical context addition. The most significant pieces dealing with the French spelling from the period of a formation of spelling rules to the current period of spelling reforms and their consequences in 2016 are analysed. This thesis focuses on the development of the mark *accent circonflexe* in detail. The main intention of the thesis is to describe the introduction of this mark to the French spelling, its struggle for survival, an extension and gaining its importance till its official status when it becomes the French spelling icon threatened by the reform of spelling in 1990 proposing the restriction of this mark. The research part in the form of a questionnaire is added to the master thesis. The opinion of native francophone people on the reform of spelling, especially on *accent circonflexe* is under examination.

Key words:

spelling, reform of orthographic standards, French language, *accent circonflexe*

Obsah

0	Úvod	11
1	16. století	14
1.1	Geoffroy Tory	17
1.1.1	Diakritická znaménka	18
1.2	Sylvius	21
1.3	Etienne Dolet	23
1.4	Debaty okolo francouzského pravopisu v období 1550-1570	25
1.4.1	Louis Meigret	25
1.4.2	Útoky na Louise de Meigreta	28
1.4.2.1	Jacques Louis Peletier du Mans	28
1.4.2.2	Guillaume des Autels	31
1.4.2.3	Robert Estienne	33
1.4.3	Obrany Louis Meigreta proti kritikám	34
1.4.4	Obránci pravopisné reformy Louis de Meigreta.....	36
1.4.4.1	Thomas Sebillet.....	36
1.4.4.2	Pierre de Ronsard	37
1.4.4.3	Pierre de la Ramée.....	41
1.4.4.4	Jean Antoine de Baïf	44
1.4.4.5	Honorat Rambaud	45
1.5	Syntéza pravopisných sporů 16. století.....	46
1.5.1	Vztah fonické stránky s grafickou	46
1.5.2	Otázka etymologie v pravopisu	47
1.5.3	Samohláska <i>e</i> a její znázornění.....	48
1.5.4	Otázka diakritických znaků	49

1.5.4.1	<i>Accent aigu</i>	49
1.5.4.2	<i>Accent grave</i>	50
1.5.4.3	<i>Accent circonflexe</i>	50
2	17. století	53
2.1	Gramatici a reformátoři	54
2.1.1	François de Malherbe	54
2.1.2	Charles Maupas	55
2.1.3	Jean Godard	56
2.1.4	Claude Irson.....	58
2.1.5	Laurent Chifflet	61
2.1.6	Gramatika z Port-Royal	63
2.1.7	Antoine Lartigaut.....	64
2.2	Vaugelas a tzv. Remarqueurs.....	65
2.2.1	Claude Favre de Vaugelas	65
2.2.2	Thomas Corneille	67
2.2.3	Dominique Bouhours.....	68
2.2.4	Gilles Ménage.....	69
2.3	Francouzská Akademie.....	70
2.4	Lexikografové.....	72
2.4.1	Pierre Richelet	72
2.4.2	Antoine Furetière.....	74
2.5	Preciozita	76
2.5.1	Antoine Baudeau de Somaize.....	77
2.6	Syntéza pravopisných jevů 17. století.....	79
2.6.1	Vztah fonické stránky a grafickou.....	79
2.6.2	Otázka etymologie v pravopisu	80

2.6.3	Samohláska <i>e</i> a její znázornění.....	80
2.6.4	Otázka diakritických znaků	81
2.6.4.1	<i>Accent circonflexe</i>	82
3	18. století	85
3.1	Dictionnaire de Trévoux	85
3.2	Claude Buffier.....	88
3.3	Gabriel Girard	91
3.4	Encyklopedie	93
3.5	Čtvrté vydání Slovníku Francouzské Akademie	96
3.6	Jean-François Féraud	99
4	19. století	103
4.1	Charles-Pierre Girault-Duvivier.....	104
4.2	Šesté vydání Slovníku Francouzské Akademie	106
4.3	Ambroise Firmin Didot.....	108
4.4	Émile Littré	111
4.5	Sedmé vydání Slovníku Francouzské Akademie.....	113
5	Od 20. století po současnost	115
5.1	Ministerský výnos 1901	115
5.2	Ministerský výnos 1977	116
5.3	Pravopisná reforma 1990	116
5.3.1	Příčiny a průběh pravopisné reformy 1990	116
5.3.2	Obsah pravopisné reformy 1990.....	117
5.3.2.1	Otázka znaku <i>accent circonflexe</i> v pravopisné reformě 1990.....	118
5.3.3	Reakce na pravopisnou reformu 1990	119
5.3.3.1	Reakce odborného publika	119
5.3.3.2	Reakce Francouzské Akademie	121

5.3.3.3	Reakce tisku	122
5.3.4	Přijetí pravopisné reformy 1990	122
5.3.4.1	Belgie	122
5.3.4.2	Švýcarsko	123
5.3.4.3	Québec.....	123
5.3.4.4	Francie.....	124
6	Historické shrnutí vývoje znaku <i>accent circonflexe</i>	125
7	Výzkum	127
7.1	Uvedení do výzkumné část	127
7.2	Průběh výzkumu	127
7.3	Výsledky výzkumu	130
7.4	Souhrn výzkumné části	136
8	Závěr.....	138

Zkratky použité v textu

Defense I: MEIGRET, Louis (1550.) *Defenses de Louis Meigrêt touchant son Orthographe Françoisze, contre les censures et calõnies de Glaumalis du Vezelet, et de ses adherans.*

Defense II: MEIGRET, Louis (1550). *La Reponse de Louis Meigrêt a l'apologie de Jáques Pelletier.*

Beaulieux 1: *Histoire de la formation de l'orthographe française des origines au milieu du XVIe siècle.* Paris: Honoré Champion.

Beaulieux 2: *Les accents et autres signes auxiliaires dans la langue française.* Paris: Honoré Champion.

0 Úvod

Otázka francouzského pravopisu nás během studií vždy fascinovala. Jeho mnohdy nelogická pravidla, nespočet výjimek či zvláštní znaky vložené nad písmeny. Ze všeho nejvíce naši pozornost upoutal, jako asi i mnoho dalších studentů francouzského jazyka, znak *accent circonflexe*, jehož původ ve francouzském pravopise nám zůstával dlouho neznámý. Pokládali jsme si otázky o jeho vzniku, o důvodu právě takové grafické podoby, o jeho vývoji ve francouzském jazyce. Neustále setrvávající debaty o přijetí pravopisné reformy z roku 1990 nás utvrdily v myšlence sepsat diplomovou práci právě na dějiny francouzského pravopisu s důrazem na znak *accent circonflexe*. Doufáme, že tato práce přinese objasnění nejen nám, ale i čtenáři.

V naší diplomové práci, kterou zde předkládáme, si klademe za cíl představit vývoj francouzského pravopisu v období od 16. století po aktuální dění, přesněji řečeno po rok 2016. Avšak věnovat se dějinám francouzského pravopisu znamená vlastně obsáhnout téměř celé dějiny francouzského jazyka, jehož byl pravopis vždy významnou složkou. Vývoj pravopisu se často odrážel i v dalších oborech s jazykem souvisejících. A tak komplexnost a bohatství psané podoby francouzského jazyka nemohou být objasněny bez určitého kontextu, díky kterému můžeme strastiplnému vývoji francouzského pravopisu lépe porozumět.

*Ensemble de règles et d'usages définis comme norme pour écrire les mots d'une langue donnée.*¹ Takto zní definice hesla *orthographe*² ve slovníku Larousse. Ano, taková je formulace z pohledu současného, ale dala by se aplikovat vždy v průběhu staletí vývoje jazyka? Jak se vyvíjela pravopisná pravidla v souvislosti s normou? Proč je francouzský pravopis jedním z nejkomplikovanějších pravopisů nejen všech románských jazyků? Proč existuje značná odlišnost mezi grafickou a fonetickou stránkou francouzského jazyka? Proč byl francouzský pravopis v průběhu staletí příčinou několika sporů? Proč byl francouzský pravopis předmětem několika reforem? Jakými všemi změnami si

---

¹ Soubor pravidel a úzů definovaných jako norma, jak zapisovat slova daného jazyka.

² pravopis

prošel francouzský pravopis, než dosáhl aktuální podoby? Na všechny tyto otázky se naše práce pokusí nalézt odpověď.

V naší diplomové práci se věnujeme rozboru francouzského pravopisu z diachronního pohledu doplněného o historický kontext. 16. století, kterým naši práci uvádíme, představuje důležitý mezník ve vývoji francouzského jazyka. Objevují se první myšlenky na sjednocení francouzského pravopisu a poprvé do francouzské grafické podoby vnikají diakritické znaky. Rozmanité názory na uniformizaci pravopisu vyústí v debaty a spory. Nesourodost v pravopisné otázce pokračuje i ve století následujícím, kdy se však stává spíše druhotnou a přístupy k pravopisu jsou rozmanité. Myšlenky na zjednodušení a modernizaci pravopisu však setrvávají a rozvíjejí se v souvislosti s diakritickými znaky, které si tak více dobývají své významné místo ve francouzském pravopisu. 18. století, jakožto období zrodu moderní francouzštiny, se může charakterizovat jako počátek ustálení francouzského pravopisu a jeho pevně daných pravidel. V analýze pokračujeme vývojem francouzského pravopisu v období od 19. století, kdy se otázka pravopisu dostává do oblasti politiky a pedagogiky. Svou studií dovádíme až do současnosti, přesněji řečeno do února roku 2016. Představujeme reformy týkající se francouzského pravopisu. Důraz klademe na pravopisnou reformu z roku 1990 a její dopad na aktuální dění.

V celé naší práci se zaměřujeme na diakritický znak zvaný *accent circonflexe*, který, jak uvidíme, hraje ve vývoji francouzského pravopisu důležitou a mnohdy problematickou roli. Udáváme si za cíl shrnout jeho nejisté počátky ve francouzském pravopisu, nárůst jeho významu v grafické podobě až k dosažení stavu, kdy se tato slavná „stříška“ stává neodmyslitelnou součástí francouzského pravopisu a jeho symbolem. Takovému resumé ponecháváme v naší studii prostor po prezentaci jednotlivých století.

Naší práci završujeme výzkumnou částí, kterou zasvěcujeme právě tomuto znaménku *circonflexe*. Dotazníkový výzkum zakládáme na pravopisné reformě z roku 1990, která mimo jiné upravuje i užívání tohoto znak. Díky našemu průzkumu chceme zjistit, jaká je mezi rodilými frankofonními mluvčími míra akceptace navržených pravopisných úprav ve spojitosti se znakem *accent circonflexe* a celkové povědomí o této reformě. Dle našich hypotéz

předpokládáme nepřilíš vysoký procentuální podíl ponětí o reformě, z důvodu jejího neoficiálního statutu si troufáme očekávat méně než 50%. Naopak zastánců nezmodernizovaného pravopisu obsahující znak *accent circonflexe* nad všemi samohláskami odhadujeme dokonce nad 95%.

1 16. století

16. století je ve Francii považováno, i přes války o Itálii a náboženské války pustošící zemi, obdobím kulturního rozkvětu. Novou éru prosperity charakterizují dva velké celosvětové objevy předešlého století, a to vznik knihtisku (první polovina 15. století) a objevení Ameriky (1492). Z Itálie do Francie přichází Renesance a s ní i celková fascinace vším, co italská kultura přináší. Hojně se studují staré jazyky, kromě latiny například řečtina nebo hebrejšтина, ale zároveň se probouzí i hlubší zájem o národní jazyky. Francouzský jazyk nabývá na významu a pomalu začíná docházet k vytlačování latiny z každodenního života. Francouzský jazyk v 16. století je však ještě v plném vývoji bez pevně daných pravidel. A tak tím, jak mezi gramatiky, lexikografy a jazykovědci vzniká zájem o francouzský jazyk, jeho studium a šíření jeho psané podoby, vyvstává i potřeba jeho sjednocení a kodifikace.

Kulturní vliv renesanční Itálie ve Francii se v 16. století značně odráží v jazyce, a to přínosem velkého množství výpůjček z italštiny. Jak píše Ferdinand Brunot (Brunot, I, 1927: 198-200), obdiv k italským autorům velkých literárních děl vedl k jejich imitaci a ve Francii se lidé učili hojně italsky, aby dosáhli „*la communication des bons auteurs italiques*“³. Brunot však dodává, že v průběhu let zvítězila národní hrdost a Francouzi nechtěli připustit, aby italština měla převahu nad jejich rodným jazykem. Moderní francouzština dodnes obsahuje mnoho slov původem italských.

Francouzština se začíná v průběhu 16. století rozšiřovat do oblasti náboženství, školství a administrace a díky knihtisku se dostává i k širší populaci. Důležitým mezníkem je rok 1539, kdy král František I. vydává legislativní nařízení z Villers-Cotterêts, kterým mimo jiné ustanovuje, v článcích 110. a 111., povinné užívání francouzského jazyka v úředních dokumentacích namísto původně používané latiny. Tímto francouzský jazyk dosahuje oficiálního statutu v celé zemi. Jde o definitivní krok, jak se postavit proti latině. Je důležité si

---

³ „komunikační úrovně dobrých italských autorů“

uvědomit, že většina lidí v této době nemluvila čistě francouzsky, ale dialekty francouzštiny.

Se vznikem knihtisku došlo ke značnému nárůstu produkce knih. Lucien Febvre a Henri-Jean Martin nás ve svém díle *L'Apparition du livre*⁴ statisticky seznamují s tiskařskou činností ve světě. Uvádí, že například v Ženevě mezi léty 1550 a 1560 bylo vytištěno 130 knih, mezi 1533 a 1540 pouze 42, v období 1540-1550 číslo vzrostlo na 193 a mezi roky 1550 a 1564 dokonce na 527. (Febvre, Martin, 1958: 460). Také se věnují procentuální proporci knih vytištěných v latině a v lidových jazycích vzešlých z latiny. Před rokem 1500 bylo ze všech vytištěných knih přibližně 77% napsaných v latině, 7% v italštině, 5-6% v němčině a konečně pak 4-5% ve francouzštině. (ibid.: 376). A dále v 15. století, [...] *par rapport aux œuvres écrites en latin, les textes en langue vulgaire qu'on imprimait ne constituent [...] qu'une minorité : 22 % environ de la production totale.*⁵ (ibid. 385). V 16. století už však [...] *le progrès des langues modernes apparaît indiscutable.*⁶ (ibid. 467). Ukažme si na příkladech, které autoři uvádí z pařížské produkce tištěných knih, jak rostla obecně produkce knih a především, jak se měnila produkce tištěných knih v latině a ve francouzštině během 16. století. (ibid. 467).

	1501	1528	1549	1575
Celková produkce knih	88	269	332	445
Produkce knih ve francouzském	8	38	70	245
Procentuální podíl	9%	14%	21%	55%

Tabulka 1

S šířením knih ve francouzském jazyce vyvstává potřeba, jak jsme již nastínili, svázat francouzský jazyk pravidly a tím i uniformizovat a fixovat grafickou podobu jazyka. V 16. století se setkáme se třemi hlavními pravopisnými proudy. Jedná se o pravopis tradiční, který čerpá inspiraci ze způsobu zápisu ve

⁴ Zrod knihy

⁵ [...] vzhledem k dílům psaným v latině, texty v lidových jazycích z latiny vzešlých, které se tiskly, představovaly pouze menšinu: jen 22% z celkové produkce.

⁶ [...] pokrok lidových jazyků vzešlých z latiny byl nesporný.

středověkých rukopisech, kde byl důraz kladen na rychlost zápisu. Avšak, jak píše Nina Catach, [...] *les textes se présentent souvent sous forme de gribouillis indéchiffrables pour les non-spécialistes*.⁷ (Catach, 2001: 98). Zapisovalo se za použití mnoha zkratek s žádným či minimálním místem mezi slovy a téměř bez interpunkce. Catach dále vysvětluje, že autoři zastávající tradiční pravopis, grafický zápis rukopisů ponechávají, zlepšují však čitelnost lepším rozdělením slov, vnesením pravidelnosti do interpunkce a snahou se vyvarovat přílišným pravopisným variantám. (ibid.: 98) Další typ pravopisu se zakládá na etymologickém principu zápisu. Jde tedy o pravopis založený na pravopisných pravidlech řečtiny a latiny. Zastánci tohoto typu pravopisu tak chtějí zdůraznit historický vývoj a souvislosti ve vývoji jazyka. Poslední pravopisný proud můžeme nazvat novátorský. Jde o autory, kteří se snaží kompletně zreformovat francouzský pravopis. Často se jedná o fonetický pravopis založený na výslovnosti jazyka. V polovině století dochází k vyostření situace. *Les grammairiens exposent leurs systèmes, les lettrés prennent partie, les auteurs, même les plus petits, cherchent à imposer leurs vues personnelles, les imprimeurs s'intéressent de fort près à la bataille, et, pour beaucoup d'entre eux, se prêtent aux expérimentations, avec plus ou moins hardiesse*.⁸ (ibid. 116). Z těchto sporů vyvstává důležitá pravopisná a fonetická debata, jejímž hlavním tématem je grafická stránka jazyka a její propojení s fonetickou. Do debaty vnáší své názory mnoho odpůrců, ale i několik přívrženců a dokonce se najdou i mnohem radikálnější pokračovatelé.

Jelikož v 16. století gramatici byli velice často zároveň i tiskaři a vydavateli, snažili se propojit zjednodušení pravopisu se zjednodušením celého tiskařského procesu. Docházelo tedy k reformě samotných grafémů, jejichž zápis začínal být jednodušší a rychlejší, k vypuštění grafémů a také k používání diakritických znamének. Jak uvádí Charles Beaulieux, používaných znamének v tomto období bylo dohromady deset (znaky *aigu*, *grave*, *circonflexe*, označení

⁷ [...] zápis se představuje často ve formě škrábanců pro laiky zcela nedešifrovatelných.

⁸ Gramatici představují své systémy, vzdělanci se přidávají, i ti nejméně významní autoři se snaží prosadit svůj osobní názor, tiskaři se blíží k vyhocení situace, a mnoho z nich začíná, s větší či menší smělostí, experimentovat.

dlouhé a krátké samohlásky, spojovník, rozdělovník, apostrof, přídech ostrý a jemný). (Beaulieux 2, 1927: 19-20). Dále objasňuje, že systém těchto znaků byl převzat původně ze starořečtiny. Začali je používat italští humanisté při psaní latinských textů a jimi se inspirovali i francouzští gramatici a tiskaři. (ibid.: 19). Avšak, jak uvidíme, důvody jejich aplikace v textu byly u různých autorů odlišné.

1.1 Geoffroy Tory

Geoffroy Tory (1480-1533), gramatik, tiskař, knihkupec a humanista podniká za svůj život dvě cesty do Itálie, které velice ovlivnily jeho pohled na jazyk a inspirovaly ho k jeho životnímu dílu. Denně naslouchal italským humanistům a [...] *l'amour avec lequel il vit ces humanistes cultiver leur langue maternelle augmenta encore en lui la tendresse qu'il avait pour la sienne et son désir de la voir polie et réglée comme l'étaient les langues latine et grecque.*⁹ (Beaulieux 1, 1927: 17).

V roce 1529 vydává dílo *Champ Fleury. Au quel est¹⁰ contenu Lart & Science de la deue et vraye Proportiō des Lettres Attiques, quō dit autrement Lettres Antiques, & vulgairement Lettres Romaines proportionnees felon le Corps & Usage humain.*¹¹ (obr. 1). V tomto pojednání o jazyce zavádí nové typografické znaky, které se stávají základem grafické podoby francouzského jazyka. Snaží se jazyk normalizovat a kodifikovat. Geoffroy Tory je jedním z prvních obránců francouzštiny. Věřící, že lze francouzštinu pozdvihnout na stejnou úroveň jako je latina, řečtina či hebrejšťina a udělat z ní krásný a díky zavedení pravidel i stejně perfektní jazyk. Jak píše v *Le Premier livre*¹², mohl toto dílo napsat stejně tak dobře v latině, ale rozhodl se pro francouzštinu: *Jen eusse traicte & escript en latin, comme je porrois bien faire, je croy je, & cōme on peut cognoistre aux petitz oeuvres latins que jay faict iprimer & mis devant les yeulx des bons estudians tāt en metre quen profe. Mais volāt quelque peu decorer nostre langue Francoise, &*

⁹ [...] když viděl, jak humanisté s láskou pečují o svůj mateřský jazyk, vzrostla v něm něha k tomu svému a touha ho vidět uhlazený a uspořádaný, jako tomu bylo třeba u latiny nebo řečtiny.

¹⁰ Pro 16. století ponecháváme v citacích implozivní s: *f*.

¹¹ Rozkvetlé pole. Umění a věda o proporcích římských písmen ve vztahu k lidskému tělu.

¹² První knize

*afin que avec gens de bōnes lettres le peuple cōmun en puiſſe user, jen veulx eſcrire en Francois.*¹³ (Tory, 1529: 1).

Hlavní nedostatek francouzštiny je podle Toryho to, že nemá zatím pevně daná pravidla. Bez nich se jazyk, jak autor vysvětluje, nemůže správně vyvíjet a nikdy nemůže dosáhnout stejné slávy jako latina či řečtina. *Si avec noſtre facundite, eſtoit Reigle certaine, Il me ſemble ſoubz correction, que le langage feroit plus riche, & plus parfaict. [...] S'il eſt vray que toutes chofes ont eu cōmancement, il eſt certain que la langue Grecque, ſemblablement la Latine ont eſte quelque temps incultes & ſans Reigle de Grammaire, comme eſt de present la noſtre, mais les bons Anciens vertueux & ſtudieux ont prins peine, & mis diligēce a les reduyre & mettre a certaine Reigle, pour en user honneſtement a eſcripre & rediger les bonnes Sciences en memoire, au prouffit & honneur du bien public.*¹⁴(ibid.: 3-4).

1.1.1 Diakritická znaménka

Aby se mohla vyvíjet gramatika, musí se nejprve sjednotit grafická stránka jazyka. Tomu se Tory věnuje v *Le Tiers Livre*¹⁵. Postupně se zabývá zápisem jednotlivých písmen. Inspiruje se zde především řečtinou, a to také v části o diakritických znacích, které mu ve francouzštině chybí. *En noſtre langage Francois navons point d'accent figure en eſcripture, & ce pour le default que noſtre langue neſt encores miſe ne ordonnee a certaines Reigles comme les Hebraique, Greque, & Latine. Je vouldrois quelle y fuſt ainſi que on le porroit*

---

¹³ Věřím, že jsem mohl psát latinsky jako tomu je u mých menších latinských děl psaných v poezii či v próze, které jsem vytiskl a dal tak k dispozici studentům. Avšak pro zkrášlení našeho francouzského jazyka a proto, aby toto dílo mohli využít kromě vzdělaných lidí i ti prostí, chci psát francouzsky.

¹⁴ Pokud by kromě našeho jazykového talentu existovala ještě nějaká pravidla, přijde mi zřejmé, že náš jazyk by byl bohatší a dokonalejší. Je pravda, že všechno má svůj začátek a jistě i řečtina či latina byly nějakou dobu bez pravidel stejně jako je dnes jazyk náš, ale vzdělanci si dali námahu a se vši pílí se snažili dát jazyku nějaká pravidla, aby bylo možné ho čestně používat a psát vědecké práce k užítku a cti veřejnosti.

¹⁵ Třetí knize

bien faire.¹⁶ (ibid.: 52) Diakritickým znakům se věnuje podrobněji v anonymně vydaném díle, jehož autorem byl pravděpodobně on sám ve spolupráci s Clémentem Marotem, které nese jméno *La Briève Doctrine pour deuement escripre felon la propriete du langage François*¹⁷ z roku 1533, publikovanému v Marotově *Epistre familiere*. Zde Tory rozlišuje několik diakritických znaků:

Apostrophe značí odpadnutí samohlásek *a, e, i, o, u, y* na konci slova v těch případech, kdy následuje slovo, které začíná též na samohlásku. Odpadnutí samohlásky je zde ve výslovnosti i v psané podobě. Příkladem nám Tory dává: *J'eftime, qu'il n'avoit l'audace d'entrer [...]*. (Tory, 1533: 12).

Collision je podobné *Apostrophe*. Také jde o odpadnutí koncové samohlásky, v tomto případě však jen ve výslovnosti. Samohláska se totiž stále píše. Ukázkou toho je podle Toryho *Esperance en Dieu*. Tory to naznačuje takto: *Esperancé en Dieu* a vysvětluje: *Et fault prononcer Esperancen, & neantmoins escripre, Esperancé en*.¹⁸ A dovysvětluje, že [...] *il le fault tenir cōme pour effacé en prononçant [...]*.¹⁹ (ibid.: 13).

Apocope znamená vynechání koncové samohlásky, souhlásky či slabiky. Často se tento jev využívá v poezii pro snazší rýmování. Jako příklad Tory uvádí *com'* pro *comme*, *hom'* pro *homme* či *el'* pro *elle*. (ibid.: 13).

O *Syncope/Concisio/Coupeure* mluvíme tehdy, když dochází ke stáhnutí dvou samohlásek uprostřed slova. [...] *mot fyncopé, c'est a dire divisé, & diminué au milieu, puis les deux parties font rejoinctes ensemble : la divisio & reünio d'icelles est signifiée par ledict caractere*.²⁰ (ibid.: 15). Jako příklad dává *vraiment* pro *vraiment*, *hardîmet* pro *hardiement* či *paîra* pro *paiera*. (ibid.: 13). *C'est dont l'amüissement de l'e sourd en hiatus qui est ainsi marqué par le*

¹⁶ V psané podobě našeho jazyka neexistuje žádné diakritické znaménko a to z toho důvodu, že náš jazyk ještě nemá stanovená pravidla jako hebrejšтина, řečtina či latina. Chtěl bych, aby také nějaká existovala.

¹⁷ Krátké pojednání o tom, jak psát správně a přesně francouzsky

¹⁸ Je nutno vyslovovat *Esperancen*, ale psát *Esperancé en*.

¹⁹ Ve výslovnosti ji musíme považovat za odstraněnou.

²⁰ Slovo se synkopou, tedy rozdělené a zkrácené uprostřed na dvě části, které jsou opět spojeny: rozdělení a znovuspojení je naznačeno tímto znakem.

circonflexe.²¹ (Cerquiglini, 1995: 83). Myšlenka synkopy dala vznik budoucímu *accent circonflexe*, který byl později francouzskými gramatiky používán jako označení vynechané hlásky jak ve výslovnosti, tak i v grafickém zápise. Znak pro *accent circonflexe* byl totiž doposud používán autory výhradně pro zvolací *ô* přejaté z řečtiny a latiny.

Dále se Geoffroy Tory věnuje možnostem zapisování vyslovovaného *s*. Rozlišuje *s* „solide“, *s* „exile“, *ss* a nový tvar *ç*. Z části se tomu věnuje již v *Champ Fleury: C devant O. en prononciation & langage Francois, aucuneffois est folide, cõme en disant Coquin, coquard, coq, coquillard. Aucuneffois est exile, comme en disant Garcon, macon, facon, francois, & aultres semblables*.²² (1529: 37). Podrobněji tento jev rozebírá v *La Briève Doctrine*, kde popisuje různé možnosti výslovnosti. *Car aucuneffoys est prononcé cõme lz, ou q : aucuneffoys quafi come double ff*.²³ (1533: 16). Autor uvádí, že často proto dochází k nejasnostem jako například: *Et touteffoys plusieurs par ignorance quand treuvent en escript facon, en lieu de prononcer faffon, pronõcent faquon: & quand treuvent Francoys, en lieu de dire Franfoys, difent Franquoys [...]*.²⁴ (ibid.: 13). Proto Tory přichází s novým znakem: *ç [...]* *qui est vng c avec une queuë faicte d'une petite s [...]*.²⁵ (ibid.: 17).

Zmíníme ještě Toryho rozlišení dvou druhů samohlásky *e*: [...] *e masculin, c'est a dire, duquel la prolotion est forte, & pleinemēt fonāt, porte sur soy une virgule ung peu inclinée, cõme est l'accēt appellé des Latins Agu, ainfi é*.²⁶ (1533: 14). A naopak: [...] *e feminin, c'est a dire peu fonāt, n'en porte point*.²⁷ (1533: 14).

²¹ Jedná se o zaniknutí němého *e* v hiátu, které je tak značeno znakem *circonflexe*.

²² *C* před *O*. ve výslovnosti francouzského jazyka. Někdy je pevné, jako když vyslovujeme *coquin, coquard, coq, coquillard*. Jindy je slabé jako když říkáme *garcon, macon, facon, francois*. A další.

²³ Někde se totiž vyslovuje jako *lz* nebo *q*: někdy jako zdvojené *ff*.

²⁴ A tak se stává, že z nevědomosti, když uvidí napsáno *facon*, vysloví *faquon* namísto *faffon*. A nebo *Francoys* vysloví *Franquoys* a ne *Franfoys*.

²⁵ [...] které je *c* s ocáskem vytvořeným z malého *s*.

²⁶ [...] *e masculin*, tedy ve výslovnosti pevné a plnozvučné, které nad sebou nese šikmou čárku, takový znak je z latiny nazýván *Aigu*, tedy *é*.

²⁷ [...] *e feminin*, tedy to, které zní jen trochu, nenese nic.

1.2 Sylvius

Jacques Dubois (1478-1555), nazývaný latinským jménem Jacobus Sylvius, byl francouzský lékař-anatom. Svou kariéru začíná jako profesor latiny a řečtiny. Během tohoto období sepisuje *Iacobii Sylvii Ambiani In Linguam Gallicam Isagoge una, cum eiusdem Grammatica Latinogallica ex Hebraeis Graecis et Latinus authoribus*²⁸ (obr. 2). Jedná se o francouzskou gramatiku psanou v latině. Roku 1530 získává diplom z medicíny v Montpellier a o šest let později se na lékařské fakultě v Paříži stává prvním profesorem anatomie, jedním z nejslavnějších té doby. Neustále prohlubuje své anatomické znalosti. Některé jeho lékařské termíny jsou dokonce používány dodnes.

V jeho francouzské gramatice z roku 1531 se Sylvius opírá o poznatky z latiny, řečtiny a hebrejštiny. Jeho cílem je usoustavnění psané podoby francouzského jazyka na základě latiny, jazyka vzdělců té doby. Sylviův grafický zápis je velmi novátorský. Vystihuje to komentář *Susan Baddeley: Sylvius proposait un système graphique entièrement nouveau et très original, dont on ne peut pas vraiment dire qu'il participe de l'orthographe ancienne, ni de l'orthographe nouvelle.*²⁹ (1993: 105-106). Jeho největším přínosem pro moderní francouzštinu je používání diakritických znamének a dalších přidavných znaků.

V úvodu jeho gramatiky uvádí seznam typografických znaků. Rozlišuje tři různé zápisy samohlásky *e*: Může jít o *é*, *sonum habens plenum*³⁰, odpovídající latinskému *e* objevující se například ve slovech *charitas*, *charité* či *amatus*, *amé*. Další typ je *è*, *sonum habens exilem*³¹, které koresponduje s němým *e* nebo s *e* v sufixu u feminin. Jako příklad uvádí *gracè* (*gratia*) a *bonè* (*bona*). Poslední možné zapsání samohlásky *e* je podle Sylvia *ē*, *sonum habens medium*³².

²⁸ *Une Introduction à la langue française ainsi que sa grammaire à partir d'auteurs hébreux, grecs et latins*: Uvedení do francouzského jazyka a jeho gramatiky na základě autorů hebrejských, řeckých a latinských.

²⁹ Sylvius přichází se zcela novým a velice originálním grafickým systémem, o kterém nemůžeme s určitostí říci, zda se jedná spíše o pravopis původní či o pravopis nový.

³⁰ *e* mající plný zvuk

³¹ *e* mající slabý zvuk

³² *e* středové

(Sylvius, 1531: 0) Jak popisuje Susan Baddelay, jedná se o nepříliš častý jev: [...] *qui apparait en fait dans très peu de mots : on le trouve surtout en finale, dans les formes de la deuxième personne du pluriel au futur, vous harēs (aurez), etc., dans les mots comme prēs “près“, apprēs “après“, marc^hē “marché“, etc.*³³ (1993: 108)

Právě Sylviovi je přisuzováno zavedení diakritického znaménka, který dnes používáme jako *accent circonflexe*. V seznamu typografických znaků mimo jiné uvádí i *aî, eî, oî, oy, aû, eû, ou*.³⁴ Sylvius zavádí znak ^ pro označení diftongů, respektive digramů. Ukazuje to na příkladech: *maî, pleîn, fleûr, poûr*. Tomuto jevu se věnuje i na dalších stranách, především to vysvětluje na opozici znaku *accent circonflexe* – *tréma*: *Diphthongos autem singulas velut accentus circumflexi nota signamus, sic, aî, eî, oî, oy, aû, eû, ou : ne vocales solutas & diuifas (quas punctis duobus, velut apiculis, diftinguimus).*³⁵ (1531: 9) Co se týče výslovnosti, uvádí, že se to vždy vyslovuje jako diftong a nikdy jako dva samostatné vokály. Je však jedna výjimka týkající se digramu *aî*: *Nanque aî Græcis propriam, Latinis quibusdam poetis usurpatam, non æ, seu ε cum Græcis : non aî diuifas vocales cum poetis Latinis, sed aî vna syllaba utriusque vocalis fonum leniter exprimente, pronuntiamus [...]*.³⁶ (ibid.: 8) Dále podrobněji rozpracovává digram *eû*. Uvědomuje si, že *eu* má dva možné grafické zápisy (*eu sonum habet varium* (ibid.: 27)), a tak je rozliší na *eû* a o *ēû*³⁷. Ve slovech, kde píše *eû* jako například *feûr, meûr* (> *sûr, > mûr*), uvádí, že se *eû* vyslovuje jako

³³ [...] který se vyskytuje zcela ojediněle: nachází se především v sufixech u druhé osoby množného čísla ve futuru, *vous harēs (aurez)*, atd., ve slovech jako jsou *prēs “près“, apprēs “après“, marc^hē “marché“,* atd.

³⁴ Sylvius užívá znaménka *circonflexu* ^ nad oběma samohláskami. Dnešní seznam typografických znaků nám dovoluje dát ^ pouze nad jednu samohlásku. Viz obrazová příloha.

³⁵ Diftongy tedy značíme takto za pomoci *accent circonflexe*: *aî, eî, oî, oy, aû, eû, ou*: nesmí jít však o dvě samostatné samohlásky (ty odlišujeme dvěma tečkami, jako dvě žihadla včel).

³⁶ Jako je řecké *aî* používané v latině, které nevyslovujeme *æ*, ale *ε* jako ve slově Græcis: tedy ne *aî* jako dva samostatné vokály, jako to vyslovovali v latině, ale jako *aî* – jednu slabiku, přičemž se obě samohlásky, jedna za druhou, jemně vysloví.

³⁷ Zde opět, z důvodu omezení dnešních typografických znaků, jsme museli zápis znaků upravit. Podle Sylvia jsou znaky ^ i ¯ nad oběma samohláskami a nad sebou. Viz obrazová příloha.

diftong, tedy tak, jak to popsal na předešlých stranách. Naopak ve slovech, kde se vyskytuje *ēû*, se jedná o *fono dilutior & exilior*³⁸ (ibid.: 0). Jako příklad uvádí *cēûr* (> *cœur*).

1.3 Etienne Dolet

Etienne Dolet (1509-1546) byl spisovatel, básník a tiskař. Jeho cílem bylo sepsat rozsáhlou gramatiku francouzského jazyka o devíti svazcích, kterou pojmenoval *L'Orateur francoys*³⁹. Umírá však příliš brzy: *La mort ne lui laissa pas le temps de nous donner dans son Orateur sa pensée définitive. Du moins nous avons gardé les indications les plus importantes.*⁴⁰ (Brunot II, 1927: 94). Svůj záměr představuje Dolet podrobněji: [...] *j'ai composé en nostre langage vn oeuvre intitulé l'Orateur Francoys, duquel oeuvre les traictez sont telz : La Grammaire, L'Ortographie, Les Accentz, La Ponctuation, La Pronunciation, L'Origine d'aucunes Dictions, La Maniere de bien traduire d'une langue en aultre, L'Art Oratoire, L'Art Poétique.*⁴¹ (Dolet, 1540: 9-10) Tento popis najdeme v jediném vydaném oddílu, který obsahuje tři svazky, pod názvem *Maniere de bien traduire d'une langue en aultre : d'aduantage de la punctuation de la langue Francoyse, plus des accents d'ycelle*⁴² (obr. 3) z roku 1540.

Ve svazku *Des Accents* najdeme kapitolu označenou “^ ”“, kde Dolet představuje tyto dva znaky a dává je do opozice: *Tous deux se signent sur voyelles, mais au reste ils sont bien differentz. Le premier est signe de conjunction, le second de division.*⁴³ (ibid.: 45). O znaménku pro *circonflexe* dále

³⁸ zvuk oslabenější

³⁹ Francouzský řečník

⁴⁰ Avšak jeho smrt nám nedala možnost vidět jeho výslednou verzi *Orateur*. Ty nejdůležitější údaje se nám však alespoň zachovaly.

⁴¹ V našem jazyce jsem sepsal dílo pojmenované *Orateur Francoys*, jehož částmi jsou: Gramatika; Pravopis; Diakritická znaménka; Interpunkce; Výslovnost; O původu vybraných slov; Způsob, jak správně překládat z jednoho jazyka do druhého, Řečnictví, Poetika.

⁴² Způsob, jak správně překládat z jednoho jazyka do druhého, dále o interpunkci francouzského jazyka a jeho diakritických znacích.

⁴³ Oba dva se píší nad samohlásku, ale jinak jsou zcela odlišné. První je znakem spojení, druhý rozdělení.

píše, že [...] *r'assemble, r'unit, et conjoint les parties divisées*.⁴⁴ (ibid.: 45). Dále vysvětluje, že tento znak lze použít pro označení tří fonetických či morfologických modifikací. Zaprvé se jedná o *Syncope* nebo-li *Concision* nebo-li *Couppure*, podobně jako to popsal Geoffroy Tory ve své *La Briève Doctrine*. Jedná se o zánik jednoho či více fonému uvnitř slova. Jako příklady uvádí *lai^rra* pro *laissera*, *pai^ra* pro *paiera* či *vrai^ment* pro *vraiment*. (ibid.: 46) Další modifikaci, u které je inspirace Torem také zřejmá, Dolet ilustruje na příkladech: *au^ous* pro *avez vous* (avez vous), *m'au^ous* pro *m'avez vous* (m'avez vous) vous či *n'au^ous* pro *n'avez vous* (n'avez vous). (ibid.: 46) V tomto případě se jedná o vypuštění opakujících se fonémů. Zatřetí Dolet uvádí případ, kdy dochází ke stažení dvou samohlásek v jednu, a to ve slovech v ženském rodě v množném čísle, ve kterém po *e aigu* následuje *e caduc*. Jako příklad autor dává slovo *pensées*. (ibid.: 46) Vysvětluje: [...] *si tu signes ceste figure sur les deux e^e, il n'y fault poinct d'accent aigu sur le penultieme e*.⁴⁵ (ibid.: 47) Taková slova se podle Doleta tedy zapisují: *courrouce^e, irrite^es, subordone^es*. Tímto způsobem autor přichází s myšlenkou nevyslovovaného němého *e*, které se na konci slov v jeho době běžně vyslovovalo. *Par ceste figure aussi on dict aise^ment, nomme^ment, a^age ou e^age, en faisant de deux syllabes une par synerese et r'accoursissement*.⁴⁶ (ibid.: 47) Autor upřesňuje, že k tomuto jevu dochází především v poezii, a to z rytmičických důvodů. V ostatních případech bychom měli zachovat *e aigu* i *e caduc*.

Je tedy zřejmé, že Etienne Dolet používá znak ^ vždy v těch slovech, kde dochází k vynechání jednoho či více fonémů. A jak lze vidět, tento znak nestaví v textu nad písmeno (jako tomu je u ostatních autorů), ale přímo za.

⁴⁴ Skládá, spojuje a dává k sobě rozdělené části.

⁴⁵ Pokud se to označí takto *e^e*, již není potřeba *accent aigu* na předposledním *e*.

⁴⁶ Tímto znakem můžeme psát také *aise^ment, nomme^ment, a^age ou e^age*. Dvě slabiky tak stáhneme v jednu.

1.4 Debaty okolo francouzského pravopisu v období 1550-1570

V polovině 16. století dochází k vyostřování situace. Problematika francouzského pravopisu se stává jednou z nejdůležitějších v otázce francouzského jazyka. Analýz, návrhů i reforem se ujímá hned několik jazykovědců, kteří se snaží prosadit své názory. V této vyhrocené době se náhle objevují modernistické myšlenky Louse Meigreta, které ihned vyvolají několik reakcí.

1.4.1 Louis Meigret

Louis Meigret byl francouzský překladatel, gramatik a radikální reformátor jazyka pocházející z Lyonu. Snažil se zjednodušit francouzský jazyk propojením grafické a fonetické stránky. Jeho myšlenky vyvolaly později několik debat a pří.

Roku 1542 Louis Meigret vydává svůj první spis, který nazývá *Traite touchant le commun usage de l'écriture françoise, faict par Loys Meigret Lyonnois, au quel est debattu des fautes & abus en la vraye & ancienne puiffance des lettres*.⁴⁷ Seznamuje nás v něm se základy fonetického pravopisu, jehož je zastáncem. Na prvních stranách své knihy kritizuje dosavadní způsob zápisu francouzského jazyka, který je podle něj nelogický: [...] *je ne voy point de moiẽ fuffifant ny rayfonnable excuse pour conſerver la façon que nous avons d'ſcrire en la langue Françoisẽ. Auffi à la verité eſt elle trop eſtrange, & diverſe de la prononciaciõ [...]*.⁴⁸ (Meigret, 1542:).⁴⁹

Roku 1548 Meigret vydává překlad díla *Le Menteur d'inclination ou l'incrédule* starověkého filosofa Lúkiána ze Samosaty⁵⁰. V předmluvě Aos

⁴⁷ Pojednání o běžném užití francouzského jazyka. Napsáno Louis Meigretem z Lyonu, ve kterém řeší chyby a omyly v původním a novém grafickém zápise.

⁴⁸ Nevidím žádný rozumný důvod v zachování způsobu, jakým se píše ve francouzském jazyce. Jde o způsob velice podivný, odlišný od výslovnosti.

⁴⁹ Kniha nemá značené strany.

⁵⁰ *Lucien de Samosate*

Lecteurs Meigret uvádí nový systém grafického zapisování francouzského jazyka. Hájí grafický zápis, který je založen na výslovnosti: [...] *qe les lētres, e l'ecriture rapporterōt aos lēteurs lēs voēs, e la prononçiaçion : subleqēmment donqes l'uzaje de l'ecriture deura fuyure, e f'affēuir a l'uzaje de la parole.*⁵¹ (Meigret, 1548: 7).

V roce 1550 vychází jeho gramatika *Le tretté de la grammère françoise*⁵² (obr. 4). V předmluvě nazvané *Ao 'Lecteurs* Meigret rozšiřuje Toryho myšlenku svázat francouzský jazyk pravidly a zároveň ho zjednodušit: *Combien qe d'une pouvre confideraçion la plusgran'partie de no'Frāçoēs foēt en fantazie qe la pourfuyte d'une grammère foēt trop diffiçil' e prē'q'impofsibl' en nostre lange : je n'ēn n'ey pas pourtant fi dezeſperé qe je n'aye fēt qelqe diliēçe d'ēn çerçher qelqes moyēs, e rēgles.*⁵³ (Meigret, 1550: 2). Zjednodušit jazyk chce avšak až do té míry, že grafická stránka bude odpovídat té fonetické.

V kapitole *De Voyelles* autor rozlišuje několik samohlásek: *Nous avons donc, a, e, ouuert, e clós, i, ou, clós [...]* o *ouuert, u.*⁵⁴ (ibid.: 6). Jak lze vidět, Louis Meigret přichází se dvěma typy samohlásky *e*. Jedná se tedy o *e ouuert* a o *e clós*. Jak autor uvádí, ve francouzském jazyce je toho rozlišení třeba: *Je ne suis donc pas hors de rēzon, en introduyzant en mon ecriture çet e ouuert, diverſifié qelqe peu de l'aotre, pour fuir la pērplēxité [...]*.⁵⁵ (ibid.: 7). Dále vysvětluje, že díky zavedení *e ouuert* již nemusí docházet k nejasnostem ve výslovnosti, a to především ve slovech, která obsahují *ai* či *es*. U těchto digramů dochází totiž k různé výslovnosti: [...] *qulqefoēs ils font prononçez, com' ils font ecriz: come, ai, en paiant, gaiant, es, en eſtime, çeleſtine [...]*.⁵⁶ (ibid.: 7). Dále se Louis Meigret krátce věnuje *e ouuert* a *ou clós* a píše, že [...] *il' ne peuvet touteſoēs ētre proferez*

⁵¹ [...] že písmo se vztahuje k výslovnosti: a tak úzus písma by se měl odvíjet od úzu řeči.

⁵² Pojednání o francouzské gramatice

⁵³ Z nějakého zvláštního důvodu si většina Francouzů myslí, že francouzská gramatika je příliš složitá, ba nemožná se naučit: já tak zoufalý nejsem, a tak jsem vyvinul úsilí k hledání nějakých prostředků a pravidel.

⁵⁴ Máme tedy *a*, otevřené *e*, zavřené *e*, *i*, zavřené *ou*, otevřené *o* a *u*.

⁵⁵ Je tedy rozumné, když do svého písma zavádím toto otevřené *e* odlišující se od toho druhého, abych zamezil zmatku.

⁵⁶ Někdy se vyslovují tak, jak jsou napsány, jako *ai* v *paiant* či *gaiant* nebo *es* v *eſtime* či *çeleſtine*.

*l'un pour laotre : ny ne nou'fera loëzible de pronôçer trop, comme troupe, ne tort, come tour : ne de dire corfe, troffe pour courfe, trouffe.*⁵⁷ (ibid.: 8). Co se týče dalších samohlásek, Meigret již žádnou obtížnost neshledává.

Dalšími jevy, kterým se autor věnuje, jsou diftongy a triftongy, respektive digramy a trigramy, které, jak píše, jsou ve francouzském jazyce četné. Uvádí jejich výčet: *Voëla dôqes en fomme toutes lê' diphtonges qe j'ey pu decouurir en notre lange juqes ao nombre de fëze, e troës triphonges : qi font, ai, ao, aou, ei, ea, ei, eu, ya, yë, ye, yo, yu, oë, oy, uë, uy, eao, yen, ueyl.*⁵⁸ (ibid.: 11) Jako příklady triftongů, respektive trigramů, uvádí slova *veao, beao, moreau, vieus* a *yeus*. (ibid.: 11).

V kapitole nazvané *Dës acçens, ou tons dës syllabes et dicçions*⁵⁹ se Louis Meigret vrací k původnímu významu slova „*accent*“. Jak vysvětluje Bernard Cerquiglini, starořečtina obsahovala několik přízvuků. Jednalo se o přízvuky melodické, které spočívaly ve zvýšení hlasu u té samohlásky, která přízvuk nesla. A takové zvýšení hlasu starořečtí gramatici značili znaménkem nad danou samohláskou (1995: 74). *Ce signe diacritique marquait un accent (un ton, un mouvement de la voix); ce fut donc, au sens propre, depuis longtemps perdu pour nous, un "accent".*⁶⁰ (Cerquiglini, 1995:74). Meigret rozlišuje tři možnosti přízvuků ve francouzštině – *varieté de tons*, jak on sám nazývá: [...] *l'un dë'qels lê' Latins ont appellé acutus, qe nou' pouvons appeller agu, ou élevé: e l'aotre circonflexus, que nou' pouvôs appeller declinant, come qi comëçe par l'agu en declinant vers le remis, ou bas, qe lê' Latins appellent gravis [...].*⁶¹ (1550: 132)

⁵⁷ Nesmí se zaměňovat – nelze vyslovovat *trop* jako *troup*, *tort* jako *tour* nebo říct *corfe*, *troffe* místo *courfe*, *trouffe*.

⁵⁸ Tady jsou pohromadě všechny diftongy, které jsem našel v našem jazyce, je jich šestnáct, a k tomu tři triftongy. Jsou to: *ai, ao, aou, ei, ea, ei, eu, ya, yë, ye, yo, yu, oë, oy, uë, uy, eao, yen, ueyl*.

⁵⁹ O přízvucích a důrazu ve slabikách a slovech.

⁶⁰ Toto diakritické znaménko označovalo přízvuk (sílu tónu hlasu), což je původní význam slova *accent*, který je již námi dnes zapomenut.

⁶¹ Jedním z nich je *agu* nebo zesílený (ostrý), který se v latině nazývá *acutus*, další *circonflexus*, který můžeme nazvat odklánějící se (průtažný), protože začíná jako *agu* a odklonem dochází k zeslabení, a zeslabený (těžký), který se v latině nazývá *gravis*.

Také vysvětluje význam těchto znaků: *L'accent donques ou ton en prononçiaçion et une loę, ou règle çertaine pour elever, ou abbeſſer la prononçiaçion d'une çhacune ſyllabe.*⁶² (ibid.: 132). Meigret upozorňuje, že zavedení těchto pravidel je ve francouzském jazyce něco zcela nového, a tak že často dochází k záměně jednotlivých přízvuků a k celkové nejasnosti, což pak může vést k nesprávné výslovnosti a rytimizaci jazyka. (ibid.: 32) Z tohoto důvodu stanovuje pravidla pro používání těchto přízvuků ve francouzském jazyce. První pravidlo se týká *accent aigu*: [...] *ne ſe reñcontr' en la dęrnierę ſyllabe dęs diffyllabiques, ne poliſyllabiques.* (ibid.: 133). Vyjadřuje se také k *accent circonflexe*: [...] *ne ſe treuve point q'ęn la penultime ſyllabe, ſi ęll' ęt long' ę la dęrnierę brieve* [...] ⁶³ (ibid.: 133). Na dalších stranách se Louis Meigret zabývá přízvuky ve slovech, které rozděluje podle počtu slabik. S rytimizací a přízvuky nás seznamuje za pomoci ukázek z písní.

1.4.2 Útoky na Louise de Meigreta

1.4.2.1 Jacques Louis Peletier du Mans

Jacques Louis Peletier du Mans byl francouzský matematik, básník a člen renesanční literární skupiny Plejáda.

Roku 1550 Peletier du Mans vydává *Dialogue de l'ortographe e Prononciation Francoese*⁶⁴, jehož první částí se stává kritika Meigretova pravopisu. Tu nazývá *Apologie A Louis Meigret Lionnais*⁶⁵ (obr. 5). Nejprve uvádí svůj souhlas se základy Meigretových teorií, především s propojením písma a výslovnosti: *An pręmier lieu, chacun antand affez quę nous viſons tous deus a un blanc, qui ę't de rapporter l'Ecritturę a la Prolation : C'ę't notrę but, c'ę't notrę point, c'ę't notrę fin : ſommę c'ę't notrę univerſel accord.*⁶⁶ (Peletier,

⁶² Důraz nebo-li přízvuk ve výslovnosti je pravidlo pro zesílení nebo zeslabení výslovnosti slabik.

⁶³ [...] se nikdy nevyskytuje v poslední slabice dvojslabičných či vícslabičných slov. *Circonflexe* se vyskytuje pouze v předposlední slabice, pokud je dlouhá a ta poslední krátká.

⁶⁴ Dialog o francouzském pravopisu a výslovnosti

⁶⁵ Apologie proti Louis Meigretovi z Lyonu

⁶⁶ V první řadě se shodneme na tom, že je nutné propojit písmo s výslovností, to je náš cíl, naše přesvědčení, náš záměr, náš všeobecný souhlas.

1550: 35). Avšak toto propojení chápe každý zcela rozdílně, a to téměř od základů. Jejich neshody, jak uvidíme, pramení především z rozdílného vokálního systému, z odlišného zápisu určitých znaků a z celkově jiného přístupu k francouzské výslovnosti. *Si l'on observe leurs systèmes phonétiques, on constate qu'ils s'opposent sur bien des points, ce qui, bien entendu, rendra le rapport à la prolation tout différent pour chacun d'eux, d'où deux orthographes parfois inconciliables.*⁶⁷ (Catach, 2001: 154).

Velký nedostatek vnímá Peletier v tom, že Meigret neuznává existenci třetího *e*, *e* němého: *Tu n'ę fęs quę deus fortęs d'e [...]*.⁶⁸ (1550: 33), a vyjadřuje se k tomu jako k [...] *chofę d'imprudencę e d'omißion*.⁶⁹ (ibid.: 33). Podle Meigreta existuje jen *e* otevřené a *e* zavřené. K *e caduc* se staví jako k vyslovované hlásce, neodstraňuje ji, ani ji v textu speciálně nevyznačuje, pouze s jedinou výjimkou. K té dochází v případě, kdy se setkává němé *e* na konci první slova a samohláska na začátku slova druhého. *E* pak odstraňuje a nahrazuje apostrofem (například *mařculin' e fęmenine* (ibid.: 60)). Peletier, který sám tento druh *e* v textu vyznačuje přeškrtnutým *e* (*ę*), Meigretovi jeho nelogický zápis, ve kterém typy samohlásky *e* nerozlišuje, vyčítá: *E ta fautę fę voę't an ces moz ecrireę, deduireę, perę, la ou tu nę mę'z point d'e differant pour les pręmieręs e pour les dęrnieręs jillabęs.*⁷⁰ (ibid.: 34).

Meigret se zasazuje tedy o vyslovování téměř všech hlásek, a to i koncovek, kvůli čemu je také Peletierem kritizován. Podle Peletiera by se koncové hlásky vyslovovat neměly, stejně tak jako němé *e* : *Il faudroę't par mę'mę rę'fon óter quafi toutes autręs lętręs finallęs, lęquelęs nous nę prononęons point au parler continu [...]*.⁷¹ (ibid.: 23)

⁶⁷ Když budeme zkoumat jejich fonetický systém, dojdeme k závěru, že se liší v hodně bodech, což vede každého ke zcela rozdílnému pohledu na propojení s výslovností. Odtud pramení jejich nesmiřitelnost.

⁶⁸ Rozlišuješ pouze dva druhy *e*.

⁶⁹ Jde o nerozvážnost a opomíjení.

⁷⁰ A tvoje chyba je zřetelná v těchto slovech *ecrirę, deduireę, perę*, tam kde nerozlišuješ *e* v prvních a posledních slabikách.

⁷¹ Ze stejného důvodu by se měla odstranit všechna koncová písmena, která se nevyslovují.

Peletier, na rozdíl od Meigreta, téměř nepoužívá diftongy a triftongy. Všímá si odlišného, ba dokonce někdy zcela opačného, pravopisu především u slov, kde se vyskytuje samostatná samohláska *o* či digram *ou*: [...] *qui t'accordera qu'on doęvę prononcęr, troup, noutręs, coute, clous, nous ancines, par diftonguę ou? au lieu dę trop, notręs, cote, clos, e noz anciens par o ģimplę? Aucontrerę a qui as tu ouĩ dirę, couleur, douleur, par lę mę'mę o ģimplę, quę tu appellęs o ouvert?*⁷² (ibid.: 30) Poukazuje, že tyto pravopisné a výslovnostní neshody mezi nimi mohou být způsobeny mimo jiné i rozdílnou geografickou polohou. Důležitou roli může hrát právě to, že Meigret pochází z Lyonu a Peletier z Le Mans a velkou života prožil v Paříži. Peletier si je vědom, že některé pravopisné jevy, které Meiget používá, jsou v určitých oblastech naprosto běžné, a že jde o [...] *lę vicę dę cęrteins paĩs, commę dę la Gaulę Narbonnoęsę, Lionnoęsę, e dę quelquęs androęz dę l'Aquiteinę [...]*.⁷³ (ibid.: 30). Peletier poznamenává, že se v těchto místech běžně setkává s tím, že se píše například *vin roge* namísto *vin rouge*, *torner* namísto *tourner* nebo naopak *voul* namísto *vol* či *mout* namísto *mot*. (ibid.: 31) A dodává, že se mu to jeví jako [...] *chosę cęrtęs ridiculę*.⁷⁴ (ibid.: 31) A právě tato pravopisná, a především výslovnostní, opozice dala vznik [...] *la fameuse querelle qui a opposę durant deux sięcles, les « ouistes » (qui avaient tendance à prononcer ou) aux « non ouistes » (qui distinguaient plus ou moins nettement o fermé et ou)*.⁷⁵ (Catach, 2001: 156)

Celkově Peletier vyčítá Meigretovi jeho přehnanou úpravu pravopisu a výslovnosti: *I'ę tę pri' Meigręt, n'ępoufons point ģi affęctueģęmant la prolotion dę notrę paĩs*. (1550: 31).⁷⁶ Ve Francii, jak dále Peletier dodává, existuje jen jediné místo, kde se mluví a píše „správnou“ francouzštinou: [...] *an notrę Francę n'i à*

⁷² Kdo ti odsouhlasí, že bychom měli vyslovovat *troup, noutręs, coute, clous, nous ancines* diftongem *ou*? Namísto *trop, notręs, cote, clos, a noz anciens* s jednoduchým *o*? Naopak, koho slyšíš říkat *couleur, douleur* s jednoduchým *o*, které nazýváš otevřené?

⁷³ [...] vada v nějakých oblastech jako je Narbonne, Lyon a místech v Akvitánii.

⁷⁴ [...] něco velice směšné.

⁷⁵ [...] slavné rozepří, která proti sobě po dvě století stavěla *ouisty* (kteří měli tendenci vyslovovat *ou*) a *ne-ouisty* (kteří rozlišovali zavřené *o* a *ou*).

⁷⁶ Prosím tě, Meigrete, nepojímej tak přehnaně výslovnost naší země.

*androët ou lon parlë pur François, fors la ou ę't la court [...].*⁷⁷ (ibid.: 31-32). Tím poukazuje na to, že Meigretův způsob pravopisu a výslovnosti nikdy nemůže být ten správný, a to i proto, že: [...] *jë n'an ouï jamë's un qui prononcât les moz einfi quë tu nous les ecriz.*⁷⁸ (ibid.: 32).

1.4.2.2 Guillaume des Autels

Guillaume des Autels (1529-1580) byl francouzský básník a člen literárního hnutí nazvaného Plejáda. Stejně jako Jacques Louis Peletier du Mans, i on polemizoval s Louis Meigretem v otázce reformy francouzského pravopisu.

Roku 1548, po té co Louis Meigret vydává překlad díla *Le Menteur d'inclination ou l'incrédule*, Guillaume des Autels publikuje svůj první spis. Zveřejňuje ho pod pseudonymem Glaumalis du Vezelet, anagramem svého jména. Je zaměřen proti Meigretově reformě pravopisu a jeho příznivcům a nazývá ho *De l'antique écriture de la langue française et de sa poésie, contre l'orthographe des Maigretistes*.⁷⁹ Ale *Quoique cette œuvre semble avoir connu deux éditions (1548 et 1549), il ne nous en reste aucun exemplaire.*⁸⁰ (Hausmann, 1980: 90). Meigretova odpověď na tento spis se však dochovala.

Na Meigretovu obranu roku 1551 des Autels reaguje spisem *Replique de Guillaume des Autelz aux furieuses defenses de Louis Meigret*⁸¹ (obr. 6), kde se staví proti jeho radikální pravopisné reformě: [...] *tu donnes licence à nostre langue, de changer de jour en jour fa prononciation avec son esécriture [...].*⁸² (des Autels, 1551: 20). Uvádí však, že v jedné věci s Meigretem souhlasí: [...] *tu trouveras que ie ne suis point fouteneur de l'abus, et que la superfluité defraisonnable ne me plait point.*⁸³ (ibid.: 55).

⁷⁷ V naší Francii není jiného místa, kde se mluví čistou francouzštinou, než na královském dvoře.

⁷⁸ Nikdy jsem neslyšel nikoho, kdo by vyslovoval slova tak, jak nám je popisuješ ty.

⁷⁹ O dávném písmu francouzského jazyka a o jeho poezii, proti pravopisu Meigretistů

⁸⁰ I přesto, že se toto dílo dočkalo dvou vydání, nedochoval se nám ani jediný exemplář.

⁸¹ Odpověď Guillaume des Autela na zběsilé obrany Louis Meigreta

⁸² Dáváš oprávnění našemu jazyku změnit ze dne na den jeho výslovnost a písmo.

⁸³ Shledáváš, že ani já nepodporuji chyby a že nerozumná nadbytečnost se mi také nelíbí.

Des Autels především kritizuje Meigretův přístup k výslovnosti. Snažit se vyslovovat téměř vše, co je napsané, mu přijde nelogické: [...] *qui foreoit bien et proprement reiglee, le fon de quelques lettres ne doit estre entierement prononcé*.⁸⁴ (ibid.: 26). Dále, stejně jako Pellétiérovi, i jemu chybí v Meigretově výpisu samohlásek třetí *e*, *e* němé: [...] *nostre e, ha trois diverfes puissances, [...] felon la tierce (dont tu te tais en ton prologue) [...]*.⁸⁵ (ibid.: 27) Avšak, jak upřesňuje, pro něj by bylo více logické de [...] *l'appeller imparfait: pource qu'il ne semble avoir que le demy fon de l'é* [...].⁸⁶ (ibid.: 28). Dalším jevem, který se autorovi zdá zbytečný, až směšný, jsou triftongy, které jsou pro Meigreta ve francouzském jazyce běžné. Ve svém spisu mu je poněkud ostře vytýká: [...] *je ne veux oublier ta ridicule opinion et de quelques autres, à fonger des triphongues: comme aux mots [...] yeux, mieux, beau, et (tel qui tu es) veau: ou il n'y ha qu'une diphtongue [...]*⁸⁷ (ibid.: 40). Vyjadřuje se však také k Meigretovu podání samotných diftongů, které se mu jeví od základů neuvážené. Nabádá Meigreta k tomu, aby si uvědomil, [...] *que les diphtongues gardent tousiours en une syllabe le propre et entier fon de deux voyeles conjointes [...]*.⁸⁸ (ibid.: 38), jako tomu je například u latinského diftongu *au*: [...] *que nous l'avons des Latins, qui la pronõcent en autem [...]*⁸⁹ (ibid.: 38). Des Autels proto nesouhlasí se všemi diftongy, které Meigret uvádí. Uvádí příklady slov, ve kterých s Meigretem polemizuje: *Je te dy dõq, [...], qu'il n'y ha point de diphtongue en ces mots ayant, payant, royal, et loyal [...]*.⁹⁰ (ibid.: 39) či: *Je luy demãde fi la diphtongue Françoisje eu, en ces mots Jeu et Feu, garde le fon entier de l'u, comme elle fait en l'interjection latine Heu?*⁹¹ (ibid.: 40).

⁸⁴ To co mi přijde správné a zcela jasné je to, že některá písmena by se plně vyslovovat neměla.

⁸⁵ [...] naše *e* má tři různé druhy[...] podle třetího (které ve svém spisu zamlčuješ).

⁸⁶ [...] ho nazývat neúplné: protože jeho zvuk se jeví pouze jako poloviční.

⁸⁷ Nechci opomenout tvůj směšný názor rozlišovat triftongy jako ve slovech *yeux, mieux, beau* a (to co jsi) *veau* (tele): které obsahují pouze diftong.

⁸⁸ [...] že u diftongu je v jedné slabice zřejmý zvuk obou spojených samohlásek

⁸⁹ [...] *au* z latiny, které se vyslovovalo například ve slově *autem*.

⁹⁰ A tak ti říkám, že slova *ayant, payant, royal a loyal* neobsahují žádný diftong.

⁹¹ Dotazuji se ho, zda francouzský diftong *eu* ve slovech *Jeu* a *Feu* ponechává ve výslovnost *u*, stejně jako tomu bylo v latinském citoslovci *Heu*?

1.4.2.3 Robert Estienne

Robert Estienne (1503-1559) byl francouzský překladatel a jeden z nejlepších tiskařů své doby. Roku 1540 je králem Františkem I. jmenován královským tiskařem. Kvůli přísné cenzuře ve Francii se později stěhuje do Ženevy, kde se přiklání ke kalvinismu. Roku 1531 vydává Sylviovu gramatiku a roku 1539 významný francouzsko-latinský slovník, [...] *le seul dictionnaire françois du XVIe siècle* [...].⁹² (Beaulieux I, 1927: Předmluva)

Roku 1557 publikuje svou francouzskou gramatiku *Traicte de la grammaire Francoise*.⁹³ (obr. 9). V předmluvě nazvané *Au lecteur* Estienne zaujímá v oblasti pravopisu spíše konzervativní stanovisko a staví se proti novátorům jako je například Louis Meigret: [...] *nous n'en voulons pourtāt debatre avec eulx, ains les priës qu'en paix ils mettēt peine de mieulx faire, sans changer la plus commune & receue escripture, pronontiation, & maniere de parler conforme au langage de nos plus anciens bien exercez en nostre dicte lāgue*.⁹⁴ (Estienne, 1557: 4). Charles Beaulieux to potvrzuje: [...] *jusqu'à la fin de sa vie, se déclare partisan résolu de l'orthographe traditionnelle* [...].⁹⁵ (Beaulieux I, 1927: 248). Jeho základním principem v otázce pravopisu je etymologie, kterou se však snaží propojit s normou. Nejde mu tedy o zjednodušení pravopisu či o jeho radikální změnu, snaží se francouzský pravopis znormalizovat a dát mu nějaký pevný řád.

Na prvních stranách své gramatiky, Robert Estienne zdůrazňuje podobnosti francouzštiny s latinou. Píše, že v obou jazycích existují stejné hlásky, jejich grafický zápis je podobný a výslovnost se také moc neliší. Na následujících stranách v kapitole *De la pronontiation des lettres*⁹⁶ popisuje výslovnost většiny francouzských hlásek, přičemž nejdůležitější je část o hlásce *E*, ve které se věnuje *accent aigu*. Estienne jednoduše odlišuje vyslovované otevřené *e*, které označuje

⁹² Jediný francouzský slovník 16. století.

⁹³ Pojednání o francouzské gramatice.

⁹⁴ [...] přesto o tom s nimi diskutovat nechceme, ale mohli by udělat lépe, kdyby neměnili naše prosté písmo, výslovnost a způsob mluvy shodný s jazyky našich předků.

⁹⁵ Až do konce svého života se hlásí k tradičnímu pravopisu.

⁹⁶ O výslovnosti písmen

znakem *accent aigu*, od němého *e*, bez znaménka, které [...] *se pronõce brief & court, & comme a demi son* [...].⁹⁷ (1557: 6). Jako příklady Estienne uvádí *réveler*, *appeler* či *amére*. (ibid.: 6) A je to právě Robert Estienne, který zavádí, již roku 1531, ve spise *De corrupti sermonis emendatione*, znak *accent aigu* na konci slova. Vysvětluje, že k tomu dochází [...] *principalemẽt quãd il y peut avoir doute, comme Aimé, Poureté, Gravité*.⁹⁸ (ibid.: 6). Tedy *accent aigu* používá tehdy, kdy je třeba se vyvarovat homografii (*aime – aimé*). Dále upřesňuje, že u slovesných participií v ženském rodě není *accent aigu* třeba, neboť v takových případech k homografii nedochází.

Diakritické znaménko *circonflexe* Robert Estienne nepoužívá, za zmínku však stojí jeho kapitola o hlásce *S*. V ní se mimo jiné věnuje výslovnosti této hlásky uprostřed slova a píše: [...] *au milieu de la diction, fouvẽt ne se prononce point, cõme Maĩtre, Efcuelle. cõme fi tu efcivois Maitre, Ecuelle* [...].⁹⁹ (ibid.: 8)

Charles Beaulieux, který popisuje vývoj pravopisu na základě porovnání pravopisu Roberta Estienna s ostatními autory, shrnuje: [...] *l'orthographe d'Estienne était très supérieure à celle de ses contemporains, parce qu'elle était une et homogène*.¹⁰⁰ (Beaulieux I, 1927: 345)

1.4.3 Obrany Louis Meigreta proti kritikám

Roku 1550 Louis Meigret reaguje na nedochovanou kritiku Guillaumea des Autela spisem nazvaným *Defẽses de Louĩs Meigrẽt touchant fõn Orthograpie Françoẽze, contre lẽs çẽnũures & calõnies de Glaumalis du Vezelet, & de sẽn adherans*.¹⁰¹ Stejného roku Meigret vydává odpověď na Peletierovu kritiku pod názvem *La Reponẽse de Louĩs Meigrẽt a l'apologĩe de Jáqes Pelletier*.¹⁰² Pojďme si

⁹⁷ [...] se vyslovuje krátce, jakoby polovičním zvukem.

⁹⁸ [...] především tam, kde by mohlo dojít k pochybnostem, jako ve slovech *Aimé, Poureté, Gravité*.

⁹⁹ Uprostřed slova se často nevyslovuje, jako například *Maĩtre, Efcuelle*. Jako bys tedy napsal *Maitre, Ecuelle*.

¹⁰⁰ Díky jednotnosti svého pravopisu Estienne přesahoval své současníky.

¹⁰¹ Obrany Louis Meigreta týkající se francouzského pravopisu proti opravám a pomluvám Glaumalis du Vezeleta a jeho přívrženců

¹⁰² Odpověď Louis Meigreta na apologii Jáqese Pelletiera

ukázat, jaké argumenty používá Meigret na svou obhajobu v oblastech pravopisu, které mu jsou nejvíce vyčítány.

Meigret obhajuje svůj názor svázat francouzskou výslovnost s grafickou podobou: [...] *einfi qe l'uzaje de la prononçiaçion françoëze chanjera, qe l'ecriture devra fẽ're le fẽmblable : attendu q'elle n'et qe son imaje [...]*.¹⁰³ (Meigret, *Defense I*, 1550:)¹⁰⁴ Pro potvrzení svého přesvědčení se odvolává na definici slova „písmeno“: [...] *de la diffiniçion de la lẽtre, qui n'et q'imaje de voẽs: ẽ de çelle de l'ecriture, qe toutes naçions tienet pour imaje dẽ' vocables [...]*.¹⁰⁵ (ibid.:) Meigret vidí v teoriích jeho odpůrců zásadní nelogičnost, protože [...] *ils veulẽt reigler l'ẽscripture fẽlon la prononciation*.¹⁰⁶ (ibid.:) On to však vidí zcela naopak: [...] *il fẽbleroit plus convenant reigler la prononciation fẽlõ l'ẽscripture [...] pource que la prononciation est plus facile a corrompre que l'ẽscripture [...]*.¹⁰⁷ (ibid.:) Nedostatek reformy jazyka tedy vidí spíše ve výslovnosti než v grafické podobě. Na svou obhajobu uvádí příklady *tefte, befte a monstre*, u kterých [...] *les autres langues vulgaires, Italienne & Eẽpaignole prononcent l,s*.¹⁰⁸ (ibid.:) Nevidí tedy důvod, proč by se ve francouzštině neměly vyslovovat hlásky, které se píší, jako například *s*. A tak, jak Meigret shrnuje: [...] *il vault mieux pronõcer tout ce qui est ẽscript*.¹⁰⁹ (ibid.:)

V otázce existence či neexistence třetího typu *e*, Meigret stále hájí svou teorii založenou na rozlišení pouhých dvou *e* a uvádí, že ve slově *defẽ're*, které podle Péletiera obsahuje všechny tři typy *e*, není schopen slyšet více než *e* dvě: *E quant ao' troẽs e qe tu dis qe je fẽns differẽns ẽn çẽ voçable defẽ're, je n'us jamẽs le nẽs si bon qe j'y ẽn fuffẽ fẽntir plu' de deus, etãẽ le premier ẽ le dernier d'une*

¹⁰³ Pokud se změní úzus francouzské výslovnosti, musí se změnit i písmo: protože písmo není nic jiného než obraz výslovnosti.

¹⁰⁴ Kniha nemá značené strany.

¹⁰⁵ [...] definici písmena, které je obrazem hlasu a definici písma, na které se všichni shodnou jako obraz slov.

¹⁰⁶ [...] chtějí upravovat písmo podle výslovnosti.

¹⁰⁷ Přišlo by mi odpovídající upravit výslovnost podle písma, protože výslovnost je jednodušší na pochopení než písmo.

¹⁰⁸ [...] ostatní vulgární jazyky, italština a španělština, vyslovují *s*.

¹⁰⁹ [...] je lepší vyslovovat vše, co je napsané.

*mę'me natur'e qalité, e le fecõd e ouvert.*¹¹⁰ (Meigret, *Defense* II, 1550: 8). Většina Meigretových současníků považovala existenci němého *e* a jeho odlišení v grafické podobě od ostatních typů této samohrásky za základní znalost. Tento Meigretův postoj byl tedy považován za velký nedostatek. Charles Beaulieux se k tomuto Meigretově nepochopení a neuznání němého *e* vyjadřuje a srovnává tuto slabinu se záměnou otevřeného a zavřeného *e*: *C'était commettre une erreur plus grande que le peuple qui rapprochait l'é ouvert de l'é fermé.*¹¹¹ (Beaulieux 1, 1927: 261).

1.4.4 Obránci pravopisné reformy Louis de Meigreta

1.4.4.1 Thomas Sebillet

Thomas Sebillet (1512-1589) byl francouzský právník, esejista a překladatel známý především kvůli svému dvojsvazkovému spisu *Art poetique François*¹¹² (obr. 7) z roku 1548. Joachim du Bellay se tímto dílem inspiroval, když o rok později vydává *Défense et Illustration de la Langue Française*¹¹³, které je považováno za manifest básníků Plejády.

V této knize nás Sebillet seznamuje s pravidly a uměleckými prostředky v poezii. Jako modelový básník mu slouží Clément Marot, z jehož veršů vybírá své příklady.

V základech jeho myšlenek najdeme jistou spojitost s těmi Meigretovými. Je také odpůrcem zbytečné přemíry grafémů a nejlepší způsob vidí v zápisu francouzštiny ve fonetickém pravopise: *Mon advis est, [...] qu'escrivant le François tu n'y dois mettre lettre aucune qui ne se prononce.*¹¹⁴ (Sebillet, 1548: 38)

¹¹⁰ Co se týče třech *e*, o kterých mluvíš v souvislosti se slovem *defē're*, nikdy jsem neměl natolik dobrý nos, abych cítil více než dvě *e*, první a poslední *e* stejné a druhé *e*: *e* otevřený.

¹¹¹ Jedná se o chybu ještě větší, než kdyby někdo připodobňoval otevřený *e* k zavřenému.

¹¹² Francouzská poetika

¹¹³ Obrana a oslava francouzského jazyka

¹¹⁴ Můj názor je takový, že by se nemělo psát vše to, co se nevyslovuje.

Autor se zabývá použitím *e masculin* a *e féminin* ve verších. Vysvětluje: [...] *l'é masculin est celui qui a le plein son de l'é & emplit la bouche en prononçant, de même forte que les autres quatre voyelles, a, i, o, u* [...].¹¹⁵ (ibid.: 15). Jako příklad této samohlásky uvádí slova *bonté* či *monté*. (ibid.: 15). Naopak *e féminin* [...] *n'a que demy son, [...] que se trouvant en fin de mot & de syllabe, tombe tout plat & ne touche que peu l'oreille*.¹¹⁶ (ibid.: 15). Taková samohláska se podle Sebilleta objevuje kupříkladu na konci slovesných tvarů *aimée* či *defestimée*. (ibid.: 16).

Dodává, že může dojít k *Elision d'é féminin par apostrophe* a to za předpokladu [...] *quand il se rencontre en la fin d'un mot écrit au milieu du vers & le vocable suivant commence à une voyelle* [...].¹¹⁷ (ibid.: 18). Tento případ ilustruje na příkladech: *J'ay, D'avoir, D'amour pour, Je ay, De avoir, De amour*.¹¹⁸ (ibid.: 18). Dále autor v rámci kapitoly o samohlásce *e* zmiňuje jev, který nazývá *Synaléphe* a vysvětluje na příkladech: [...] *m'amie, comme, l'e n'est pas supprimé du tout, toutesfois écrit qu'il réste ne se prononce point* [...].¹¹⁹ (ibid.: 21).

1.4.4.2 Pierre de Ronsard

Významný francouzský básník a člen Plejády, Pierre de Ronsard (1524-1585), je považován za jednu z největších osobností francouzské poezie 16. století. Přichází s novým modernizovaným francouzským pravopisem, který završuje dosud získané poznatky z pravopisných reforem 16. století. *On peut dire qu'il s'agit d'un système qui fait la synthèse de plusieurs innovations qu'on*

¹¹⁵ [...] *e masculin* je takové, které má plný zvuk a výslovností tak zaplňuje celá ústa stejně jako ostatní samohlásky *a, i, o, u*.

¹¹⁶ [...] *e féminin* má pouze poloviční zvuk, který se objevuje na konci slova a slabiky, je nevýrazný a velice málo slyšitelný.

¹¹⁷ [...] elizi *e féminin* apostrofem, když se setká na konci slova uprostřed verše a následující slovo začíná na samohlásku.

¹¹⁸ *J'ay, D'avoir, D'amour* pro *Je ay, De avoir, De amour*

¹¹⁹ [...] *m'amie, comme, e* se vůbec neodstraňuje, i přesto že se píše, nevyslovuje se

trouvait, séparément, avant 1550 [...].¹²⁰ (Baddeley, 1993: 401). Ronsard se od 50. let ke svým dílům vrací a upravuje je a zdokonaluje po stránce stylistické, syntaktické i lexikální. *Le poète travaille sans cesse à perfectionner son langage, à en chasser la confusion, à lui faire gagner plus de justesse, de vigueur, de brillant, d'harmonie.*¹²¹ (Terreaux, 1968: 2). Louis Becq de Fouquières dodává poznatek z hlediska jeho pravopisu: [...] *Ronsard en use fort librement avec l'orthographe ; il la modifie à chaque instant, parfois sans nécessité, écrivant un mot de trois ou quatre façons différents [...]*.¹²² (1873: 7).

Roku 1550 Ronsard vydává čtyři knihy Ód v jednom svazku pod názvem *Les quatre premiers livres des Odes*¹²³ (obr. 8). V *Avertissement au Lecteur*¹²⁴ se odvolává na Louis Meigreta a hájí základy jeho teorií: *J'avoï deliberé, lecteur, fuivre en l'orthographe de mon livre, la plus grand part des raifons de Louis Meigret, homme de fain et parfait ingement, qui a e premier isé deffeiller ses yeuf pour voir l'abus de nostre écriture [...]*.¹²⁵ (Ronsard, 1550:)¹²⁶. Dodává však, že v základech teorie jeho inspirace Meigretem končí a že v jeho dílech najdeme pouze [...] *quelques merques de ses raifons.*¹²⁷ (ibid.:)

V *Avertissement au Lecteur* Ronsard pokračuje shrnutím svých pravopisných principů. Zaprvé se věnuje řeckému písmenu y, které vnímá jako zbytečné. Navrhuje ho tedy odstranit a ponechat jen v řeckých vlastních jménech (*Hippolyte, Ulysse*). Písmeno y by tedy změnilo na i v běžných slovech původem

¹²⁰ Dá se říci, že se jedná o systém, který je souhrnem několika inovací, které najdeme před rokem 1550.

¹²¹ Básník pracuje neustále na zdokonalování svého jazyka hledáním toho, co by mohlo plést, aby získal více přesnosti, správnosti, dokonalosti a harmonie.

¹²² Ronsard nakládá s pravopisem velice volně, mění ho každou chvíli, někdy i bez toho, aniž by to bylo třeba, a to i tím, že píše jedno slovo třemi nebo čtyřmi způsoby.

¹²³ První čtyři knihy Ód

¹²⁴ Upozornění čtenáři

¹²⁵ Rozhodl jsem se, čtenáři, v pravopisu mé knihy následovat velkou část pravidel Louis Meigreta člověka se zdravým a skvělým důvtipem, který se jako první postavil čelem k našemu špatně používanému písmu.

¹²⁶ Kniha nemá značené strany.

¹²⁷ [...] nějaké stopy jeho pravidel.

řeckých jako jsou *cigne*, *nimphe*, *lire* atd. Avšak může se stát, jak vysvětluje, že v některých případech lze ponechat *y*, a to z důvodu zdůraznění řeckého původu. Také k tomu může dojít u slova *yeus*. (ibid.:) Dále se staví proti nadbytku grafémů ve slovech, kde se nevyslovují a vyžaduje pouze grafém jeden, který postačuje: [...] *que nouveaus caractere feront forgés pour les syllabes, ll gn ch et autres*.¹²⁸ (ibid.:) Stejně tak tomu je podle Ronsarda u *ph*, kde vyžaduje zápis pouze za pomoci jednoho grafému *f*. Z tohoto důvodu se snaží také zredukovat zdvojené souhlásky. Na základě této teorie píše tedy například *combatent*, *atendant* či *insuportables*. (ibid.:) Dále upravuje pravopis ve slovech se souhláskou *s*, která se nevyslovuje. Nevyslovované *s* v přízvučné slabice nahrazuje znakem *accent circonflexe*: *âge*, *mâtin*. (ibid.:) Pokud se nevyslovovaná souhláska *s* objevuje v slabice, která předchází přízvučnou, Ronsard ji nahrazuje znakem pro *accent aigu*, jako tomu je například ve slovech *émerveillé*, *écrire*. (ibid.:) Avšak v jeho poezii tomu bylo, jak popisuje Charles Beaulieux, jinak: *Il oubliait souvent de supprimer des s superflus et, faute d'habitude, il ne mettait pas, à beaucoup près, tous les accents qu'il jugeait nécessaires*.¹²⁹ (Beaulieux 2, 1927: 50)

Na závěr pro ilustraci jeho pravopisné reformy, Ronsard uvádí seznam několika slov, která by pozměnil: *espée* na *épée*, *accorder* na *acorder*, *vétu* na *veftu*, *espandre* na *épandre*, *blasmer* na *blâmer*. (1550:) Všimněme si na těchto příkladech nejednotnosti v jeho pravopisu, kdy se u některých slov přiklání k etymologickému pravopisu (*veftu*, kde *f* nechává) a u některých naopak spíše k fonetickému za pomoci odstraňování grafémů. Přejdeme k poslednímu důležitému bodu jeho pravopisných principů. Kvůli správnému rýmování ve své poezii, Ronsard neváhá vědomě zasáhnout i do pravopisu [...] *j'ai quelques fois*

¹²⁸ [...] nové grafémy budou vytvořeny pro slabiky *ll gn ch* a další.

¹²⁹ Často zapomínal přebytná *s* odstraňovat a, ze zvyku, neužíval diakritických znaků tak, jak by bylo podle něj třeba.

*châgé la lettre E en A et A en E et biẽ fouvẽt, ôtãt une lettre d'un mot, ou la lui adjoutant [...].*¹³⁰ (ibid.:)

Ronsard si uvědomuje, že principy, které popisuje, nejsou v jeho poezii vždy dodržovány a že se jeho pravopis může zdát poněkud nestabilní, ba volný. V jeho *Avertissement au Lecteur* najdeme několik výrazů, kde [...] *Il prend d'ailleurs soin de s'en excuser lui-même [...].*¹³¹ (Mellerio, 1874: 57): *Et fĩ tu m'accufes d'estre top inconstãt en l'orthographe de ce livre [...]* či *Et fĩ quelq'un par curiefẽ opinion plus tost que par raifon fe colere contre telle honteufe libertẽ [...].*¹³² (1550:)

Nesoulad mezi teoretickými principy a použitím v praxi Ronsardova pravopisu výstižně shrnuje Louis Mellerio: *Aussi voit-on le plus souvent la pratique de Ronsard en désaccord ou même en opposition avec sa théorie : il eut trop de prudence [...] et trop de fantaisie pour s'astreindre à des règles fixes [...].*¹³³ (1874: 58): Dochází k závěru s myšlenkou, že v otázce pravopisu jsou v Ronsardovi ukryté dvě zcela odlišné osobnosti: *l'un prônant avec ardeur une méthode qu'il jugeait très digne d'illustrer la langue, l'autre trop éclairé et trop circonspect pour la pratique résolument.*¹³⁴ (ibid.: 58)

Pierre de Ronsard se svým moderním a zjednodušeným pravopisem stává inspirací pro několik dalších autorů po další století, kteří se na jeho myšlenky odkazují a rozvíjejí je.

---

¹³⁰ Někdy jsem změnil písmeno *E* na *A* a *A* na *E*, někdy jsem písmeno vynechal a někdy zase naopak přidal.

¹³¹ Dbá na to, aby za to sám sebe omluvil.

¹³² A jestli mě obviňuješ z nestálosti pravopisu mé knihy [...] a jestli je někdo, spíše kvůli podivnému názoru než z rozumu, proti volnosti mého pravopisu [...]

¹³³ A tak velice často vidíme Ronsardovu praxi, která nesouhlasí s jeho teorií, ba je dokonce zcela protikladná: byl až příliš opatrný [...] a plný představ k zavedení pevných pravidel.

¹³⁴ První, který se zápalem a důstojností velebí metodu, jak oslavit náš jazyk. A ten druhý, který je příliš obezřetný k výsledné praxi.

1.4.4.3 Pierre de la Ramée

Pierre de la Ramée, známý spíše pod latinským jménem jako Petrus Ramus nebo pouze Ramus (1515-1572) byl všestrannou osobností 16. století. Zajímal se o filozofii, matematiku, logiku, historii, teologii i o francouzský jazyk.

Roku 1562 vychází jeho *Gramerę*.¹³⁵ V předmluvě *Au Lecteur* se Ramus vyjadřuje ke svým předchůdcům, kteří přišli s reformou francouzského pravopisu. Přiznává však, že nejvíce inspirace pro jeho gramatiku čerpal z děl Louis Meigreta: [...] *Mes lę batimēt dę fet' euvrę lę plu' haut e plu' manificę, e dę plu'rię e diversę etofę, e' proprę a Loui' Megret* [...].¹³⁶ (Ramus, 1562: 4).

Zde se budeme věnovat druhému vydání z roku 1572, publikovanému pod změněným názvem *Grammaire de P. de la Ramee*.¹³⁷ (Obr. 10 + 11). Susan Baddeley k tomu doplňuje: *La Gramerę de 1562 n'a pas dû avoir beaucoup de succès, et Ramus, [...] n'imprimera plus rien en son orthographe particulière avant 1572*.¹³⁸ (1993: 408) A dále autorka vysvětluje specifičnost tohoto nového vydání gramatiky: *La nouvelle édition de la Grammaire [...] est imprimée moitié en orthographe de type ancien, presque sans accents ni signes auxiliaires, et moitié en la nouvelle orthographe phonétique de Ramus, qui introduit quelques nouveautés* [...].¹³⁹ (ibid.: 408).

První kapitola, která nese jméno *Des Voyelles*, je kompozičně sestavena jako dialog mezi učitelem (*Præcepteur*) a žákem (*Disciple*). V úvodu se Ramus vrací k původům francouzského jazyka. Hájí myšlenku, že kořeny grafické podoby francouzštiny lze nalézt v galštině a že tedy francouzskou gramatiku je možné nazvat i galskou: *P. [...] mais quand vous appellez Grammaire Francoyse,*

---

¹³⁵ Gramatika

¹³⁶ Ale na to hlavní a nejlepší z mého díla jsem čerpal inspiraci u Louis Meigreta.

¹³⁷ Gramatika P. de la Ramée

¹³⁸ Gramatika z roku 1562 se neshledala s moc velkým úspěchem a Ramus před rokem 1572 nic ve svém novém pravopise nenapsal.

¹³⁹ Nové vydání Gramatiky je vytištěno z poloviny v tradičním původním pravopisu téměř bez diakritických znaků a z poloviny v novém fonetickém Ramusově pravopisu, který přináší různé novinky.

*nentendes vous point Gaulloyse?*¹⁴⁰ (1572: 1) D. [...] *Voules vous dõcques que je vous interrogue tout simplement de ceste Grãmaire Gaulloyse ou Francoyse?*¹⁴¹ (ibid.: 3) Ch.-L. Livet k tomu dodává: *Personne avant Ramus n'avait émis cette opinion, et personne ne la soutint après lui.*¹⁴² (1967: 183). Dále Ramus, stále ve formě otázek a odpovědí, vysvětluje význam slova „gramatika“ a její části: *P. Cest ung art de bien parler, qui est de bien & correctement user du langaige, soit en profodie ou orthographe, cest a dire en vraye prolotion ou escripture. D. Combien de parties at elle? P. Deulx, Etymologie & Syntaxe.*¹⁴³ (1572: 3). Dále se autor věnuje významu slov „písmeno“ a „samohláska“ a uvádí všechny francouzské samohlásky: *a, ω, e, é, e, i, o, r, u*. Grafická podoba hlásky *ω* znázorňuje sloučení dvou samohlásek, *a u*, jako například ve slovech *aultre* či *faute*, [...] *ou nous pronõcons toutesfois une voyelle indivifble.*¹⁴⁴ (ibid.: 5). Autor zde v grafickém zápise a výslovnosti pozoruje jistou zvláštnost: *La cause de telle escripture est biẽ incertaine. Il pourroit bien estre que nos Francoys ayent quelquefois prononce ces deux voyelles comme en diphtongue[...].*¹⁴⁵ (ibid.: 5). A právě proto, že se digram *au* vyslovuje jako jedna hláska, Ramus proto doporučuje psát namísto *au* pouze *ω* (*oltre, fote*). Následně objasňuje všechny typy samohlásky *e*. První, dnešní němé *e*, podle Ramusova zápisu *e*, [...] *cest une voyelle que nos Gaulloys ont appelee l'e menu, & que nous appellons aujourdhuy l'e femenin, l'e brief, l'e clos.*¹⁴⁶ (ibid.: 7) Jako příklady uvádí: *Pere fage, Mere fote*. (ibid.: 7) Další, *é*, [...] *cest une voyelle nommee par nos Gaulloys Eta: comme*

¹⁴⁰ U: Ale když říkáte Francouzská gramatika, neslyšíte v tom Galská?

¹⁴¹ Ž: Přejete si tedy, abych vaši gramatiku nazýval jednoduše Galská nebo Francouzská?

¹⁴² Nikdo před Ramusem nepřišel s tímto názorem a ani nikdo po něm ho v tom nepodpořil.

¹⁴³ U: Je to umění, jak dobře mluvit, jak správně užívat jazyka, jak po zvukové stránce, tak i v pravopisu, tedy ve výslovnosti a v písmu. Ž: Z kolika částí se skládá? U: Ze dvou, z Etymologie a Syntaxe.

¹⁴⁴ [...] kde však vyslovujeme pouze jednu samohlásku.

¹⁴⁵ Příčina tohoto zápisu je poněkud nejasná. Je dost dobře možné, že tyto dvě samohlásky vyslovovali Francouzi dříve jako diftong.

¹⁴⁶ Jde o samohlásku, kterou naši Galové nazývali *e menu*, které dnes nese jméno *e femenin*, *e* krátké, *e* zavřené.

*elle est nômee par nous, l'e masculin, l'e long, l'e ouvert*¹⁴⁷ [...] jako tomu je ve slovech *Mes, Tes, Ses* (ibid.: 8). Posledním typem na rozhraní prvních dvou *e*, středové *e*, je [...] *ung fon [...] tantoft brief, tantoft long*.¹⁴⁸ (ibid.: 8) Tuto samohlásku vyslovujeme například v sufixu participií *ayme, traicte*, a to jako dlouhou, nebo v sufixu infinitivních tvarů *aymer, traicter*, zde naopak jako krátkou. Všechny tři samohlásky *e* můžeme najít ve slovech *Férmete* či *Onétete*. (ibid.: 9). V pořadí šestou samohláskou je podle Ramuse *e*. Jde o sloučení samohlásek *e* a *u* [...] *comme en ces mots, Peur, Meur, Seur, qui semble auffi avoir este quelque diphtongue, que nos ancestres ayent prononcee & escripte, & puis apres [...] ceste diphtongue ayt este reduicte en une simple voyelle [...]*.¹⁴⁹ (ibid.: 9). Ramus tedy doporučuje zapisovat *ere*, *malere*. (ibid.: 10). Samohlásky *o*, *r* a *u* nazývá *voyelles arrondies*¹⁵⁰. Grafém *r* značí propojení samohlásek *o* a *u*. [...] *ce fon est une simple voyelle, côme aux Latins est u, voyelle fimple, [...] comme en, Courir, Mourir*¹⁵¹. (ibid.: 13)

V druhém vydání své gramatiky, Ramus zajímavým způsobem uplatňuje svou pravopisnou reformu. Od druhé třetiny své knihy, [...] *à partir de la page 57, il imprime à deux colonnes jusqu'à la fin*.¹⁵² (Brunot II, 1927: 117). Stejný text v jednom sloupci ponechává v původním pravopisu a v druhém sloupci, psaném kurzívou, nás seznamuje se svým upraveným pravopisem. Systém Ramusova grafického zápisu francouzštiny je, stejně jako u Meigreta, založen na výslovnosti. Je však více důsledný. Důležitými znaky Ramusova pravopisu je používání a značení němého *e*, odmítnutí zdvojených hlásek a především to, co nastiňuje již v kapitole o samohláskách, a tím je nesouhlas se zápisem jedné hlásky více grafémy.

¹⁴⁷ Jde o samohlásku, kterou naši Galové nazývali *Eta*, dnes jí říkáme *e masculin*, *e* dlouhé, *e* otevřené.

¹⁴⁸ [...] je zvuk jednak krátký, jednak dlouhý.

¹⁴⁹ [...] jako v těchto slovech *Peur, Meur, Seur*, kde nejspíš naši předci psali a vyslovovali diftong. A poté byl tento diftong zredukován na jednu jedinou samohlásku.

¹⁵⁰ zaokrouhlené samohlásky

¹⁵¹ Jde o jednu samohlásku, jako třeba v latině *u*, ve slovech *Courir, Mourir*.

¹⁵² Od strany 57 až do konce je kniha tištěna ve dvou sloupcích.

1.4.4.4 Jean Antoine de Baïf

Jean Antoine de Baïf (1532-1589) byl francouzský protestantský básník a člen literární renesanční skupiny Plejáda. Jako i ostatní její členové i on byl velkým zastáncem zavedení časoměrného verše ve francouzské poezii podle vzoru poezie antické.

Mezi jeho básnickými díly můžeme najít i spis z roku 1574, který nese jméno *Étrénes de poézie fransoeze an vers mezurés*¹⁵³ (obr. 12), ve kterém se Baïf snaží o reformu francouzského pravopisu.

V kapitole nazvané *L'ABC du lang'aje fransoes*¹⁵⁴ Baïf prezentuje francouzskou abecedu. *Pour exprimer tous les sons, vingt-neuf signes lui semblent nécessaires : son alphabet est composé de dix voyelles et dix-neuf consonantes [...]*.¹⁵⁵ (Augé-Chiquet, 1969: 339). Mezi samohlásky Baïf uvádí: *a, e, é, ê, i, o, ω, r, u, e*. Povšimněme si, že jeho grafický systém samohlásek má hodně podobnosti s tím Ramusovým (po grafické stránce jsou znaky totožné). Baïf objasňuje, že *e* je znakem pro *e brief* (dnešní němé *e*), *é* pro *é komun* (dnešní zavřené *e*) a *ê* znamená *ê long* (dnešní otevřené *e*). Tři typy samohlásky *e* ilustruje na příkladu: *lès troës font ω mōt ONĚTETĚ*.¹⁵⁶ (de Baïf, 1574:)¹⁵⁷. Dále vysvětluje, že *o* značí *o brief* (*hote, trotér*). Znaky *ω, r* a *e* jsou znaky pro dnešní digramy – *au, ou* a *eu*. Znak *ω* (*ω long*) můžeme najít například ve slovech *kōze, ωt*, znak *r* ve slovech *krrir* či *nrrir* a pro znak *e* Baïf dává příklady *bef, ef, nef, el*. (ibid.:) Mezi souhláskami, se kterými Baïf přichází, nenalezneme *c, q* ani *x*, pro autora se jeví zbytečnými. Tyto tři souhlásky se totiž vždy vyslovují za pomoci jiných hlásek – pro *c* je to *s* nebo *k* (*avanfer, kontre*), *q* vyslovujeme jako *k* (*kéle, kēlkefoës*) a *x* jako *ks* nebo *gz* (*égzakt*). (ibid.:)

¹⁵³ Zavedení časoměrného verše do francouzské poezie

¹⁵⁴ ABC francouzského jazyka

¹⁵⁵ Aby mohl vystihnout všechny zvuky, potřebuje jich dvacet devět – jeho abeceda obsahuje deset samohlásek a devatenáct souhlásek.

¹⁵⁶ Všechny tři typy *e* najdeme ve slově *ONĚTETĚ*

¹⁵⁷ Kniha nemá značené strany.

Jean Antoine de Baïf je tedy dalším zastáncem fonetického pravopisu. Jeho princip tkví, jak on sám píše, v užívání [...] *l'égzakte écriture konform'ow parler an trs lęz élémans d'ifelui, létre prr fon* [...].¹⁵⁸ (ibid.:) Jednalo se o příliš zreformovaný pravopis, který většina považovala za podivný a směšný. Prosper Marchand se kriticky vyjadřuje: [...] *cette Orthographe bizarre & fatigante de Baïf, fon Alphabet fingulier*¹⁵⁹ [...]. (1758: 83).

1.4.4.5 Honorat Rambaud

Honorat Rambaud (1516-1586), vyučující ve škole v Marseilles, sbírá své zkušenosti ze školní praxe. Dennodenně se setkává s problémy, které žáci mají s pravopisem francouzského jazyka. Proto se roku 1578 rozhodne vydat svůj spis *La Déclaration des abus que lon commet en escrivant et le moyen de les éviter, et repreſenter nayusement les paroles : ce que jammais homme n'a faict*.¹⁶⁰ (obr. 13) V předmluvě uvádí svůj záměr věnovat se nedokonalostem v jazyce, které mu mimo jiné také brání ve správné výuce: *Toutesfois iay congny qu'il y avoit trois imperfections, leſquelles me gardoyent de bien et promptement enseigner vos enfans* [...].¹⁶¹ (Rambaud, 1578: 3).

Hned na prvních stranách svého spisu se Rambaud věnuje vztahu písmo – řeč (*écriture – parole*). Myšlenku, že písmo by mělo být přesným odrazem mluveného projevu, rozvíjí již v úvodu nazvaném *Aux Lecteurs: Vous ſçavez biē, Lecteurs, q l'eſcriture eſt le double & coppie de la parolle, & que le double doit eſtre du tout ſemblable à l'original*. [...] *Parquoy faut conclure que l'eſcriture doit eſtre totemēť ſemblable à la parolle, & quē l'eſcriture ſe doit trouver tout ce que la bouche a prononcé* [...].¹⁶² (ibid.: 6)

¹⁵⁸ [...] zápise, který přesně kopíruje výslovnost, tedy jedno písmeno pro jeden zvuk.

¹⁵⁹ Tento podivný a nezajímavý Baïfův pravopis, ta jeho kuriózní abeceda.

¹⁶⁰ Prohlášení, s kterým nikdy nikdo nepřišel: o chybách, kterých se dopouštíme při psaní a o způsobu, jak se jim vyhnout a také stručně o písmenech.

¹⁶¹ Setkal jsem se především se třemi nedokonalostmi, které mi bránily v dobré výuce vašich dětí.

¹⁶² Jak víte, čtenáři, písmo je věrná kopie řeči, která musí odpovídat originálu. Proto docházím k závěru, že písmo by se mělo zcela podobat řeči a že v písmu by se mělo objevit vše, co ústa vyslovila.

Hlavní nedostatek vidí Rambaud v nedokonalosti a neúplnosti francouzské abecedy. Tuto kapitolu autor nazývá příznačně *Alphabet, nouvellement corrigé, augmenté, & enrichi de lettres*.¹⁶³ (ibid.: 10) Navrhuje udělat reformu grafické stránky francouzské abecedy a navýšit počet písmen z osmnácti na padesát dva: [...] *faut avoir cinquante deux lettres, & que n'en avons que dixhuict, il en faut adiouter trente quatre, sçavoir trois voyelles, & trente une consonantes*.¹⁶⁴ (ibid.: 126). Samohlásky Rambaud nazývá *femelles* a souhlásky *masles*. Na následujících stranách se věnuje zápisu jednotlivých písmen a nakonec sepisuje souhrnný seznam nové francouzské abecedy.

Je nutné upozornit, že Rambaud praktikuje zápis francouzského jazyka za pomoci své nově rozšířené abecedy ihned ve svém spisu. Konstituje svou knihu tak, že vše píše oběma typy grafického zápisu původním tradičním a tím svým novým, přičemž strany střídá.

1.5 Syntéza pravopisných sporů 16. století

Pojďme si nyní shrnout základní aspekty pravopisných neshod 16. století u zmíněných autorů. Hlavní spory byly založeny na několika pravopisných otázkách – jednalo se především o otázku vztahu fonické stránky s grafickou, otázku etymologie v pravopisu, otázku samohlásky *e* a jejího znázornění a otázku diakritických znaků.

1.5.1 Vztah fonické stránky s grafickou

Jedna z myšlenek reformátorů francouzského pravopisu byla mimo jiné i snaha propojit zvukovou stránku s grafickou. Jejich cílem bylo zjednodušit francouzský pravopis za pomoci přiblížení písma s výslovností. Radikálním reformátorem pravopisu a hlavním zastáncem fonetického pravopisu, jak už víme, byl Louis Meigret.

---

¹⁶³ Abeceda nově opravena, rozšířena a obohacena o nová písmena.

¹⁶⁴ Je potřeba mít místo našich osmnácti písmen padesát dva, musíme tedy přidat třicet čtyři, tři samohlásky a třicet jedna souhlásek.

Meigretův systém si získal pár přívrženců, v základech s ním souhlasil Jacques Peletier du Mans a Thomas Sebillet a Pierre de la Ramée dokonce využil jeho systém jako základní inspiraci pro svou pravopisnou reformu, ve které myšlenku fonetického pravopisu ještě více rozšířil. Mnohem více měl však Louis Meigret odpůrců. Tím, že se zastánci fonetického pravopisu chtěli pravopisem přiblížit výslovnosti, popírali etymologickou stránku pravopisu a tím se dostali do opozice se zastánci tradičního latinizujícího pravopisu (viz další kapitola). Hlavní konflikt se vytvořil mezi dvěma autory, kteří s Meigretem polemizovali, byl to Jacques Peletier du Mans a Guillaume des Autels. Byl mu vyčítán jeho neúplný a nelogický systém samohlásek, jeho pohled na diftongy a triftongy, jeho snaha vyslovovat každý grafém (i koncové souhlásky i *e*, které by mělo být němé) a celkově jeho radikálnost a přehnanost v otázce reformy pravopisu.

Myšlenku skloubit pravopis a výslovnost rozvinuli a prohloubili autoři inspirovaní Louistem Meigretem, kteří v problematice fonetického pravopisu pokračovali ještě dále. Šlo o Pierra de la Ramée, Jeana Antoina de Baïfa a Honorata Rambauda. Ti hájili myšlenku, že by měl jeden foném odpovídat jednomu grafému. Ramus a poté i Baïf přišli s pozměněnou francouzskou abecedou, která obsahovala i nové grafémy pro digramy *au*, *ou* a *eu*. Rambaud dokonce navrhuje zreformovat celou grafickou stránku francouzské abecedy a přichází se zcela novými grafémy.

1.5.2 Otázka etymologie v pravopisu

Oproti přívržencům fonetického pravopisu se stavěli ti autoři, kteří zastávali etymologický pravopis. Snažili se pravopisně upravovat slova tak, aby byl zřetelný jejich původ a vývoj. Hlavním protagonistou etymologického pravopisu byl Robert Estienne. Tito autoři, aby zachovali latinské či řecké kořeny, do slov uměle vkládali grafémy (*temps* < *tempus* (lat.), *corps* < *corpus* (lat.), *faict* < *factum* (lat.), *escuelle* < *schola* (lat.)), které se však nevyslovovaly.

V reakci na etymologický pravopis vyvstává vlna odpůrců, kteří chtějí vytvořit pro ně více logický pravopis založený na výslovnosti (viz předchozí kapitola). Jejich cílem je tedy především odstranění němých etymologických grafému, zdvojených grafémů, většiny trigramů a digramů a řeckých písmen.

Louis Meigret a především jeho nástupci (Ramus, Baïf) etymologii téměř zcela potírají. Všechny nevyslovované grafémy mizí a ve všech případech, kde je k jednomu fonému třeba více grafémů, vytváří pouze grafém jeden. Pierre de Ronsard, který pro svou pravopisnou reformu čerpá inspiraci z děl jeho předchůdců a vytváří tak syntézu jejich pravopisných systémů, přichází s odstraněním řeckého grafému *y* a jeho nahrazením *i*, s odstraněním digramů *ll*, *gn*, *ch* a *ph* a jejich nahrazením jedním grafémem a s odstraněním němeého etymologického *s* a jeho nahrazením diakritickými znaky.

1.5.3 Samohláska *e* a její znázornění

Otázka samohlásky *e* a jejích typů byla nejednou součástí polemik gramatiků 16. století. Hlavní neshody se týkaly jejích druhů, funkcí a zapisování. V 16. století bylo zvykem rozlišovat dva druhy samohlásky *e*, a to *e masculin*, výrazně vyslovované, a *e feminin* objevující se na konci slov u feminin, tedy téměř nevyslovované. Toto rozdělení najdeme například u Geoffroy Toryho či Thomase Sebilleta. Sylvius přišel se třemi typy samohlásky *e* – *é*, vyslovované nejvýrazněji, *è* němé a *ē* střední. Louis Meigret naopak uznával pouze dva typy *e*, a to *e ouvert* a *e clos*, přičemž se oba vyslovují, němé *e* nepřipouštěl. Absence němeého *e* mu byla vyčítána Pelétiérem a des Autelem. Oba rozlišovali dva druhy vyslovovaného *e*, *e* otevřené dlouhé a *e* zavřené krátké, a *e* třetí, němé, které Pelétier značil *é* a des Autel ho nazýval *imparfait*. V Ramusově a Baïfově zápisu již najdeme tři druhy samohlásky *e* a dokonce i se stejným grafickým zápisem, avšak jinak pojaté. Ramus rozlišoval *é* dlouhé otevřené, *e* středové (dnešní zavřené) a *è* němé. U Baïfa nalezneme *e* otevřené, *é* zavřené a *e* němé.

Jak tedy můžeme vidět, názorů na rozlišení samohlásky *e* a jejího zápisu bylo mnoho, autoři váhali a polemizovali mezi sebou a nebylo jednoduché najít normu. Nina Catach tento problém neshod mezi autory 16. století shrnuje celkově v kapitole o debatách týkajících se způsobu výslovnosti všech samohlásek a jejich délek a píše: *Malheureusement, là encore, les réalisations individuelles, sociales, régionales du français étaient trop diverses et l'évolution trop rapide que l'on*

*puisse, entre grammairiens, s'en tenir à un système acceptable pour tous.*¹⁶⁵
(Catach, 2001: 158).

1.5.4 Otázka diakritických znaků

Diakritické znaky začali původně používat v rukopisech staří Řekové, [...] *ces signes sont presque aussi anciens que l'écriture grecque.*¹⁶⁶ (Beaulieux II, 1927: 1). V období Renesance začali využívat těchto znaků italští humanisté při psaní děl v latině a řečtině. Jejich nápodobou francouzskými humanisty, [...] *ces signes pénètrent dans l'usage typographique français.*¹⁶⁷ (Catach, 2001: 127).

Zavedení diakritických znaků nejprve v latinských textech, později i ve francouzských, se během první třetiny 16. století rychle rozšiřovalo do povědomí tiskařů a gramatiků, kteří je začínali vnímat pro francouzský grafický systém jako nezbytný. První, kdo prosazoval jejich vnesení do francouzské typografie, byl Geoffroy Tory.

1.5.4.1 *Accent aigu*

Znak pro *accent aigu* přinesl podle latinského vzoru Tory, a to pro *e masculin, é*. Robert Estienne tento znak jako první zavedl ve slovech, které končí na písmeno *e*, a to především v těch případech, kde dochází k homografii. Podle jeho vzoru uváděl *accent aigu* nad *e, é, i* Sylvius. Etienne Dolet se věnoval případům, kdy ve slovech ženského rodu v plurálu následuje po *e* s *accent aigu* němé *e*. Z důvodu stažení dvou samohlásek v jednu, *accent aigu* vynechával a vkládal znak pro *accent circonflexe*. Meigret ani Pelletier při rozlišování druhů samohlásky *e* *accent aigu* nevkládali. Charles Beaulieux uvádí, že Meigret užíval *accent aigu* pro značení dlouhých samohlásek pod přízvukem, ale jelikož jeho systém rozdělení samohlásek *e* a vkládání přízvuků byl mylný, *Il aboutit ainsi à*

¹⁶⁵ Bohužel bylo mnoho individuálních, sociálních a regionálních provedení francouzštiny a vývoj tak rychlý, že nebylo možné najít systém přijatelný pro všechny.

¹⁶⁶ [...] tyto znaky jsou téměř stejně staré jako řecké písmo samo.

¹⁶⁷ [...] se tyto znaky dostaly až do francouzské typografie.

*brouiller la notion de l'accent aigu.*¹⁶⁸ (Beaulieux II, 1927: 44). A tak další, kdo značil *e masculin* za pomoci *accent aigu*, je až Thomas Sebillet. Pierre de Ronsard se zaměřoval na slova, kde se souhláska *s* nevyslovuje. Pokud se nevyslovované *s* objevuje v slabice, která předchází přízvučnou, nahrazoval *s* znakem pro *accent aigu*. Tím zavedl použití znaménka *accent aigu* i na začátku či uvnitř slova. *Accent aigu* nad samohláskou *e* dále praktikovali i Ramus i Antoine de Baïf.

1.5.4.2 *Accent grave*

*L'accent grave est employé très tôt avec deux valeurs : diacritique (pour distinguer les homonymes a et à, ou et où, la et là, etc.) et phonétique (pour distinguer différents e [...])*¹⁶⁹ (Catach, 2001: 130). Sylvius, který rozlišoval tři typy samohlásky *e*, uvedl němé *e* na konci slova značené za pomoci *accent grave* *è*. Následně byl dlouhou dobu tento znak používán téměř bez výjimky pro rozlišení homonym, jak popisuje Catach. Můžeme se však setkat s některými případy, kdy se vyskytuje samohláska s *accent grave* uprostřed či na konci slova. Například Peletier du Mans či Estienne tím značili ve slově dlouhou samohlásku. Také Sebillet znak pro *accent grave* téměř nepsal a výjimkou nejsou ani Pierre de Ronsard ani ostatní autoři, které jsme zmiňovali.

1.5.4.3 *Accent circonflexe*

Znaménko $\wedge$ používali již staří Řekové jako prozodické označení jednoho z přízvuků, šlo o spojení *accent aigu* a *grave*, jak v grafické podobě, tak i ve fonetické. Přesněji šlo o melodický přízvuk založený na stoupajícím hlase a jeho obratu v klesající, což vyžadovalo delší dobu trvání, [...] *de fait, le circonflexe grec ne frappe que les syllabes longues.*¹⁷⁰ (Cerquiglini, 1995: 76). Toto značení bylo později převzato do latiny právě v tomto významu, tedy označení dlouhé slabiky, ovšem pouze omezeně, v notovém hudebním zápise nebo z pedagogického důvodu: *Il réside principalement dans le discours du maître (où,*

¹⁶⁸ [...] vyústilo to až v celkovou mýlku o *accent aigu*.

¹⁶⁹ Znak pro *accent grave* se začal používat velice brzo, a to ze dvou důvodů: diakritického (pro odlišení homonym, *a-à, ou-où* a *la-là*) a fonetického (pro odlišení druhů *e*).

¹⁷⁰ [...] řecký *circonflexe* postihoval tedy pouze dlouhé slabiky.

sorte de ponctuation didactique, il désigne une longueur vocalique) [...].¹⁷¹ (Cerquiglini, 1995: 78).

V době Renesance se použití znaku dostalo od italských humanistů k francouzským. O potřebě zavedení diakritických znaků do francouzského pravopisu, jak jsme již uvedli, psal jako první Geoffroy Tory. V *Champ fleury* však používal znak *circonflexe* pouze nad *ô* pro označení dlouhé zvolací samohlásky, což bylo dlouhou dobu jediné použití *accent circonflexe* ve francouzštině. Až o pár let později, v kolektivním díle *La Briève Doctrine* rozšiřoval využití tohoto znaménka. Navrhoval znak $\wedge$ použít tam, kde docházelo k tzv. synkopě, tedy tam, kde se stahovaly dvě samohlásky uprostřed slova v jednu (*vraiment* > *vraîment*). Také Sylvius se věnoval typografickým znakům, prezentoval jejich kompletní systém ve francouzském jazyce. On jako první, ještě před Torym, roku 1531 ve svém latinském spisu zavedl diakritický znak *accent circonflexe* do francouzštiny. Znakem $\wedge$ označoval digramy (*pleîn*), které se nikdy nevyslovovaly jako dvě samostatné samohlásky, jako tomu je u znaku *tréma* “̃”. Dále podrobněji rozpracovával tento znak Etienne Dolet, který ho popisoval na opozici se znakem *tréma*, téměř identicky jako Tory v *La Brièvre doctrine*. Šlo o znovu spojení rozdělených částí slova a používal se pro značení tří různých jevů, přičemž znak nevkládal nad samohlásky, jako Tory či Dubois, ale za ně. Zprvu šlo o synkopu, tedy o kontrakci dvou samohlásek uvnitř slova, tak jak to popsal Tory, dále tento znak můžeme najít v modifikacích typu *au^ous* pro spojení *avez vous*, kde docházelo ke spojení dvou slov a k odstranění stejných grafémů (v tomto případě grafému *v*) a typu *subordone^es* (<*subordonées*), kde jde o kontrakci *e aigu* a němého *e* v plurálu u feminin, přičemž tuto modifikaci používal i u slov typu *a^age* (<*aage*). I přesto, že teoreticky bylo použití znaku *circonflexe* logicky popsáno, v praxi se s ním v první polovině 16. století, tedy kromě zvolacího *ô*, setkáme jen výjimečně (kupříkladu konzervativní Estienne ho nepoužívá, ale nezavrhuje). Louis Meigret, který jako první přišel s pojmem *circonflexe*, se například dokonce vracel k původnímu, fonetickému významu slova *accent* z řečtiny. Byl to až Pierre de Ronsard, který znak $\wedge$ oživoval a vracel

¹⁷¹ Tkvěl především v promluvě vyučujícího (kde za pomoci didaktické diakritiky označoval délku samohlásek).

mu hlavní role ve francouzském pravopisu. Navrhoval odstranění nevyslovovaných, pro něj zbytečných, hlásek ve slovech, mimo jiné také *s* v přízvučné slabice, které nahrazoval právě znaménkem *circonflexu* (*mâtin*). Avšak ve svých básních toto pravidlo často nedodržoval. Lze ho najít výjimečně a nepravidelně nad samohláskami *a*, *o*, *u*.

2 17. století

Tzv. *Grand siècle*¹⁷², 17. století ve Francii, je považováno za jedno z nejslavnějších epoch celé historie. Od konce vlády Jindřicha IV, který Ediktem nantským ukončuje náboženské války ve Francii, až do smrti Ludvíka XIV, který z Francie udělal kulturní vzor pro ostatní evropské monarchie, země prochází obdobím prosperity a rozmachu. Stává se evropskou velmocí.

Klasicistní francouzština 17. století se stává základním kamenem pro vznik moderní francouzštiny. Je stoletím prvních jednojazyčných, čistě francouzských, slovníků, prvních jazykových specialistů přinášející úvahy o francouzském jazyce, zrodu žurnalistiky, hnutí Preciózek a rozštěpení francouzštiny na jazyk literární, vyumělkovaný jazyk královského dvora, a jazyk lidový, běžně užívaný.

Francouzština se stává mezinárodním evropským jazykem kultury a diplomacie. Ferdinand Brunot zmiňuje v tomto ohledu významnou roli samotného panovníka Ludvíka XIV: *Il portait intérêt à la pureté de la langue, il la parlait noblement, s'y intéressait même assez pour prendre, de temps en temps, des informations sur divers détails. Son influence indirecte est incontestable.*¹⁷³ (Brunot, IV, 1939: VI). Podle gramatiků 17. století francouzský jazyk dosahuje stavu dokonalosti. Aby se však tento ideální stav udržel, je důležité jazyk očistit od archaismů, regionálních výrazů a speciálních termínů. Tohoto úkolu, mimo jiné, se ujímá roku 1635 kardinál Richelieu založením Francouzské Akademie, která se stává oficiální institucí francouzského jazyka.

V 17. století se nesetkáme s tak vyostřenými jazykovými spory jako v 16. století. *Les réformateurs d'alors n'ont pas la hardiesse d'un Meigret ni la puissance d'esprit d'un Ramus*¹⁷⁴ [...] (ibid.: 83). Jelikož hlavním úkolem v tomto století je tříbit francouzský jazyk a šířit ho, otázka francouzského pravopisu se

---

¹⁷² Velké století

¹⁷³ Vyjevil zájem o čistotu jazyka, používal ho s noblesou, zajímal se dokonce čas od času i o detaily v jazyku.

¹⁷⁴ Reformátoři tedy neměli ani takovou opovážlivost jako třeba Meigret ani tak velký potenciál jako třeba Ramus.

stává spíše vedlejší. Nejednotný pravopis přetrvává. Stejně jako v 16. století najdeme zastánce starého pravopisu založeného na etymologii, ale na druhé straně i pokusy o modernizaci, které by vedly ke zjednodušení. A právě u těchto reformátorů hrají důležitou roli diakritické znaky, které se tak pomalu stávají nezbytnou součástí francouzského pravopisu. Obecně však lze říci, že výběr pravopisu je spíše osobní záležitostí a snahy o celkovou fixaci pravopisu jsou poněkud opomíjené.

2.1 Gramatici a reformátoři

2.1.1 François de Malherbe

Francouzský dvorní básník a teoretik básnického umění, François de Malherbe (1555-1628), je považován za zakládající postavu klasicistní poezie. Ve své reformě francouzského jazyka hlásá jazykovou vytríbenost, srozumitelnost a jasnost, dokonalou formu a očištění jazyka od archaismů, neologismů a regionálních výrazů. Chce docílit toho, aby byl jazyk přirozený, nevyumělkovaný, rozhodující se pro něj proto stává úzus.

Ferdinand Brunot, který podává syntézu Malherbovy doktríny, se vrací ve svých úvahách do 16. století a pokládá si otázku, proč k podobné převratné jazykové reformě nedošlo již v předešlém století. A přichází s několika důvody: *Une méthode mauvaise, la prédominance de questions purement extérieures à la langue comme celle de l'orthographe, la nécessité aussi de défendre le français contre la réputation des langues anciennes ou l'influence des langues voisines, avait détourné du vrai travail des hommes dont quelques-uns étaient supérieurs comme H. Estienne et Meigret.*¹⁷⁵ (Brunot, 1969: 220). Hlavní důvod vidí Brunot právě v rozdílném pojetí otázky francouzského pravopisu: *En matière orthographique, Malherbe s'est montré comme partout ailleurs, minutieux dans le*

---

¹⁷⁵ Špatná metoda, soustředěnost na vnější jazykové otázky, jako například ty pravopisné, také potřeba bránit francouzský jazyk před slávou starých jazyků a před sousedními jazyky, to vše odrazovalo od práce gramatiky, mezi kterými se našli i ti nadprůměrní jako H. Estienne a Meigret.

*détail ; mais il est réservé sur l'ensemble.*¹⁷⁶ (ibid.: 517). [...] *il n'était pas, comme les grammairiens du XVIe siècle, tombé dans cette erreur de croire que la question orthographique primait toutes les autres. Elle est pour lui absolument secondaire.*¹⁷⁷ (ibid.: 519).

2.1.2 Charles Maupas

I přesto, že Charles Maupas (2. polovina 16. století-1. polovina 17. století) byl chirurgem, velkou část svého života vyučoval francouzský jazyk.

Roku 1607 vychází jeho *Grammaire et Syntaxe françoise contenant reigles bien exactes & certaines de la prononciation, orthographe* [...] ¹⁷⁸(obr. 14).

Ve druhém vydání z roku 1618 se Maupas věnuje postupně každému písmenu francouzské abecedy: *Observations*¹⁷⁹ *particulieres sur chacune letre*¹⁸⁰. V oddílu o písmenu A uvádí: *S'il se rencontre double, ce qui est rare, c'est seulement pour alonger la syllabe en prononçant, aage, bailler, dites, âge, bâiller.*¹⁸¹ (Maupas, 1618: 3). U samohlásky E rozlišuje tři typy a tedy i tři různé způsoby výslovnosti. *La première est é, appelé par nos anciens masculin, c'est à dire, fort & entier, parce qu'il obtient un son plein & viril. A la fin des mots il se trouve marqué d'un accent aigu é.*¹⁸² (ibid.: 4). Další typ samohlásky e [...] *est celui qu'ils ont appelé féminin, c'est à dire foible & mâque, pource qu'il a un son tres foible & seulement demi.*¹⁸³ (ibid.: 4). Poslední, třetí typ e Maupas popisuje:

¹⁷⁶ Co se týče pravopisu, Malherbe ho studoval podrobně, ostatně jako vše, avšak k celému pojetí pravopisu se stavěl poněkud odtažitě.

¹⁷⁷ Malherbe nebyl, jako gramatici ze 16. století, zaujatý otázkou pravopisu a nevěřil, že je nutné především řešit pravopis. Pro Malherba se stal pravopis až sekundární záležitostí.

¹⁷⁸ Francouzská Gramatika a Syntax obsahující přesná pravidla výslovnosti, pravopisu [...]

¹⁷⁹ I pro 17. století ponecháváme implozivní *f*

¹⁸⁰ Pozorování jednotlivých písmen

¹⁸¹ Pokud se objeví zdvojené, je to jen z důvodu prodloužení slabiky ve výslovnosti, *aage, bailler*, naznačte *âge, bâiller*.

¹⁸² První je *é*, nazýváno našimi předky *e masculin*, tedy *e* silné a celý, protože se jedná o zvuk mužný a plný. Na konci slov ho najdeme se znakem *accent aigu* jako *é*.

¹⁸³ [...] takové, které nazývali *feminin*, tedy *e* slabé a necelé, jelikož jde o zvuk jemný a pouze poloviční.

*La troisiéme forte d'e se peut dire ouvert, d'autant qu'il se prononce avec bouche plus ouverte que les devants dits [...]*¹⁸⁴ (ibid.: 6). Pro ilustraci uvádí příklady slov, ve kterých se objevují najednou všechny tři typy této samohlásky: [...] *breveté, netteté, dépecéer, efleuvé, estrené. Le premier ouvert, le deuxième féminin, le troisième masculin.*¹⁸⁵ (ibid.: 6).

Další pro nás důležitou částí je ta o písmenu *S*. Zde se mimo jiné Maupas věnuje případům, kde se tato souhláska píše, ale nevyslovuje: *Se trouve vulgairement écrite en plusieurs diction, où elle ne doit point estre prononcée*¹⁸⁶ [...] (ibid.: 11). A jelikož se *s* často nevyslovuje a [...] *ne fert qu'à alonger la syllabe.*¹⁸⁷ (ibid.: 11), autor přichází s návrhem: [...] *pourroit-on commodément suppléer d'un accent aigu ou circonflex* [...]¹⁸⁸ (ibid.: 11). Jako příklady uvádí *être* pro *estre*, *connoître* pro *connoistre*, *écrire* pro *escrire*, *lâcher* pro *lascher*, *plaît* pro *plaißt* a *taît* pro *taißt*. (ibid.: 11)

Znak pro *accent circonflexe* tedy Maupas užívá obdobně jako v druhé polovině 16. století, a to v případě kontrakce dvou samohlásek v hiátu a z důvodu nahrazení nevyslovovaného *s*.

2.1.3 Jean Godard

Jean Godard (1564-1630) byl francouzský básník a dramatik s velkým zájmem o francouzský jazyk a gramatiku. Roku 1620 publikuje knihu *La Langue Françoise*¹⁸⁹ (obr. 15), o které píše: [...] *que cet ouvrage n'êt pas seulement pour nos François: mais auffi pour les Etrangers.*¹⁹⁰ (Godard, 1620: Doslov). I z tohoto důvodu se snaží svůj pravopis zjednodušit, [...] *ecrire cōme nous prononçons* [...] a [...] *ayant ôté les lettres superflues* [...]¹⁹¹ (ibid.: Doslov).

¹⁸⁴ Třetí *e* můžeme nazvat otevřené, protože se vyslovuje s ústy otevřenými více, než u předešlých dvou druhů *e*.

¹⁸⁵ *breveté, netteté, dépecéer, efleuvé, estrené*. První otevřené, druhé *feminin*, třetí *masculin*.

¹⁸⁶ V několika slovech se objevuje napsané, ale nesmí být vyslovované.

¹⁸⁷ [...] je třeba pouze k prodloužení slabiky

¹⁸⁸ [...] mohly bychom ho nahradit znakem pro *accent aigu* nebo *circonflexe*.

¹⁸⁹ Francouzský jazyk

¹⁹⁰ [...] že toto dílo není určeno pouze pro Francouze, ale také pro cizince.

¹⁹¹ [...] psát tak, jak vyslovujeme a odstranit přebytečná písmena.

V první kapitole autor rozbírá problematiku času ve vztahu k jazyku. Je toho názoru, že času odolává nejvíce to, [...] *ce qui ét le plus foible, le plus mol, le plus leger* [...] a *Rien n'ét plus leger, plus mol, plus foible que la voix, la parolle, le langage*. [...] *Car les anciennes Langues, malgré le Tans passé, font encore presantes*.¹⁹² (ibid.: 8). A právě díky jazykům, které přetrvaly, se mohla vyvinout i francouzština. Godard ve svém spisu oslavuje latinu a s vděčností píše: [...] *toute la France declare d'une voix commune : que c'ét vôtre langage, qui met à fa perfection nôtre Langue*. [...] *La verité oblige tous les François de confeffer, que vous avez augmenté l'honneur du Royaume de France, ayant fait monter le langage François en un auffi haut, ou plus haut degré d'eloquence: que le langage Romain*.¹⁹³ (ibid.: 16-17). Je však důležité francouzský jazyk zdokonalovat, rozvíjet a šířit a dát mu stejné podmínky pro rozvoj, jako měla latina či řečtina: *La Langue Françoisfe, étant capable de l'art, doit être anseignée, et avoir des Professeurs, et des Ecole publiques*.¹⁹⁴ (ibid.: 40). Pro tento celkový rozmach je však důležité mít jazykový základ: *Il faut avoit une grande connoissance des Lettres, ou premiers Elemans: pour bien antandre et bien parler la Langue Françoisfe*.¹⁹⁵ (ibid.: 55)

Na dalších stranách se Godard zabývá vybranými písmeny francouzské abecedy. Nás bude zajímat především kapitola o hláskách *E* a *S*.

Autor uvádí, že [...] *l'e François ét de deux fortes: l'un ét masculin: l'autre ét feminin. Nous appellôs masculin celui, qui se prononce d'une voix forte, antiere & mâle* [...] *Nous appellons l'E feminin celui, qui ne se prononce qu'à demi, &*

---

¹⁹² [...] co je nejvíce křehké a slabé [...] a nic není křehčí slabší než hlas, řeč a jazyk. [...] A právě z tohoto důvodu, i přes uplynulý čas, staré jazyky stále přetrvávají.

¹⁹³ Celá Francie jednohlasně prohlašuje, že to je váš jazyk, který zdokonalil ten náš. Všichni musí uznat, že jste povznesli čest Francouzského království tím, že jste postavili francouzský jazyk stejně vysoko nebo ještě výše než kdy byl jazyk Římanů.

¹⁹⁴ Francouzský jazyk, který je schopný umění, musí být vyučován a je nutné mít vyučující a veřejné školy.

¹⁹⁵ Je třeba disponovat značnou filologickou znalostí. Hlavní je správně rozumět a mluvit francouzsky.

*qui a fa voix petite, delicate, feminine [...]*¹⁹⁶ (ibid.: 77). Dále autor uvádí, že koncovku masculina *-és* je nutné psát s *accent aigu*, aby se odlišila od koncovky feminina *-es*. (ibid.: 78). Jako příklady *e masculin* jsou podle Godarda *aimé, aimez, aimerés* a *e féminin belle, belles, aiment*, přičemž je důležité si uvědomit, že pokud se koncovka *-ent* objevuje v jiných případech než u sloves, [...] *on les doit prononcer à voix pleine & mâle: [...] incontinent, Adverbe de tans [...]*¹⁹⁷ (ibid.: 82)

V kapitole o hlásce *S* se zaměříme na tu část, kde autor vysvětluje pravopis slov, kde se *s* píše, ale nevyslovuje: [...] *estre, prestre, fenestre, [...] Ce vice d'orthographe se peut facilement reparer, ôtant l'S, & mettant à sa place un acçant circonflexe.*¹⁹⁸ (ibid.: 174). Godard ještě dodává výhodu této pravopisné úpravy: *Par ce moyen nôtre Langue fera plus facile, son ortografe etant plus correcte.*¹⁹⁹ (ibid.: 175)

2.1.4 Claude Irson

Claude Irson byl francouzský aritmetik, gramatik a učitel pocházející z Burgundska. Jeho nejslavnějším dílem je *Nouvelle methode pour apprendre facilement les principes et la purete de la langue françoise, contenant plusieurs traitez*²⁰⁰ (obr. 16) [...] z roku 1656.

V Předmluvě autor nejprve uvádí, z jakého důvodu přichází s tímto spisem: *Comme nous n'avons point encore veu de Grammaire réguliere, ny affez intelligible, j'ay tâché d'en faire une.*²⁰¹ (Irson, 1656: Preface). Dále uvádí jeho

¹⁹⁶ [...] jsou dva druhy francouzského *e*, první je *e masculin* a druhé *e féminin*. *E masculin* nazýváme tehdy, kdy se vyslovuje silným a pevným hlasem, a *e féminin*, pokud se vyslovuje pouze z poloviny, hlasem slabým a nevýrazným.

¹⁹⁷ [...] je nutné ji vyslovovat plně, [...] *incontinent*, příslovce času.

¹⁹⁸ Tato pravopisná chyba se může jednoduše napravit tím, že vynecháme *S* a na jeho místo dáme znak *accent circonflexe*.

¹⁹⁹ Tím bude náš jazyk jednodušší a pravopis korektnější.

²⁰⁰ Nová metoda, jak jednoduše naučit principům a čistotě francouzského jazyka, obsahující několik pojednání

²⁰¹ Jelikož ještě nemáme přesnou a srozumitelnou gramatiku, rozhodl jsem se jednu takovou vytvořit.

části: 1. *Des Lettres & de leur Prononciation*. 2. *Des Syllabes*. 3. *Des Mots*. 4. *De la Construction, & de l'Arrangement des mots dans le discours*. 5. *De l'Orthographe, ou de la maniere d'écrire correctement*.²⁰² (ibid.: 1). Udává, že ve francouzštině existuje 22 písmen, z toho 5 samohlásek a 17 souhlásek. Zastavme se u samohlásky *e*, která má podle Irsona čtyři možnosti výslovnosti. Zaprvé jde o *e masculin* na konci slov doplněné znakem pro *accent aigu* (*bonté, docilité, filé*), dále *e féminin* na konci slov [...] *qui est presque imperceptible*²⁰³ [...] jako například ve slovech *bonne, doctile, file*, za další jde o otevřenou *e* v poslední slabice slov (*filet, colet*) a posledním druhem je *e plus-ouvert*, které se objevuje buď v prvních slabikách slov (*mêmes, têtes*) nebo v posledních (*brevets, filets*). (ibid.: 3-4). Také uvádí, že samohlásky lze rozdělit na krátké a dlouhé, přičemž ty dlouhé [...] *ont ordinairement apres elles une f dans une même syllabe, comme on peut voir en ces mots, paſſe ; maſſe ; eſſe ; feſſe* [...] *où l'f, qui n'est pas prononcé [...] sert comme d'accent pour marquer la longueur de ces voyelles ; ou pour suppléer au defect de cette f, on peut mettre au deffus des voyelles longues un accent Circonflexe en cette sorte (^) comme dans ces mots: pâle ; mâle ; âtres ; fêtes* [...].²⁰⁴ (ibid.: 3).

*Livre Quatrieme*²⁰⁵ autor věnuje problematice francouzského pravopisu a představuje několik pravidel a postřehů. Několik takových vyberme. První ustanovení je takové, jak Irson nastiňuje již v kapitole u dlouhých samohlásek (viz výše), které se týká slabik na začátku slov či uprostřed, které končí na dlouhou samohlásku. Zde dodává zajímavý poznatek: *L'on remarquera que la derniere façon d'écrire avec des accents circonflexes sur les voyelles longues, commence à estre plus en ufage parmy les bons Auteurs modernes, que l'ancienne*

²⁰² 1. O písmenech a jejich výslovnosti. 2. O slabikách. 3. O slovech. 4. O stavbě a uspořádání slov v promluvě. 5. O pravopisu nebo-li o způsobu správného zápisu.

²⁰³ [...] které je téměř neslyšitelné.

²⁰⁴ [...] mají po nich ve stejné slabice zpravidla písmeno *S*, jako to můžeme vidět v těchto slovech *paſſe ; maſſe ; eſſe ; feſſe* [...] kde *s*, které se nevyslovuje, slouží jako znak pro délku těchto samohlásek; nebo pro nahrazení tohoto *S* můžeme vložit nad samohlásky znak pro *accent circonflexe* ve formě *^* jako v následujících slovech: *pâle ; mâle ; âtres ; fêtes*.

²⁰⁵ Kniha čtvrtá

écriture.²⁰⁶ (ibid.: 117-118). V další poznámce se řeší otázka přebytečných písmen a jejich odstranění na počátku a uprostřed slov. Uvádí, že se jedná o aktuální problematiku, kterou většina podporuje, kromě [...] *les gens du Palais, qui s'intéressent plus opinâtement à retenir les lettres superflues pour faire les expéditions plus longues de quelques lignes*.²⁰⁷ (ibid.: 118-119). Dodává souvislost tohoto jevu s tím, že [...] *l'on se plaît aujourd'hui à écrire les mots de la même façon qu'on les prononce* [...]²⁰⁸ (ibid.: 119). Upozorňuje však, že úprava pravopisu slov odstraňováním nadbytečných písmen nesmí být nahodilá. [...] *il faut prendre garde que ce retranchement ne détruise point la dépendance & le rapport que les mots ont les uns avec les autres parce que ce feroit tomber dans une autre extrémité, & rendre nostre Orthographe tres difficile* [...].²⁰⁹ (ibid.: 119). Například podle Irsona, slovo *temps* by se mělo psát s písmenem *p*, protože existuje odvozené slovo *temporel*, a tak podle autora psát *tans*, není oprávněné. Stejně tak je nutné psát *corps* a nikoliv *cors*, protože *corps* odkazuje ke slovu *corporel*. Také slovo *connoître* se musí psát takto a ne *connêtre*, protože píšeme *je connois*. (ibid.: 119) Naopak autor uvádí, že ve slovech původem řeckého, kde se často vyskytuje [...] *cette multitude embarrassante de lettres* [...]²¹⁰ (ibid.: 120), odstranění přebytečných písmen nic nebrání, lze tedy například psát: *Filosofo, Ortografe, Teatre* či *Epitafe* (ibid.: 120) Pozornost bychom měli také podle autora věnovat slovům, ve kterých se vyskytují další nevyslovované grafémy, především grafém *s*. Navrhuje úpravu například v těchto slovech: *escrire* > *écrire*, *vofre* > *vôtre*, *nege* > *neige*, *goufter* > *goûter* etc. (1656: 120). Další pravidlo, kterému se Irson věnuje, se týká slov končících na samohlásku *e*: *Les Noms prononcez en ẽ Masculin font simplement terminez par un e marqué d'un*

²⁰⁶ Všimáme si, že poslední trend zapisovat *accent circonflexe* nad dlouhými samohláskami se začíná mezi autory víc a víc rozšiřovat, více než původní zápis.

²⁰⁷ [...] lidí z Paláce, kteří jsou pro zachování přebytečných písmen, aby tak mohli prodloužit své zprávy až o několik řádků.

²⁰⁸ Dnes je v módě psát slova tak, jak se vyslovují.

²⁰⁹ Musíme dávat pozor, aby toto odstranění neporušilo souvislosti a vztahy mezi jednotlivými slovy. Nesmí to dojít do extrému a vytvořit tak pravopis velmi složitý.

²¹⁰ [...] toto přemrštěné množství písmen.[...]

*accent aigu ainfi figuré (é) Exemple la verité, la pieté, la bonté, la docilité.*²¹¹ (ibid.: 131).

Irsonova gramatika je považována za velice kvalitní příručku 17. století. Jelikož jde o gramatiku určenou pro školáky, autor dané jevy vysvětluje jednoduše a systematicky a nepředpokládá znalost latiny a řečtiny. Ferdinand Brunot toto dílo oceňuje příviskem *petite encyclopédie grammaticale*²¹² (Brunot, III, 1909: 64).

2.1.5 Laurent Chifflet

Jezuita Laurent Chifflet (1598-1658) byl francouzský gramatik. Roku 1659 vydává svou gramatiku inspirovanou Vaugelasovými poznatky, pod názvem *Essay d'une parfaite grammaire de la langue françoise ou le Lecteur trouvera, en bel ordre, tout ce qui est neceffaire, de plus curieux, & de plus elegant, en la Pureté, en l'Orthographe, & en la Prononciation de cette Langue.*²¹³ (obr. 17). Tato příručka je určena pro rodilé čtenáře, ale i pro cizince. Často proto bere v úvahu názory cizinců na francouzský jazyk a jejich obtíže při studiu jazyka.

Ve druhém dílu své gramatiky se autor věnuje francouzskému pravopisu a výslovnosti. Ihned na začátku upozorňuje, že je nemožné [...] *de chercher les moyens d'écrire comme l'on parle* [...] ²¹⁴ (Chifflet, 1659: 166). Podle autora by bylo především nesmyslné měnit grafickou stránku slov, od kterých se odvozují další, které by tak měly mít stejný kořen: *grand* na *grant*, jelikož máme slovo *grandeur*, *temps* na *tams*, jelikož základ slova by měl být stejný, jako je ve slově *temporel*. (ibid.: 166). Přiznává však, že se setkal s tím, že [...] *plufieurs eftrangers se plaignent de ce que nostre langue ne se prononce pas comme elle est efcrit* [...].²¹⁵ (ibid.: 166).

²¹¹ Slova, kde se vyslovuje *e masculin* jsou jednoduše ukončena znakem *accent aigu é* jako například *la verité, la pieté, la bonté, la docilité*.

²¹² malá encyklopedie gramatiky

²¹³ Esej o dokonalé gramatice francouzského jazyka, kde čtenář najde přesně seřazeno vše, co je třeba znát o čistotě, pravopisu a výslovnosti jazyka.

²¹⁴ [...] hledat způsob, jak psát podle toho, jak mluvíme.

²¹⁵ [...] několik cizinců si stěžovalo, že se náš jazyk nevyslovuje tak, jak je napsaný.

Autor rozlišuje tři druhy samohlásky *e*: *é Masculin qui se prononce fortement, d'un son clair & élevé*, dále *e Feminin, qui se prononce [...] d'un son imparfait & presque imperceptible [...] Par exemple, animal: au bout de cette l, il y a un petit rest d'e [...] a zatřetí, [...] e Ouvert, parce que pour le prononcer, il faut necessairement un peu plus ouvrir la bouche, que pour l'é masculin, ou pour l'e feminin.*²¹⁶ (ibid.: 177-179). Chifflet však doplňuje, že existuje *E muet, ou qui ne se prononce pas*²¹⁷ (ibid.: 182). Jako příklady dává slova: *Jean, Caen, Mayenne, cheoir*, kde k výslovnosti hlásky *e* nedochází, a tak: *Prononcez, Iân, Cân, Mayne [...] choir*. Stejně tak, [...] *On n'escrit plus veoir, mais voir.*²¹⁸ (ibid.: 182). Němé *e* najdeme, jak ukazuje autor, také ve slovech, kde se nachází *e* po písmenu *g* před samohláskami *a* nebo *o* (*Il changea, nous changeons*), dále v imperfektu ve třetí osobě plurálu (*ils aimoient*), dále ve futuru sloves končících na *-ier*, také v jednoslabičných slovech končících na *-ien* (*bien, rien, chein*) a tam, kde se vyskutekuje *e feminin* na konci slov, po kterém následuje samohláška (*une ardante affection*) (ibid.: 182-183).

V kapitole *La Prononciation des Voyelles, et l'usage des trois Accents*²¹⁹, Chifflet poukazuje, že ve francouzštině existují následující diakritické znaky: *accent aigu*, který značí *é masculin* na konci slov (*aimé, pré*). Naopak máme také *accent grave*, který se používá pouze ve třech slovech: 1. *Sur Où, l'adverbe [...] pour le distinguer de la Conjonction, Ou [...]*, 2. *Sur là, adverbe, pour le distinguer de l'Article, la [...]* 3. *Sur à, quand il est Article ou Preposition: comme à moy [...]*²²⁰ (ibid.: 173). Posledním znakem je *accent circonflexe [...] qui se met sur des syllabes longues, d'où l'on ôte l's: comme pâle, pour pasle. Et l'on pourroit aussi l'ecrire sur l'e ouvert, quand il est long: comme tête, bête, fête ; au lieu de teste,*

²¹⁶ *é masculin* se vyslovuje silně, zvukem jasným a vysokým, [...] *e feminin* se vyslovuje zvukem neúplným a téměř neslyšitelným [...] například ve slově *animal*: na konci hlásky *l* najdeme malý pozůstatek hlásky *e* [...] *e* otevřené, protože pro jeho výslovnosti je třeba otevřít ústa více, než pro *e masculin* či *feminin*.

²¹⁷ němé *e*, tedy to, které se nevyslovuje.

²¹⁸ vyslovujte *Iân, Cân, Mayne [...] choir*. Stejně tak se již nepíše *veoir*, ale pouze *voir*.

²¹⁹ Výslovnost samohlásek a použití třech diakritických znaků

²²⁰ 1. nad adverbium *où*, z důvodu odlišení od samohlásky *ou*, 2. nad adverbium *là*, pro odlišení od členu *la*, 3. nad *à*, pokud jde o člen nebo předložku, jako v *comme à moy [...]*

*befte, feste, d'où l's est ostée: afin de le distinguer de l'é masculin, où l's est aussi supprimée: comme, écrire, étude; au lieu de efire, estude [...]*²²¹ (ibid.: 173).

2.1.6 Gramatika z Port-Royal

Gramatika z Port-Royal (obr. 18) byla sepsána roku 1660 dvěma představiteli jansenismu, teology a filozofy – Antoinem Arnauldem a Claudem Lancelotem. My zde budeme pracovat s novějším vydáním z roku 1803.

Autoři se nejprve věnují všem hláskám, které francouzština obsahuje, a jejich výslovnosti. Mezi samohlásky řadí: *a, ê, é, i, o, ô, eu, ou, u* a němé *e*. (Arnaud, Lancelot, 1803: 252).

Ve čtvrté kapitole, která nese název *Des Mots en tant que sons, où il est parlé de l'Accent*²²², se autoři zabývají přízvuky ve francouzštině: *Ce qu'il y a de plus remarquable dans la prononciation des mots, est l'accent, qui est une élévation de voix sur l'une des syllabes du mot, après laquelle la voix vient nécessairement à se rabaisser.*²²³ (ibid.: 259). Uvádí, že zvýšení hlasu se nazývá *accent aigu* a snížení *accent grave*. [...] *mais parce qu'il y avoit en grec et en latin de certaines syllabes longues sur lesquelles on élevoit et on rabassoit la voix, ils avoient inventé un troisième accent, qu'ils appeloient circonflexe [...]*²²⁴ (ibid.: 259).

Vidíme tedy, že zmínka o diakritických znacích je v gramatice Port-Royal velice omezená. Věnují se jim pouze z hlediska prosodického použití v latině, řečtině a hebrejštině a jejich význam ve francouzštině nezmiňují.

²²¹ *accent circonflexe* [...] který se vkládá nad dlouhé slabiky, kde došlo k vynechání *s*: jako v *pâle*, pro *pasle*. Také tento znak můžeme napsat nad otevřené *e*, pokud je dlouhé: jako v *tête, bête, fête*; namísto *tefte, befte, feste*, kde je *s* odstraněno, pro odlišení od *e masculin*, kde se *s* také odstraňuje: jako *écrire, étude*; namísto *efrire, estude*.

²²² O slovech jakožto zvucích, kde se mluví o přízvuku.

²²³ To, co je ve výslovnosti důležité, je přízvuk. Je to zvýšení hlasu nad jednou ze slabik slov, po které nutně následuje snížení hlasu.

²²⁴ [...] ale protože v latině a řečtině existovaly slabiky, ve kterých se musel hlas zvýšit a hned zase snížit, přišli se třetím přízvukem/znakem, který nazvali *circonflexe*.

2.1.7 Antoine Lartigaut

Antoine Lartigaut (1642(?)-1716), pravopisný reformátor a novátor, publikuje roku 1669 *Les Progrés de la véritable ortographe ou l'ortographe française fondée sur ses principes confirmée par démonstracions*.²²⁵ (obr. 19).

V tomto spisu se Lartigaut zasazuje o sblížení písma s výslovností: [...] *l'écriture donc fera d'autant plus parfête, qu'elle ressemblera à la parole. or elle ne ressemblera jamês à la parole, tans que l'on écrira tout autrement que l'on parle*.²²⁶ (Lartigaut, 1669: Předmluva).

Lartigaut nesouhlasí s celkovým pojetím dosavadního pravopisu a navrhuje několik zásadních úprav. Přeje si, aby byl francouzský pravopis snazší a jasnější a aby pouze z důvodu pravopisu nebyla nezbytná znalost latiny a řečtiny. Chtěl by z francouzského jazyka vytvořit univerzální jazyk, čehož by se zjednodušením jazyka mohlo dosáhnout. Francouzština by se tak stala jazykem jemnějším, přirozenějším a cizinci by měli větší zájem o četbu francouzských knih. (ibid.: VI).

V *Avis important*²²⁷ dává základní pravidla svého zreformovaného pravopisu a vyzdvihuje důležitost diakritických znaků ve francouzštině: *Il faut bien remarquer la différence des Axans ; car toute la bone prononciacion confiste à les bien conêtre: pour distinguer les e*²²⁸ [...] (ibid.: II). *L'axant et ce qui fêt la perfexion de notre Langue*²²⁹ (ibid.: 33). Autor rozlišuje čtyři typy samohlásky *e* a s tím související tři diakritická znaménka: *l'axant ouvert* ^, který značí, [...] *qu'il faut prononcer tous les-e, qui an font marqués avec ouverture de bouche plus que*

²²⁵ Vzestup skutečného pravopisu, pravopisu francouzského, založeného na principech potvrzených důkazy.

²²⁶ Písmo by bylo více dokonalé, pokud by se podobalo mluvené podobě. A podobat se mluvě nebude nikdy, pokud budeme stále psát jinak, než jak mluvíme.

²²⁷ Důležité oznámení

²²⁸ Je třeba si všimnout různých diakritických znaků, jelikož správná výslovnost závisí na jejich znalosti, která vede k rozlišení druhů samohlásky *e*.

²²⁹ „Accent“, to je to, co dělá nás jazyk dokonalým.

*les autres: come; conquête, conêtre, atrês, Francêze, &c.*²³⁰ (ibid.: 2) Také se věnuje názvu tohoto znaku: [...] *l'on doit apeler cet axant ouvert, plutot que circonflexe*²³¹ (ibid.: 8) [...] *les Grecs & les Latins ape'lent cetuici ^ circonflexe; is ont rézon, à cauze que ce nom exprime an que'que fason fa figure. le notre n'éyant ni la même figure, ni le même e'fêt, pourcoi lui doner le même nom ?*²³² (ibid.: 35). Dále autor představuje *l'axant êgu '* (například ve slovech: *bonté, j'é parlé, brulé*) a *l'axant me'diocre*²³³ ', který je [...] *pluz bas que les deus préce'dans: come danz ces mos, de'ge'ne'rer, e'lu, pre'ce'dant, conge', &c.*²³⁴ (ibid.: 2-3). Existuje také druh *e*, které znaménko nemá, autor ho nazývá *bas* nebo *fe'minin* (*retour, dure, revenir, repris*). (ibid.: III)

2.2 Vaugelas a tzv. Remarqueurs

Tzv. Remarqueurs, pozorovatelé francouzského jazyka se věnují všem doménám francouzského jazyka. Sepisují své postřehy, úvahy a komentáře k francouzské výslovnosti, pravopisu, stylu, větné stavbě, slovní zásobě i tvarosloví. Jsou přesvědčeni, že v této době francouzský jazyk zažívá období dokonalosti a toto stádium je třeba podporovat a zachovat.

2.2.1 Claude Favre de Vaugelas

Baron de Vaugelas (1585-1650) byl savojský gramatik a jeden z prvních členů Francouzské Akademie. Roku 1647 vydává své jazykové poznatky pod

²³⁰ znak otevřený ^ [...] že je třeba vyslovit všechna *e*, a to s větší otevřeností úst než u ostatních, jako *conquête, conêtre, atrês, Francêze, etc.*

²³¹ Měli bychom tento znak nazývat spíše otevřený než *circonflexe*.

²³² V řečtině a latině tento znak nazývali *circonflexe*, z důvodu využití tohoto znaku mají pravdu. Ale náš znak již stejné využití nemá, proč bychom mu tedy měli dávat stejný název?

²³³ Tento znak autor značí rovnou čárkou přímo kolmo nad *e*. Dnešní seznam typografických znaků nám však dovoluje dát tento znak až za písmeno.

²³⁴ [...] ve výslovnosti níže položený než dva předešlé, jako například ve slovech *de'ge'ne'rer, e'lu, pre'ce'dant, conge'*, etc.

názvem *Remarques sur la langue Françoisie utiles a ceux qui veulent bien parler et bien escrire*.²³⁵

V Předmluvě Vaugelas uvádí záměr svého spisu. Vysvětluje, že se nejedná o gramatiku, ale o pouhé postřehy a poznámky k jednotlivým slovům, slovním spojením a různým problematickým konstrukcím. *Mon deffsein n'est pas de reformer nostre langue, ny d'abolir des mots, ny d'en faire, mais feulement de monstrier le bon usage de ceux qui font faits. [...] C'est pourquoy ce petit Ouvrage a pris le nom de Remarques, et ne s'est pas chargé de frontispice fastueux de Decisions, ou de Loix [...]*²³⁶ (Vaugelas, 1647: Předmluva). Chce tak ukázat normu francouzského jazyka, kterou vnímá jako perfektní, tzv. *le bon/bel usage*: *C'est la façon de parler de la plus faine partie de la Cour, conformément à la façon d'escrire de la plus faine partie des Autheurs du temps*.²³⁷ (ibid.: Předmluva).

Dále se autor věnuje konceptu analogie, díky kterému je francouzský jazyka, tím i jeho norma, dokonalý. [...] *nostre langue n'est fondée que sur l'Usage ou sur l'Analogie, laquelle encore n'est distinguée de l'Usage, que comme la copie ou l'image l'est de l'original*.²³⁸ (ibid.: Předmluva).

Podívejme se nyní na kapitolu s názvem *Esperdûment, ingenûment, et des autres adverbess terminez en ment*²³⁹, kde autor píše: *Il faut dire & escrire ainfi, & non pas esperduement, ingenuement comme l'escrivoient les Anciens*²⁴⁰ [...] (ibid.:442). Uvádí, že tím, jak se francouzský jazyk zdokonaluje, dochází k odstranění grafému *e* v některých slovech (*agreement* > *agrément*, *remerciement* > *remerciment*) [...] & *cette suppression est marquée par ceux qui escrivent, en mettant un accent [...] l'accent aigu sur l'é, comme assurement, & l'accent circonflexe sur l'î, & sur l'û, comme poliment, absolument; elle est*

²³⁵ Poznámky k francouzskému jazyku pro ty, kteří chtějí správně mluvit a psát.

²³⁶ Můj záměr není reformovat náš jazyk, ani odstranit slova, ani je vytvořit, ale pouze ukázat správný úzus slov, které jsou již vytvořeny. To je ten důvod, proč toto dílo nese název „poznámky“, nejde tedy o žádná pravidla a nařízení.

²³⁷ Je to způsob mluvy u dvora způsob zápisu nejlepších autorů té doby.

²³⁸ Je to úzus a analogie, na kterém je postaven náš jazyk. Analogie je obrazem, kopií originálu.

²³⁹ *Esperdûment, ingenûment*, a další příslovce končící na *-ment*.

²⁴⁰ Je třeba to zapisovat a říkat takto, a ne *esperduement, ingenuement* jako se to psalo dříve.

marquée par ceux qui parlent, en prononçant cet é, cet î, & cet û, long [...] ²⁴¹ (ibid.:442). De Vaugelas však upozorňuje, že toto pravidlo lze aplikovat pouze na adverbia, které se tvoří z adjektiv ve femininu, ve kterých po samohlásce *e* následuje další samohláska. (ibid.:442).

2.2.2 Thomas Corneille

Thomas Corneille (1625-1709) byl francouzský gramatik a dramatik. Do roku 1680 svůj život zasvěcuje pouze dramatické tvorbě. Roku 1685, rok po smrti svého bratra, významného dramatika, Pierra Corneille, je dosazen na jeho místo ve Francouzské Akademii. Roku 1694 na žádost Akademiků sepisuje *Dictionnaire des termes des arts et des sciences* ²⁴² a roku 1708 *Dictionnaire universel géographique et historique* ²⁴³.

Roku 1687 vydává spolu s Olivierem Patru poznámky k Vaugelasovým *Remarques sur la langue Française*. Zde budeme pracovat s pozdějším vydáním, z roku 1738. Jedná se o celkový nepozměněný text Vaugelase, který je vždy, pokud to je třeba, doplněn jejich postřehy obsahující i názory Gillese Ménage a Dominiqua Bouhourse. V *Avertissement* ²⁴⁴ Corneille Vaugelasovo dílo oslavuje a uvádí záměr svého spisu: *Tous ceux qui ont lû ces belles Remarques (& qui pourroit aimer la Langue Françoisse, & négliger de les lire ?) ont été frappez de cet aire d'honnêteté que l'on y trouve répandu par tout. Cependant comme dès le temps qu'elles commencèrent à paroître, elles avoient déjà quelque chose qui n'étoit pas généralement reçû ; certaines phraſes qui étoient bonnes alors, ont encore vieilli depuis* ²⁴⁵ [...] (Corneille: 1738: 6). Dále vysvětluje, že do poznámek,

²⁴¹ Toto odstranění je označeno v písmu diakritickým znakem. Znakem *Accent aigu* nad *é*, jako *afféurement*, a znakem *accent circonflexe* nad *î*, *û*, jako ve slovech *poliment*, *absolument*. V mluvě se to pozná tak, že se *é*, *î* a *û* vyslovují dlouze.

²⁴² Slovník termínů z oblasti umění a vědy

²⁴³ Univerzální slovník geografický a historický

²⁴⁴ Upozornění

²⁴⁵ Všichni, kteří tyto krásné postřehy četli, (vlastně kdo by mohl milovat francouzský jazyk a nečíst je?) byli ohromeni jejich poctivostí, kterou najdeme v tomto díle všude. Avšak je již tomu nějaký čas, co začaly vycházet, ne všechny poznámky jsou dnes stále akceptovány, některé věty, které se zdály být dříve správné, jsou brány již jako zastaralé.

stejně jako Vaugelas sám, nechce vkládat žádné své osobní úvahy a názory, jde mu pouze o podání informace o jazykovém úzu. (ibid.: 6-7).

Jak již víme, poznámka, ve které se Vaugelas věnuje diakritickým znakům se nazývá *Esperdûment, ingenûment, et des autres adverbess terminez en ment*.²⁴⁶ Podívejme se, jak se k této kapitole Thomas Corneille vyjadřuje. Uvádí připomínku Ménage, který tvrdí, že způsob zápisu adverbia *extrêmement* je chybný, neboť správná výslovnost je *extrêmement*, kdy druhá samohláska je *e* němé, nikoliv *é* se znakem *accent aigu*. Dále doplňuje vysvětlení Bouhours, který říká, že správný tvar je opravdu *extrêmement*, neboť v adjektivu v masculinu se píše *extreme* s němým *e* na konci, a tak je nutné ho dodržet i při tvorbě adverbií. Další poznámky, které by se týkaly diakritických znaků, jsme nenašli.

2.2.3 Dominique Bouhours

Dominique Bouhours (1628-1702) byl francouzský kněz, historik a esejista. Roku 1674 vydává anonymně dílo pod názvem *Doutes sur la Langue Françoise proposez a Messieurs de l'Academie françoise par un gentilhomme de Province*.²⁴⁷ Svůj spis koncipuje jako žádost muže z venkova, který se obrací na členy Francouzské Akademie a dožaduje se osvětlení jistých jazykových výrazů, na které narazil při četbě: *Vous ne devez pas trouver étrange, qu'un homme né dans la Province s'adresse à vous, pour s'éclaircir de quelques doutes qu'il a sur le langage*.²⁴⁸ (Bouhours, 1674: ²⁴⁹) Doplňuje, že nezná nikoho lepšího, kdo by mu mohl poradit: [...] *vous, MESSIEURS, qui estes les juges naturels, & les vrais oracles de l'éloquence Françoise* [...] *Vos réponses ont dequoy satisfaire les esprits*

²⁴⁶ *Esperdûment, ingenûment*, a další příslovce končící na *-ment*.

²⁴⁷ Pochybnosti ve francouzském jazyce předloženy jedním urozeným venkovanem pánům z Francouzské Akademie.

²⁴⁸ Nesmíte shledávat zvláštním, že muž narozený na venkově se obrací na vás, abyste mu objasnili nějaké jazykové nejasnosti, které má.

²⁴⁹ Kniha nemá značené strany.

*les plus délicats : vos décisions font des loix qu'il faut observer, pour bien parler, & pour bien écrire.*²⁵⁰ (ibid.:).

V následujícím roce Bouhours vydává *Remarques Nouvelles sur la Langue Française*²⁵¹ a později i *Suite des remarques nouvelles sur la Langue Française*²⁵². V žádném z autorových spisů jsme nenašli heslo explicitně pojednávající o francouzském pravopisu či diakritických znacích. Můžeme tedy předpokládat, že v této době je většina pravopisných pravidel již usoustavněna (i přesto se jich však všichni autoři nedrží, jako například následující autor Gilles Ménage) a obecně proto není u většiny pozorovatelů francouzského jazyka příliš časté se důkladně věnovat poznatkům z pravopisu.

2.2.4 Gilles Ménage

Gilles Ménage (1613-1692) byl francouzský historik, spisovatel a gramatik. Jeho zájem o etymologii vyústí roku 1650 v publikaci etymologického slovníku *Origines de la langue française*²⁵³. I on, stejně jako ostatní „remarqueurs“, sepisuje poznatky z francouzského jazyka, které vydává roku 1675 pod názvem *Observations de Monsieur Ménage sur la Langue Française*.²⁵⁴

Zaměříme se na kapitolu s názvem *Remarque curieuse touchant l'orthographe*²⁵⁵, kde se autor věnuje diakritickým znakům, které se dle jeho názoru mění podle přízvuků ve slovech či celých větách: *Les accents dans nostre Langue, comme dans la Grecque, se changent dans la variation des mots.*²⁵⁶ (Ménage, 1675: 121). Ménage tedy na základě měnících se přízvuků a jejich zápisů ve starořečtině ukazuje příklady ve francouzštině: [...] *voûte. C'est ainfi qu'il faudroit écrire ce mot, parceque l'accent est sur la première syllabe. Mais*

²⁵⁰ Vy, PÁNI, kteří jste ti praví znalci a opravdoví proroci francouzské výřečnosti [...] Vaše odpovědi uspokojují i ty nejnáročnější mudrce: vaše rozhodnutí jsou zákonem, kterého je třeba se držet, aby se dobře mluvilo a psalo.

²⁵¹ Nové postřehy k francouzskému jazyku.

²⁵² Pokračování nových postřehů k francouzskému jazyku.

²⁵³ Původy francouzského jazyka

²⁵⁴ Pozorování francouzského jazyka panem Ménagem

²⁵⁵ Zajímavý poznatek o pravopisu

²⁵⁶ Přízvuky v našem jazyce, stejně jako v řečtině, se mění podle toho, jak se mění slova.

*quoyqu'il faille écrire vouûte, il faut écrire vouté car c'est la dernière de ce mot qui est accentuée, & non pas la première. Ainfi, quoyqu'il faille écrire rôllle, âge, grâce, espâce, il faut écrire enrollé, agé, gracieux, spacieux.*²⁵⁷ (ibid.: 121). Je patrné, že Ménage aplikuje do francouzského pravopisu diakritické znaky v jiném pojetí, než jeho současníci. Například tedy znakem pro *accent circonflexe* autor nenaznačuje grafém, který byl odstraněn, nýbrž pouze přízvuk. A jelikož se přízvuk ve slově či ve větě mění, stejný nezůstává ani diakritický znak.

2.3 Francouzská Akademie

Francouzská Akademie byla instituce, jejímž cílem bylo pečovat o francouzský jazyk a dohlížet na jeho čistotu. Byla založena oficiálně v roce 1635 kardinálem Richelieu. Akademie si kladla čtyři cíle, které prezentuje v prvním *Le Dictionnaire de L'Académie Française*²⁵⁸ (obr. 19) z roku 1694, a to: [...] *de travailler premierement à un Dictionnaire de Langue Française, & ensuite à une Grammaire, à une Rhetorique & à une Poétique.*²⁵⁹ (1694: Předmluva).

Jak jsme již uvedli, první Slovník vychází ve dvou svazcích roku 1694, tedy téměř šedesát let od založení Francouzské Akademie. *Il est exact que le Dictionnaire a souffert de sa trop longue élaboration. [...] l'Académie avait un demi-siècle de retard.*²⁶⁰ (Catach, 2001: 169). Mezi tímto slovníkem a ostatními slovníky 17. století je, jak je uvedeno v Předmluvě, velký rozdíl. Autoři, kteří na tomto Slovníku pracovali, pro vysvětlení termínů a ilustraci na příkladech necitovali slavné autory, neboť oni sami byli známí řečníci a básníci, a tak i své vlastní příklady považovali za plnohodnotné a dostačující. Další odlišností je to,

---

²⁵⁷ [...] *vouûte*. Je třeba psát toto slovo takto, protože přízvuk je na první slabice. Ale někdy, když chceme napsat *vouûte*, je nutné to změnit na *vouté* protože to je již poslední slabika, která nese přízvuk a ne první. Stejně tak je nutné napsat *rôllle, âge, grâce, espâce*, ale *enrollé, agé, gracieux, spacieux*.

²⁵⁸ Slovník Francouzské Akademie

²⁵⁹ [...] nejprve vypracovat slovník francouzského jazyka, poté gramatiku, rétoriku a následně i poetiku.

²⁶⁰ Je zřejmé, že slovník trpěl přílišně dlouhou dobou vypracování. [...] Akademie byla o půl století pozadu.

že [...] *l'Académie a jugé qu'elle ne devoit pas y mettre les vieux mots qui sont entierement hors d'usage, ni les termes des Arts & des Sciences qui entrent rarement dans le Discours; Elle s'est retranché à la Langue commune*²⁶¹ [...] (ibid.: Předmluva). Autoři se celkově snažili najít nejjednodušší definice za pomoci nejběžnějších slov. Další zvláštností tohoto slovníku je řazení slov: [...] *on a jugé qu'il seroit agreable & instructif de dispofer le Dictionnaire par Racines, c'est à dire de ranger tous les mots Derivez & Composez après les mots primitifs dont ils descendent*²⁶² [...] (ibid.: Předmluva). Dále se dočteme, že se autoři upínají k původnímu tradičnímu pravopisu [...] *parce qu'elle ayde à faire connoistre l'Origine des mots* [...] ²⁶³ a myšlenka, kdy by písmo mělo přesně kopírovat výslovnost, se jim zdá nelogická. (ibid.: Předmluva). K výslovnosti slov ve slovníku dodávají, že ji k výstupům připisují jen ve výjimečných případech, kdy výslovnost není jasná. Francouzská Akademie si kladla při sepisování tohoto slovníku dva velké cíle: [...] *conduire cet Ouvrage à sa perfection & mettre la Langue Françoisse en estat de conserver sa Pureté* [...].²⁶⁴ (ibid.: Předmluva).

Pojďme se nyní podívat na konkrétní vstupy ve slovníku. Řazení slov podle jejich základu se zdá být nepraktické a pro uživatele někdy příliš zdlouhavé a složité. Například, když chceme najít význam slova *avancer*, odkáže nás to na předložku *avant*, kde si mezi několika odvozenými slovy jako například *auparavant*, *devant*, *avantage* musíme najít právě *avancer*. Nina Catach se vyjadřuje k samotným definicím slov: *Les définitions sont, il est vrai, bien des fois hasardeuses et erronées. Elles ne cesseront pas, de longtemps, de faire rire.*²⁶⁵ (2001: 171) a zmiňuje některé příklady, které popsal Charles Beaulieux v *Observations sur l'orthographe de la langue françoise* z roku 1951: *De fevrier on renvoie à fievre, [...] La colombe est "la femelle du pigeon", [...] le furet est "une*

²⁶¹ Akademie usoudila, že není třeba vkládat ani stará slova, která se již nepoužívají, ani uměleckou či vědeckou terminologii, se kterou se v běžné řeči setkáme jen vzácně, proto může být odebrána.

²⁶² Usoudili jsme, že by mohlo být přívětivé a poučné uspořádat slovník podle kořenů slov, to znamená zařadit slova odvozená a složená až po jednoduchých slovech, ze kterých vzešla.

²⁶³ [...] protože napomáhá poznat původ slov [...]

²⁶⁴ [...] vést toto dílo k dokonalosti a ponechat čistotu francouzského jazyka.

²⁶⁵ Definice jsou často riskantní a mylné. Byly dlouhou dobu terčem posměchu.

*sorte de petit chien", [...] le mouroon "une herbe assez connue" [...] Un grand nombre d'animaux et de plantes n'ont aucune définition mais sont seulement accompagnés de ce mot : "bon à manger, délicat à manger"*²⁶⁶ [...]. (2001: 171).

Pravopis odpovídá tomu, jak je popsán v předmluvě. Diakritické znaky jsou téměř nepřítomny. *Accent circonflexe* nejdeme velice vzácně (*âge* (1694: 16), *coupûre* (ibid.: 48), *bâiller* (ibid.: 75)). U většiny případů, kde by mělo dojít k odstranění grafému *s* a vložení diakritického znaku, *s* zůstává: *escrire* (ibid.: 388), *espaule* (ibid.: 394), *espée* (ibid.: 395), *estrange* (ibid.: 406), *estre* (ibid.: 408), *teste* (ibid.: 556), *vestir* (ibid.: 636). U takových slov, kde se hláska *s* nevyslovuje, najdeme výslovnost: *Austruche*, [...] *l's ne se prononce pas*²⁶⁷ [...]. (ibid.: 72). Naopak najdeme zastoupený znak pro *tréma*, často bezdůvodně: *resjoüiffance* (ibid.: 46), *barboüillée* (ibid.: 75).

2.4 Lexikografové

Lexikografická tvorba v 17. století je významná, avšak pro autory nelehká. Tím, že si Francouzská Akademie přisvojila právo na sepsání jednojazyčného slovníku, prosazení děl ostatních lexikografů ve Francii se zdá být komplikované.

2.4.1 Pierre Richelet

Pierre Richelet (1626-1698) byl francouzský lexikograf a autor prvního jednojazyčného, čistě francouzského, slovníku *Dictionnaire françois contenant les mots et les choses* [...] ²⁶⁸(obr. 20). Slovník vydává Richelet roku 1680 v Ženevě. *Il parut à l'étranger parce que, [...], l'Académie s'était fait donner par privilège un monopole.*²⁶⁹ (Brunot, IV, 1939: 29). V předmluvě nazvané *Avertissement* autor představuje své dílo, důvody jeho vzniku a jeho kompozici: *J'ai fait un Dictionnaire François afin de rendre quelque service aux honnêtes*

²⁶⁶ *Fevrier* nás odkazuje na *fièvre*, [...] Holubice je samička od holuba [...] Fretka je druh malého psíka [...] Drchnička je dosti známá rostlina [...] U velkého množství zvířat a rostlin není žádná definice, je jen pouze uvedeno: "*dobré k jídlu, chutné*".

²⁶⁷ [...] *s* se nevyslovuje.

²⁶⁸ Francouzský slovník obsahující slova a věci [...]

²⁶⁹ Vyšel v cizině, jelikož pouze členové Akademie měli pravomoc publikovat ve Francii.

*gens qui aiment notre Langue. Pour cela j'ai lu nos plus excellens Auteurs, & tous ceux qui ont écrit des Arts avec réputation. J'ai composé mon livre de leurs mots les plus-reçus [...]*²⁷⁰ (Richelet, 1680: ²⁷¹).

Vyjadřuje se také k pravopisu, který ve svém slovníku u některých slov trochu upravuje: *Touchant l'Ortographe, on a gardé un milieu entre l'ancienne, & celle qui est tout à fait moderne, & qui défigure la Langue. On a seulement retranché de plusieurs mots les lettres qui ne rendent pas les mots méconnoissables quand elles en sont ôtées, & qui ne se prononçant point [...]*.²⁷² (ibid.:). Například uvádí, že místo slova *advocat* píše *avocat*, *batême* místo *baptême* či *mélancolie* namísto *melancholie*. (ibid.:).

Upravuje i slova, ve kterých se psalo *s*, které se však nevyslovuje: [...] *on retranche l's qui se trouve apres un e clair, & qui ne se prononce point, & on met un accent aigu [...]*²⁷³. Richelet proto píše například *dédain* (*defdain*), *détruire* (*destruire*) či *répondre* (*respondre*). Odebrání *s* lze podle Richeleta naznačit kromě znaku pro *accent aigu* také znakem pro *accent circonflexe*, a to pokud jde o [...] *l's qui fait la syllabe longue, & qui ne se prononce point, soit que cette s se rencontre avec un e ouvert, ou avec quelque autre lettre*²⁷⁴ [...] jako tomu je například ve slovech *apôtre* (*apostre*), *jeûne* (*jeufne*) nebo *tempête* (*tempeste*). Dále Richelet uvádí, že [...] *on change presque toujours l'y grec en i simple*²⁷⁵ [...] a také že [...] *on retranche la plupart des lettres doubles & inutiles*²⁷⁶ [...] (*ataquer, ateindre, difficulté*). (ibid.:).

²⁷⁰ Vytvořil jsem francouzský slovník, abych tím prokázal službu čestným lidem, kteří milují náš jazyk. Kvůli tomu jsem četl naše nejlepší autory, to nejlepší od nich. Do mé knihy jsem zakomponoval jejich slova.

²⁷¹ Kniha nemá značené strany.

²⁷² Co se týče pravopisu, zachovali jsme stádium mezi starým pravopisem a tím zcela novým. Pouze jsme odstranili z několika slov písmena, která se nevyslovují, čímž se však slova nezmění.

²⁷³ [...] odebíráme nevyslovované písmeno *s*, které se nalézá po *e*, a vkládáme znak pro *accent aigu* [...]

²⁷⁴ [...] *s*, které tvoří dlouhou slabiku, které se nevyslovuje, pokud se toto písmeno *s* setkává s otevřeným *e* nebo s jiným písmenem.

²⁷⁵ Téměř vždy zaměňujeme *y* za jednoduché *i* [...]

²⁷⁶ [...] odebíráme většinu zdvojených a zbytečných písmen.

Bernard Cerquiglini se věnuje srovnání slovníku Richeleta a Slovníku Francouzské Akademie: [...] *il constitua par anticipation le meilleur rival du dictionnaire académique. Or le Richelete adoptait une orthographe modernisée.* (Cerquiglini, 1995: 107) Takovému úspěchu, jak popisuje dále Cerquiglini, vděčí slovník především Richeletově logickému přístupu k reformě pravopisu a vnesení pravidel do používání diakritických znaků. (ibid.: 108).

2.4.2 Antoine Furetière

Antoine Furetière (1619-1688) byl francouzský básník, romanopisec, lexikograf a od roku 1662 člen Francouzské Akademie. Jeho záměrem, stejně jako ostatních Akademiků, je vydání slovníku francouzské jazyka. (obr. 21).

V jejich koncepci vidí však dva zásadní problémy: [...] *l'une quelle n'a pas compris dans son Ouvrage les mots des Arts & des Sciences, [...] L'autre, que pour satisfaire l'impatience de plusieurs personnes, il estoit necessaire de leur donner un Dictionnaire [...].*²⁷⁷ (Furetière, 1684: Avertissement) Tyto nedostatky považuje za natolik zásadní, že se rozhodne vydat slovník nezávisle na Francouzské Akademii. Roku 1684 publikuje jeho část nazvanou *Essais d'un Dictionnaire universel, contenant generalement tous les mots François tant vieux que modernes, & les termes de toutes les Sciences & des Arts.*²⁷⁸ Následující rok je za tento čin odvolán z Francouzské Akademie i přes jeho sebeobránná slova, kterými představuje svou esej: *Je vous prie de croire, MON CHER LECTEUR, que quand j'ay conceu le deffein de ce grand Ouvrage dont voicy un petit effay, ce n'a point été pour entreprendre sur le travail de l'Académie Française; je la respecte autant qu'il est possible.*²⁷⁹ (ibid.: Avertissement) Také dodává, že tento slovník dává Francouzské Akademii k dispozici a věří, že jim poslouží

---

²⁷⁷ [...] jeden je ten, že do svého díla nezahrnuli termíny z oblasti umění a vědy [...] a druhý je ten, že je třeba uspokojit netrpělivost lidí a dát jim slovník je nutné.

²⁷⁸ Eсей ke všeobecnému slovníku obsahující všechna francouzská slova, stará i nová, i termíny z oblasti vědy i umění.

²⁷⁹ Věřte mi, prosím, můj drahý čtenáři, že když jsem přišel s úmyslem tohoto veledíla, z něhož zde máte malou esej, v žádném případě jsem tím nechtěl zasáhnout do práce Francouzské Akademie, respektuji ji nejvíc, jak je to jen možné.

k dokončení jejich práce a k doplnění nedostatků. (ibid.: Avertissement)
 A upozorňuje, že [il n'a] *rien emprunté du Dictionnaire de l'Academie, ni de ce qui luy peut appartenir en propre.*²⁸⁰ (ibid.: Avertissement)

K vydání kompletního slovníku (třídílného) došlo až po Furetièrově smrti, roku 1690. Všimněme si, co je uvedeno pod heslem *orthographe*. Nejprve autor popisuje vztah písma a výslovnosti: *La diverfîté qui se trouve en nôtre langue, entre le parler & l'orthographe*²⁸¹ (ibid.: ²⁸²) [...] a zmiňuje ve zkratce vývoj pravopisu a jeho předchůdce, přičemž se zabývá především pravopisnou debatou z minulého století: *Depuis on tâche de reduire l'écriture felon la prononciation, & cela a produit de grandes conteftations. [...] Le premier qui a voulu changer l'orthographe fut Jacques Pelletier du Mans, qui foutient qu'il falloit écrire comme on parle, après lui Louïs Maigret, Pierre la Ramée dit Ramus, Jena Anthoine de Baïf.*²⁸³ (ibid.:). Dále se Furetière vyjadřuje k pravopisu té doby, který shledává stále nesjednocený: *La chose eft encore en conteftation, & l'on n'a pu convenir d'une maniere uniforme d'orthographe. Menage, & ceux qui ont voulu la reduire à la prononciation, n'ont point été fuivis. Mrs, de l'Académie ont retenu l'ancienne orthographe, & ont gardé les lettres mêmes qui ne fe prononcent point. D'autres ont pris un temperament entre l'une, & l'autre orthographe, en retranchant les lettres inutiles, comme l's, dans une infinité de mots, & en confervant pourtant dans les mots l'orthographe qui marque leur origine.*²⁸⁴ (ibid.:). Uvádí však základní pravidlo, podle kterého by se následný

²⁸⁰ [...] si nevpůjčil nic ze slovníku Akademie, ani nic, co by se mohlo zdát jí být vlastní.

²⁸¹ [...] rozličnost, která je v našem jazyce, mezi písmem a výslovností.

²⁸² Samotný slovník nemá značené strany.

²⁸³ Od té doby, co jsme se pokoušeli zjednodušit písmo podle výslovnosti, došlo k několika sporům. První, kdo chtěl změnit pravopis, byl Jacques Pelletier du Mans, který podporoval myšlenku zápisu na základě výslovnosti, po něm Louïs Maigret, Pierre la Ramée řrčný Ramus, Jena Anthoine de Baïf.

²⁸⁴ Je to stále rozporuplné, stále jsme se ještě neshodli na jednotném pravopisu. Ménage a ti, kteří chtěli písmo zjednodušit podle výslovnosti, neměli následovatele. Pánové z Akademie ponechali starý pravopis i s písmeny, které se nevyslovovaly. Ostatní se uchýlili k pravopisu, který obsahuje něco ze starého i z moderního, odebírají zbytečná písmena jako třeba, v několika příkladech, *s*, ale i přesto ponechávají pravopis tak, aby byl zřetelný původ slov.

vývoj francouzského pravopisu měl držet: *Le plus sûr est de ne point trop s'éloigner de l'ancien usage pour ne pas trop changer les mots aux yeux, en les voulant accommoder à l'oreille.*²⁸⁵ (ibid.:).

Dalším důležitým heslem ze slovníku pro naši studii je *accents*: *Il y a trois fortes d'accents, l'aigu qui releve un peu la syllabe, la bonté : grave qui la rabaisse, là: & le circonflexe, qui est composé des deux autres, & qui étend le son: extrême. On le met sur les syllabes dont on retranche une S comme, trône, pâle [...].*²⁸⁶ (ibid.:).

Zaměříme se pouze na znak pro *accent circonflexe* a podívejme se, co Furetière uvedl pod heslem *circonflexe*: *Accent qui marque une syllabe longue. Les Grecs avoient trois accens, l'aigu, le grave, & le circonflexe. En François on figure cet accent avec un petit chapiteau sur la syllabe, qui marque souvent le retranchement de quelque lettre qui faisoit la syllabe longue, & ouverte, comme pâte pour pafste : tête pour teste : nous fûmes pour nous fufmes.*²⁸⁷ (ibid.:). Furetière zde podává ve zkratce globální popis významu a funkce znaku *circonflexe*, i přesto že někdy poněkud strohý (například v ilustračních příkladech). Je také zřejmé, že pro autora je délka slabiky obsahující znaménko *circonflexe* důležitým distinktivním znakem.

2.5 Preciozita

V první polovině 17. století ve Francii se snaha o pěstování kultivovaného jazyka dostala i mezi vysokou společností. Vytvořilo se kulturní a literární hnutí zvané *preciozita*. Střediskem veškerého kulturního života se staly šlechtické

²⁸⁵ Nejjistější je se co nejméně vzdalovat od původního užití, abychom příliš neměnili vzhled slov tím, že je chceme připodobnit zvukově.

²⁸⁶ Existují tři typy „*accents*“, *aigu*, který trochu slabiku zvyšuje, *la bonté: grave*, který ji snižuje, *là : a circonflexe*, který se skládá ze dvou ostatních, *extrême*. Vkládá se nad slabiku, ze které bylo odebráno *S*, jako *trône, pâle [...]*.

²⁸⁷ Znak, který značí dlouhou slabiku. Řekové měli tři znaky, *aigu*, *grave* a *circonflexe*: ve francouzštině se tento znak objevuje se stříškou nad slabikou, která často označuje odstranění nějakého písmena, což činí slabiku dlouhou a otevřenou, jako *pâte* pro *pafste* : *tête* pro *teste* : *nous fûmes* pro *nous fufmes*.

salony, kde se scházela vysoce postavená šlechta. Tyto salony vedly ženy jako ukázkou emancipace a vzepření se mužské nadřazenosti. Význačně tak přispěly ke zrovnoprávnění postavení ženy ve francouzské společnosti. V salonech se vedly diskuze o literatuře, předčítaly se úryvky děl, psaly se básně a romány. Udávaly tak společenský kulturní tón, který byl spjat i s kultivovaným precizním vyjadřováním. Tato snaha o korektnost vyústila ve složitý, až hermetický a pro ostatní nesrozumitelný jazyk.

2.5.1 Antoine Baudeau de Somaize

Životu preciózek se kriticky věnuje Antoine Baudeau de Somaize, který roku 1660 vydává *Le Grand Dictionnaire des Pretieuses ou la Clef de la langue des ruelles*²⁸⁸ a o rok později dvojdílný *Le Grand Dictionnaire des Pretieuses, Historique, Poetique, Geographique, Cofmographique, Cronologique, & Armoirique*.²⁸⁹

Na začátku spisu vysvětluje, kdo to preciózky jsou: [...] *fe font feulement celles qui se meslent d'écrire, ou de corriger ce que les autres esrivent, celles qui font leur principal de la lecture des Romans, & sur tout celles qui inventent des façons de parler bizarres par leur nouveauté, & extraordinaires dans leurs significations*.²⁹⁰ (Somaize, 1661: 6). Z hlediska jazyka ještě doplňuje: *Elles font une Guerre continuelle contre le vieux langage, l'ancien stile, les mots barbares, les esprits pedants, & les modes passées*.²⁹¹ (ibid.: 193)

Pod heslem *ORTHOGRAPHE* nás Somaize seznamuje s celkovým programem modernizovaného pravopisu preciózek. Nejprve uvádí jejich záměr: [...] *elles se mient à dire qu'il falloit faire une nouvelle Orthographe, afin que les femmes peussent écrire aussi assurement, & aussi corectement, que les*

²⁸⁸ Velký Slovník Preciózek nebo-li Klíč k jazyku tzv. *ruelles*.

²⁸⁹ Velký Slovník Preciózek, historický, poetický, geografický, kosmografický, chronologický a starodávný.

²⁹⁰ Jsou to takové ženy, které píší nebo opravují to, co napsali ostatní, takové, které se věnují četbě románů a takové, které si vymýšlí nové způsoby podivné a kuriózní mluvy.

²⁹¹ Vedou nepřetržitý boj proti starému jazyku a stylu, proti nekultivovaným slovům a puntičkářství a celkově proti dřívějším zvykům.

hommes.²⁹² (Somaize, 1660: 59). A dále ukazuje celý průběh od samého počátku, kdy se sešly čtyři preciózky za účelem úpravy francouzského pravopisu: *Roxalie dit qu'il falloit faire en sorte que l'on pût écrire de mesme que l'on parloit, & pour executer ce dessein, Didamie prit un livre, Claristene prit une plume, & Roxalie & Silenie se preparerent à decider ce qu'il falloit adjoufter ou diminuer dans les mots, pour en rendre l'usage plus facile & l'ortographe plus commode. [...] Que l'on diminueroit tous les mots, & que l'on en osteroit toutes les lettres superfluës*.²⁹³ (ibid.: 60-61).

Somaize ilustruje jejich reformu pravopisu na několika příkladech upravených slov. Je zřejmé, že dochází k eliminaci přebytečných grafémů, a to i na úkor etymologie. Preciózky odstraňují ze slov grafémy, které se nevyslovují (*advis* > *avis* (ibid.: 66), *faicts* > *faits* (ibid.: 67), nebo celkově upravují grafickou stránku slova tak, aby se více podobala fonetické (*paroistre* > *parêtre* (ibid.: 65), *qualité* > *calité* (ibid.: 67), *froideur* > *frédeur* (ibid.: 67)). V četných případech dochází i k odstranění nevyslovovaného grafému *s*. Pokud grafém *s* následuje po samohlásce *e*, je odstraněn a nahrazen znakem pro *accent aigu* nad *e* (*teste* > *téte* (ibid.: 61), *efrange* > *étrange* (ibid.: 63)). Pokud se grafém *s* vyskytuje v písmu po ostatních samohláskách, je nahrazen znakem pro *accent circonflexe* nad danými samohláskami (*hostel* > *hôtel* (ibid.: 61), *gouft* > *goût* (ibid.: 62), *lafches* > *lâches* (ibid.: 64), *plaiſt* > *plaît* (ibid.: 65)). Všimněme si v seznamu slov, že znaménko *accent circonflexe* je použito i pro znázornění odpadnutí souhlásky ve slově (*dif-je* > *dî-je* (ibid.: 62), *nopces* > *nôces* (ibid.: 67)) i odstranění samohlásky v hiátu (*aage* > *âge* (ibid.: 65), *veu* > *vû* (ibid.: 64)).

---

²⁹² Rozhodly se vytvořit nový pravopis, aby ukázaly, že i ženy mohou psát stejně jasně a správně jako muži.

²⁹³ Roxalie řekla, že je třeba vytvořit systém takový, abychom mohli psát stejně, tak jak mluvíme. Pro uskutečnění, Didamie si vzala knihu, Claristene brko a Roxalie a Silenie se daly do rozhodování, co je třeba do slov přidat či z nich odstranit za účelem jednoduššího užití a pohodlnějšího pravopisu. Ať se tedy zredukuje všechna slova a ať se odstraní přebytečná písmena.

2.6 Syntéza pravopisných jevů 17. století

Shrňme si, co přineslo 17. století v otázce francouzského pravopisu. Mezi gramatiky 17. století zatím stále neexistují ucelené názory na francouzský pravopis. Jazykovědci si jsou vědomi komplikací ve francouzském jazyce a hledají možnost, jak jazyk zjednodušit, tím zdokonalit a zpřístupnit ho více veřejnosti. François Malherbe se na počátku století ve své významné jazykové reformě snaží distancovat od problematické otázky pravopisu a zaměřuje se na ostatní oblasti jazyka, především na poezii. Chce docílit všeobecnou srozumitelnost jazyka, jeho očištění a zdokonalení. Tento uvědomělý purista navrhuje pevně daná mluvnická pravidla, bez kterých vývoj jazyka k dokonalosti není možný.

Konzervativní autoři počátku 17. století pokračují v jeho doktríně a modernizaci francouzského pravopisu nepřipouští. Jakožto pokračovatelé Roberta Estienne hájí etymologický pravopis minulého století. Na druhé straně stojí zastánci moderního přístupu k francouzskému pravopisu, kteří reformu pravopisu vnímají jako nezbytnou pro vývoj jazyka a pro jeho jednodušší pravopisnou formu. Můžeme tak říci, že se původem literární spor tzv. *querelle des Anciens et des Modernes*²⁹⁴ v 17. století odráží i v otázce francouzského pravopisu.

Je tedy zřejmé, že i 17. století přináší několik možností grafického zápisu francouzštiny. Nejednotný pravopis, jak popisuje Brunot, přetrvává: [...] *continuait en réalité à régner un véritable désordre et une perpétuelle instabilité*.²⁹⁵ (Brunot, IV, 1939: 83).

2.6.1 Vztah fonické stránky a grafickou

Propojení fonické stránky jazyka s grafickou je jednou z možností, jak francouzský pravopis zjednodušit. Tato myšlenka, tvořící se v 16. století, nadále pokračuje, avšak již umírněněji. Jak popsali jezuité z Trévoux ve svém slovníku, radikální názory sjednotit pravopis s výslovností nebyly opětovány.

²⁹⁴ tzv. hádka Starých a Moderních

²⁹⁵ [...] vlastně neustále pokračuje opravdový zmatek a nestálost

(kol.: 1771: 406), a tak spíše vyhrává etymologické hledisko, i když, jak uvidíme, ne ve všech případech. Irson se zjednodušení pravopisu snaží docílit odstraněním přebytečných písmen, ne však na úkor etymologie. Také Godard si přeje zjednodušení pravopisu a jeho přiblížení výslovnosti. Lartigaut je v této otázce více radikální a zcela zavrhuje dosavadní systém francouzského pravopisu, neboť ho vnímá příliš komplikovaný bez podobnosti s výslovností. I tzv. Preciózky vidí jako nutné grafickou stránku připodobnit té fonetické, eliminují ze slov proto velké množství nevyslovovaných grafémů. Naopak Chifflet si uvědomuje, že je nemožné takovou radikální reformu aplikovat, neboť grafická stránka francouzštiny reflektuje etymologii a ta je základním kamenem pro další vývoj jazyka.

2.6.2 Otázka etymologie v pravopisu

Etymologie je u většiny autorů 17. století důležitým faktorem v otázce pravopisných úprav. Dle jejich názorů ke zjednodušování pravopisu nesmí docházet na úkor etymologie. Takové pravidlo hájí především Irson a Chifflet. I pro tzv. *remarqueurs* je znalost etymologie nezbytná, Ménagův velký zájem o etymologii se dokonce projevuje ve vydání etymologického slovníku. Ti, kteří etymologii popírají a nevnímají ji jako důležitou složku francouzského pravopisu jsou opět reformátor Lartigaut, který nesouhlasí s myšlenkou nutné znalosti latiny a řečtiny, a hnutí Preciózek, které hojně odstraňují přebyteční grafémy, a to i na úkor etymologie. Naopak Francouzská Akademie představuje ve svém prvním slovníku původní nezmodernizovaný pravopis založený na etymologii, a to až do té míry, že hesla jsou seřazena dle etymologického základu slova.

2.6.3 Samohláska *e* a její znázornění

Ani v otázce počtu samohlásek *e* a jejich znázornění nedošlo v 17. století ke sjednocení názorů. Maupas rozlišuje tři typy (*masculin, féminin, ouvert*), Godard však pouze dva (*feminin, masculin*), naopak Irson přichází se čtyřmi, neboť u samohlásky *e* rozeznává dva stupně otevřenosti. I Chifflet přichází se čtyřmi druhy, rozlišuje *e féminin* a *e němé*. Stejně tak Lartigaut, který rozlišení samohlásek *e* velice zdůrazňuje, a to především z hlediska použití diakritických

znaků. Ve slovnících 17. století k rozdělení této samohlásky dochází v souvislosti s diakritickými znaky.

2.6.4 Otázka diakritických znaků

Vývoj diakritických znaků pokračuje i v 17. století. Jak jsme již nastínili v úvodu, zastánci moderního pravopisu a reformátoři jsou hlavními obhájci používání těchto znamének ve francouzštině. Jak uvádí Charles Beaulieux, již od počátku století tito autoři diakritické znaky používali a jejich užití se věnovali. Avšak, jak dále dodává, jejich systémy byly rozličné a často nepřilíš logické, a tak na základě jejich studií k ustálení použití znaků nedochází. (Beaulieux 2, 1927: 64).

Rozšíření francouzských diakritických znaků 17. století je velice ovlivněno holandskou tiskařskou rodinou Elzevier vydávající francouzská díla významných autorů, která přináší několik typografických inovací. Hojně používají znaky *aigu*, *grave* i *circonflexe*, které jim tak usnadňují tiskařskou práci. A to je také důvod, proč diakritické znaky nabývají ve francouzském pravopisu v průběhu 17. století na významu: *Les éditions elzéviriennes pullulèrent en France, tant et si bien que le public s'habitua aux graphies nouvelles, si commodes même pour des Français. Les éditeurs français eux-mêmes finirent par suivre le mouvement, et nombreux sont les livres imprimés en France dans la deuxième moitié du XVIIe siècle qui suivirent l'orthographe elzévirienne.*²⁹⁶ (ibid.: 63).

Radikální reformátoři a významní zastánci diakritických znaků jsou v 17. století Lartigaut a tzv. Preciózky. Podle nich je francouzský pravopis jednodušší a dokonalejší právě díky těmto znakům, které vkládají někdy až přílišně, nelogicky a odporují tím etymologii. Lartigaut dokonce navrhuje nové znaménko. Maups, Godard i Irson, kteří používání znaků ve francouzském pravopisu hájí, podávají pohled více racionální a umírněnější. Chifflet je v otázce diakritických znaků uzavřenější a pro něj změna grafické stránky znamená nepřipustný zásah do

---

²⁹⁶ Elzevierské edice zaplavily Francii. Francouzi si však rychle zvykli na nové znaky, které se pro ně staly pohodlnějšími. A tak i sami francouzští vydavatelé na toto hnutí navázali a několik knih v druhé polovině 17. století tiskli na základě elzevierského pravopisu.

etymologie Je nutno zmínit, že v gramatice z Port-Royal nalezneme pod heslem *accents* pouze prozodický význam, které tak znaky měly ve starořečtině. Francouzská Akademie v tomto ohledu stojí se svým konzervativním puristickým hlediskem, jak popisuje Charles Beaulieux, spíše samostatně: *Mais tandis qu'une foule d'imprimeurs et d'érudits, cherchaient à simplifier l'orthographe et à la mettre à la portée de tout le monde, en remplaçant les consonnes superflues par des accents, l'Académie arrêta ce progrès si réel et maintint ces même consonnes, afin de conserver une orthographe qu'elle croyait savante* ²⁹⁷[...] (Beaulieux 2, 1927: 68).

Znaménko pro *accent aigu* najdeme téměř výhradně pro označení koncového otevřeného *é* (*aimé, bonté*). Výjimečně je *é* užito i na začátku či uvnitř slova před grafémem *s* (*après*). Richelet i tzv. Preciózky tento znak píše tam, kde dochází k odstranění nevyslovovaného *s* uprostřed slova, po kterém následuje samohláska *e* (*répondre, tête*).

Znaménko pro *accent grave* se i nadále využívá téměř pouze z důvodu homografie ve třech případech (*où, à, là*). V druhé polovině století však dochází k nahrazení znaku *aigu* znakem *grave* ve slovech, kde se nalézá koncové otevřené *e* před písmenem *s* (*procés > procès, après > après*).

Hlavnímu bodu naší studie, znaku *accent circonflexe*, se budeme věnovat podrobněji.

2.6.4.1 *Accent circonflexe*

Bernard Cerquiglini přikládá 17. století ve spojitosti s vývojem znaku *accent circonflexe* značnou důležitost. *Un mouvement [...] s'amplifie donc au cours du XVIIe siècle, rallié à l'accent circonflexe, faisant de cet accent un signe de modernité.* ²⁹⁸(Cerquiglini, 1995: 104). Znak *accent circonflexe* se stává významným bodem francouzského pravopisu prostupující celým 17. stoletím.

²⁹⁷ Zatímco množství tiskařů a vzdělců hledalo způsoby, jak pravopis zjednodušit, aby byl dostupný všem, nahrazováním přebytečných souhlásek diakritickými znaky, Académie celý tento pokrok pozastavila a tyto souhlásky ponechávala, aby tak udržela učený pravopis.

²⁹⁸ Hnutí silící během 17. století úzce spojené se znakem *circonflexe* dělá z toho znaku znak modernosti.

Cerquiglini toto znaménko nazývá *signe de modernité*²⁹⁹, neboť mimo jiné to jsou právě příznivci moderního pravopisu (s tzv. Preciózkami včetně) a reformátoři, kteří jeho použití hájí. V opozici stojí konzervatisté zastávající dřívější, neupravený pravopis, který zdůrazňuje etymologii.

Znak *circonflexe* je již v 17. století zcela ustálený nad zvolacím *ô* a upevňuje se i v případech z důvodu kontrakce samohlásek v hiátu. Problematickým stále zůstává grafém *s*, jehož nahrazení znakem *circonflexe* se však stává s nárůstem jazykovědců usilujících o modernizaci pravopisu čím dál tím více rozšířenější. Shrňme si, jaké pohledy a přístupy na užití tohoto diakritického znaménka měli námi prostudovaní autoři.

Již autoři začátku století, Maupas a Godard, navrhují nahrazení nevyslovovaného grafému *s* znakem *circonflexe*. Irson se snaží brát v úvahu jak důležitou stránku diakritických znaků, které přispívají ke zjednodušení pravopisu, tak i etymologie. U Chiffleta naopak vítězí spíše otázka etymologie, i přesto však pravopisný pokrok podporuje. V druhé polovině 17. století, Lartigaut, který se stává stoupencem diakritických znaků obecně, znak *accent circonflexe* nazývá *accent ouvert* a vkládá ho všude tam, kde se slabika vyslovuje dlouze. Toto znaménko hojně používají i tzv. Preciózky, a to z několika možných důvodů – pro označení nevyslovovaného grafému *s*, který následuje po jiných hláskách než samohlásce *e*, odstranění souhlásky ve slově a eliminace samohlásky v hiátu. Významný lexikograf Richelet ve svém slovníku představuje spíše moderní přístup k pravopisu. Snaží se eliminovat etymologické nevyslovované grafémy. Znakem *circonflexe* nahrazuje odstraněný grafém *s* nad přízvučnou samohláskou vyslovovanou dlouze. Ke značenému úpadku použití znaku *accent circonflexe* dochází na konci století, kdy Francouzská Akademie vydává dlouho očekávaný slovník. Konzervativní Akademisté v tomto znaménku žádný náznak modernosti nevnímají. Ferdinand Brunot v jejich přístupu však vidí krok zpět: *Enfin, en quelques lignes, le circonflexe est gâché pour toujours [...] Ce n'est plus un signe diacritique, c'est un hommage de la piété des générations, l'accent du*

---

²⁹⁹ znak modernosti

souvenir.³⁰⁰ (Brunot, IV, 1939: 109). Bernard Cerquiglini, který si část tohoto Brunotova výroku propůjčuje jako název jeho díla, dodává další přízvisko: *L'Académie en 1694 adopte l'autre option ; "le chapiteau" est pour elle le signe d'une perte*³⁰¹ [...].(Cerquiglini, 1995: 121).

---

³⁰⁰ A tak, na pár řádcích, *circonflexe* je navždy zmařen. [...] Již to není diakritický znak, jde o vzdání pocty předešlým generacím, znak památky.

³⁰¹ Akademie roku 1694 přichází s jiným návrhem, tzv. stříška je pro ni znakem ztráty.

3 18. století

Politická i sociální situace se ve Francii v 18. století proměňuje. Ke konci století dochází k oslabování monarchie a Francie přestává být evropskou velmocí. Neschopnost panovníků, vzrůstající vliv buržoazie a celková hospodářská rozvrácenost země vede ke katastrofické finanční situaci.

Evropskou velmocí se stává Anglie. Anglický liberalismus přitahuje zájem Francouzů. Nový myšlenkový proud a životní postoj založený na rozumu, logice, vzdělanosti a soustředěnosti na člověka, se rychle šíří zemí. V tomto období, tzv. Osvícenství, dochází k odklonu od katolické církve a celkově zbožnosti a důvěře v Boha. Touha po poznání a vědění vede ke změně pohledu na celou společnost a svět, což je ještě znásobeno pokrokem v průmyslu i vědě. Obecně tedy důraz na racionalitu a materiálně vítězí nad duchovnem.

I to, že v 18. století dochází k budování silničních sítí po celé zemi, značně změnil život všech obyvatel. Cestování za prací se stává jednodušší a rychlejší, rychleji se šíří však nejen populace nýbrž i myšlenky a jazyk. Správná forma francouzštiny se dostává z Paříže i mezi venkovany, a to i díky velkému rozmachu tisku.

Francouzský jazyk nabývá na významu, šíří se po celé zemi a jeho pravidla se upevňují. Dochází k usnadnění francouzské stavby vět a k přívalu nových slov jak z angličtiny, tak i z odvětví vědy a techniky. V průběhu 18. století dochází k ustálení francouzského pravopisu a klasickou francouzština vystřídá tzv. moderní francouzština.

3.1 Dictionnaire de Trévoux

*Dictionnaire Universel François et Latin*³⁰², běžně nazývaný *Dictionnaire de Trévoux*,³⁰³ je dílo sepsané jezuitů z města Trévoux mezi léty 1704 a 1771. Identita autorů nám není přesně známa. Toto dílo je považováno za syntézu lexikografických prací 16. a 17. století. Inspiraci pro vznik tohoto slovníku našli

---

³⁰² Všeobecný francouzský a latinský slovník

³⁰³ Slovník z Trévoux

jezuité ve slovníku Furetièra. K našemu studiu nám poslouží poslední vydání, z roku 1771.

V předmluvě autoři oslavují soudobý statut francouzského jazyka: *Depuis que la Langue Françoise a reçu des bons Ecrivains, du siècle³⁰⁴ dernier & du nôtre, l'éclat que lui ont donné leurs Ouvrages, on l'a parlé dans toute l'Europe, & son usage est devenu presque universel.*³⁰⁵ (kol.: 1771: V). Autoři vidí nutnost vyzdvihnout významné slovníky předešlého století, které rozdělují do dvou kategorií. Zaprvé jde o Slovník Francouzské Akademie, který oceňují, ale nepovažují ho za univerzální, neboť [...] *un Dictionnaire universel doit être [...] un Code enfin des Arts & des Sciences.*³⁰⁶ (ibid.: VI). Naopak slovníky Furetièra či Richeleta, které zahrnují do druhé kategorie, nazývají univerzální. Dále je zde vyzdvíhena specifická tohoto slovníku: *A chaque mot François répond le mot Latin; avantage qui ne se trouve point dans les autres Dictionnaires Universels.*³⁰⁷ (ibid.: VIII). Autoři toto propojení, díky kterému je zřetelná podobnost slova v latině a ve francouzštině, vnímají jako užitečné nejen pro cizince, ale i pro rodilé Francouze. Dodávají, že pokud to je nutné, naznačí i etymologii slova. (ibid.: VIII). V předmluvě se dále věnují pravopisu, který pro sepsání slovníku používají: *On a préféré celle qui est autorisée par l'usage. En fait d'Orthographe & de Langue, l'usage est seul législateur.*³⁰⁸ (ibid.: XI).

Podívejme se do prvního svazku na heslo *accent*. Autoři rozlišují několik významů, mezi nimi i: *Accent, signifie en Grammaire, certaine marque qu'on met sur les syllabes, pour les faire prononcer d'un ton plus fort, ou plus foible, & pour marquer les diverses inflexions de la voix.*³⁰⁹ (ibid.: 62). Uvádí, že ve francouzštině

³⁰⁴ I pro část 18. století ponecháváme implozivní /f/.

³⁰⁵ Od té doby, co se minulé a toto století francouzskému jazyku dostalo dobrých autorů, sláva jejich děl se rozšířila po celé Evropě a úzus francouzského jazyka se stal téměř univerzálním.

³⁰⁶ Ve všeobecném slovníku musí být zakódováno i umění a věda.

³⁰⁷ Každému francouzskému slovu odpovídá slovo v latině, což je výhoda, kterou v ostatních všeobecných slovnících nenalezneme.

³⁰⁸ Upřednostňujeme takový, který je schválen územ. Vlastně v pravopisu a celém jazyku je úzus jediný platný.

³⁰⁹ *Accent* v gramatice znamená jisté označení, které vkládáme nad slabiky z důvodu výslovnosti silnější, slabší nebo pro označení různých hlasových změn.

existují tři takové znaky: *L'aigu, qui releve un peu la syllabe, bonté. Acutus. Le grave, qui la rabaisse, là. Gravis. Et le circonflexe, qui est composé des deux autres, & qui étend le son, extrême. Circumflexus. On le met sur la plûpart des syllabes longues dont on retranche un S, comme trône, pâle, etc.*³¹⁰ (ibid.: 62). Když vyhledáme pouze heslo *circonflexe*, dozvíme se toto: *En françois on figure cet accent avec un petit chapiteau sur la syllabe, qui marque souvent le retranchement de quelque lettre qui faisoit la syllabe longue & ouverte, comme pâte pour paste : tête pour teste : nous fûmes, pour nous fufmes.*³¹¹ (ibid.: 602).

I pravopisu autoři věnovali několik vět. Nejprve se vyjadřují k hlavní problematice, která byla vždy význačným diskutovaným tématem: *La diversité qui se trouve en notre langue, entre le parler & l'orthographe*³¹² (ibid.: 406), a dále popisují vývoj pravopisu právě v souvislosti s výslovností, kde se dostávají až do 16. století: *Depuis on tacha de réduire l'écriture selon la prononciation, & cela a produit de grandes contestations.*³¹³ [...] (ibid.: 406). Najdeme zde odkazy na Sylvia, Pelletiera du Mans, Ramuse, Baïfa, Meigreta i Rambauda. Avšak, jak již víme, [...] *Ménage & ceux qui ont voulu réduire [l'écriture] à la prononciation, n'ont pas été suivis.*³¹⁴ (ibid.: 406). Další pravopisný vývoj je popisován nerozhodností mezi starým tradičním pravopisem, který zastávali například Akademisté, a upraveným, kde docházelo například k odstranění přebytečných písmen. (ibid.: 406). K soudobému pravopisu se autoři slovníku vyjadřují následovně: *Notre orthographe est assurément moins vicieuse que par le passé ;*

---

³¹⁰ *Aigu*, který výslovnost slabiky trochu zvyšuje, *bonté*, *Acutus*. *Grave*, který snižuje, *là*, *Gravis*. A *circonflexe*, který je složen z předchozích dvou znaků a který zvuk natahuje, *extrême*. *Circumflexus*. Vkládá se nad většinu dlouhých slabik, ze kterých bylo odstraněno *S*, jako *trône*, *pâle*, etc.

³¹¹ Ve francouzštině se tento znak nalézal s malou stříškou nad slabikou, která často značí odstranění nějakého písmena, což tvoří slabiku dlouhou a otevřenou, jako *pâte* pro *paste*, *tête* pro *teste*, *nous fûmes*, pro *nous fufmes*.

³¹² Rozmanitost, která se objevuje v našem jazyce, mezi výslovností a pravopisem.

³¹³ Od té doby, co jsme chtěli zredukovat pravopis na základě výslovnosti, vypuklo mnoho sporů.

³¹⁴ Ménage a ti ostatní, kteří chtěli upravit pravopis dle výslovnosti, nebyli následováni.

*elle se rectifie tous les jours ; mais il reste encore beaucoup à faire, & ce n'est pas l'affaire d'un jour.*³¹⁵ (ibid.: 406).

3.2 Claude Buffier

Claude Buffier (1661-1737) byl francouzský jezuita narozen v Polsku se zájmem o historii, geografii, filozofii a francouzský jazyk. Roku 1709 vydává gramatiku francouzského jazyka pod názvem *Grammaire Française sur le Plan Nouveau*³¹⁶.

V předmluvě se dovíme, jaká je struktura díla: *Cet Ouvrage est divisé en trois Parties : La premiere contient les fondamens où les principes sur quoi est appuyé l'art de la Grammaire : La seconde, contient une pratique de Grammaire : Et la troisième, des additions à la Grammaire*³¹⁷ (Buffier, 1709: Předmluva). Popisuje, že třetí oddíl je zaměřen na otázku stylu, výslovnosti a pravopisu. (ibid.: Předmluva). Autor tuto gramatiku určuje cizincům se zájmem o francouzský jazyk a uvádí, že studium gramatiky je základem pro znalost jazyka, jelikož proces učení jazyka zjednodušuje. (ibid.: 4) Avšak u dosud publikovaných gramatik francouzského jazyka pro cizince vidí nedokonalosti: [...] *il semble qu'il n'y ait point encore de Grammaires qui leur conviennent parfaitement : car ou elles sont trop étendues pour des commençans ; ou elles ne traitent point de toutes les parties de la Grammaire*³¹⁸ [...] (ibid.: Předmluva). A tak dochází k závěru, který ho vede k sepsání tohoto díla: *Que pour donner des idées justes de la Grammaire en général, il a falu en faire un nouveau Plan.*³¹⁹ (ibid.: Rejstřík). Toto heslo se stává stěžejní pro celou první část gramatiky. Svou myšlenku dále rozšiřuje a vysvětluje: *Un vrai & juste plan de Grammaire est donc uniquement*

³¹⁵ Náš pravopis je zajisté méně chybný, než byl dříve; k úpravám dochází každý den, ale stále ještě zůstává hodně práce, není to záležitost jednoho dne.

³¹⁶ Francouzská gramatika dle nového plánu.

³¹⁷ Toto dílo je rozděleno na tři části: První obsahuje základy a principy, na kterých je založeno umění gramatiky: Druhá obsahuje praktickou část gramatiky: A třetí dodatky ke gramatice.

³¹⁸ Zdá se, že ještě dosud neexistuje gramatika, která by jim dokonale vyhovovala: neboť buď jsou pro začátečníky příliš obsáhlé nebo naopak se nevěnují všem částem gramatiky.

³¹⁹ Že k tomu, aby se podaly přesné gramatické myšlenky obecně, je třeba nový plán.

*celui, qui suposant une langue introduite par l'usage, fans prétendre y vouloir rien changer ni altérer*³²⁰ [...] (ibid.: 11).

Zaměříme se nyní na otázku pravopisu, které se autor důkladně věnuje, neboť ji považuje za problematickou: *Il n'y a aucun endroit de notre Grammaire sur quoi il y ait plus de contestations entre nos Auteurs, & plus de contrariété dans la pratique : ce qui cause aux étrangers une incommodité dont ils se plaignent avec raison*.³²¹ (ibid.: 101). Jeho záměrem je tedy ortografické principy objasnit a upřesnit. Autor uvádí, že i zde hraje hlavní roli úzus, podle kterého by se měl nejen pravopis, ale i výslovnost, řídit. Vysvětluje, že to je právě ten důvod, proč se všechny plány na zavedení zcela nového pravopisu, i přesto že byly dokonalejší než pravopis používaný, nesetkaly s úspěchem a byly odmítnuty. Buffier dochází k závěru, že není možné opustit od zavedeného pravopisu, neboť se jeví podle úzu tím jediným možným a správným. (ibid.: 101-102). Základním pravopisným principem podle autora je: [...] *qu'il faut écrire d'une maniere qui représente par écrit ce qu'on exprime par la parole*³²² [...] (ibid.: 102). Uznává, že si je vědom nejednotnosti mezi písmenem a hláskou jemu odpovídající, ale opět připomíná, že jde o úzus, pole kterého se zápis hlásek řídí: [...] *en écrivant on emploie les caracteres que l'usage a déterminez pour désigner les sons*³²³ [...] (ibid.: 103). Pro ujasnění autor uvádí příklad skupiny slov, jejichž koncová hláska je stejná, avšak v grafické podobě se liší: *certain, faim, deffein a voifin*, a vysvětluje: [...] *si l'on en ufoit autrement & qu'on écrivît voifin par voifain, ou deffein par deffin, ou certain par certein, ou faim par faim ; bien que ces manieres d'exprimer le même son par écrit soient d'elles-mêmes indifférentes avant l'établissement de l'usage ; depuis qu'il est établi & qu'il a ataché à certain son certains caracteres plutôt que d'autres, on n'écriroit plus comme on parle*

³²⁰ Právý a přesný gramatický plán je pouze takový, který předpokládá jazyk postavený na úzu a bez toho, aniž by se cokoliv měnilo.

³²¹ Není jiné části gramatiky, kde by docházelo k tolika sporům mezi autory a k takovým komplikacím v praxi. To způsobuje u cizinců jistou nepohodlnost, na kterou si oprávněně stěžují.

³²² [...] že je třeba takového způsobu zápisu, který představuje v písmu přesně to, co se nachází v mluvě.

³²³ V písmu používáme ty znaky, které pro označení zvuků zavedl úzus.

*d'employer les uns au lieu des autres*³²⁴ [...] (ibid.: 103-104). Autor uznává, že nejsnazší, a tím i nejpřirozenější, pravopis je takový, kdy jeden znak přesně odpovídá jednomu zvuku. A čím více se pravopis jazyka od tohoto ideálu vzdaluje, tím je jazyk složitější, ba dokonce, jak uvádí, podivnější. (ibid.: 105-106). Buffier z tohoto pohledu srovnává ostatní jazyky a dochází k následujícímu zjištění: *Par-là on peut dire que l'Italien a une orthographe des plus naturelles & des plus aisées, & qu'au contraire le François a une orthographe des plus étranges & des plus mal-aisées.*³²⁵ (ibid.: 106). Problematicnost francouzského pravopisu autor ilustruje za použití abecedy, ve které, jak píše, figuruje 33 různých hlásek (z nichž zmíníme pro naši práci nejdůležitější, a to jsou: *a, e muet, é fermé, è ouvert, i, o, u*), ale pouze 24 znaků, tudíž je nutné je nakombinovat a dojít tak k tomu, že jeden znak představuje několik různých zvuků, či že jeden zvuk je zapsán několika různými způsoby. Jako příklad vybírá slova: *procès, arrêt, plaît, playe, fais, faix, difoient, valets, effaie*, ve kterých dochází k vyslovení stejné koncové hlásky. (ibid.: 106-107). Buffier proto zcela chápe, že přicházelo a stále přichází mnoho reformátorů, kteří chtějí francouzský pravopis zjednodušit.

Ve čtvrté kapitole třetí části gramatiky se Buffier zabývá rozdíly mezi starým a novým pravopisem, přičemž zdůrazňuje použití diakritických znaků: zatímco se podle starého pravopisu zavřené *e* zapisuje *ez* a bez diakritického znaku, v novém pravopise již nad zavřeným *e* figuruje znak *accent aigu* a zapisuje se *es* (*nez > nés, aimez > aimés*); dále otevřené *e*, po kterém následuje souhláska *s*, se podle pravidel starého pravopisu píše se znakem *accent aigu*, kdežto podle nového pravopisu se znak *aigu* mění v *grave* (*après > après, excès > excès*). V dalším bodě uvádí, že podle nezreformovaného pravopisu mnoho slov obsahuje grafém *s*, který se nevyslovuje a slouží pouze k označení dlouhé slabiky. Jedno

³²⁴ Pokud bychom je používali jinak, pokud bychom psali *voifin* jako *voifain* nebo *deffein* jako *deffin* nebo *certain* jako *certein* nebo *faim* jako *faim*, tak by před zavedením úzu takové změny byly lhostejné. Avšak od té doby, kdy je úzus přesně dán a každému písmenu odpovídá určitý zvuk, již nepíšeme tak, jak mluvíme, a tak nemůžeme použít jeden tvar místo druhého.

³²⁵ Z tohoto hlediska můžeme říct, že italština má pravopis nejpřirozenější a nejlehčí, zatímco naopak francouzština má pravopis nevíce zvláštní a nejsložitější.

z pravidel nového pravopisu uzákonilo toto *s* odstranit a vložit znaménko pro *accent circonflexe* (*paſte* > *pâte*, *feſte* > *fête*), které zároveň značí, že samohlásky *e* jsou dlouhé a otevřené. (ibid.: 406-409). Autor dále použití těchto dvou pravopisů objasňuje: *Il faut observer que ces deux fortes d'orthographe étant en uſage, il arrive non-seulement qu'elles ſont employées, l'une par certains Auteurs, & l'autre par d'autres; mais auffi que le même Auteur prenant quelquefois l'une pour l'autre, les emploi toutes deux*³²⁶ [...] (ibid.: 409).

3.3 Gabriel Girard

Abbé Gabriel Girard (1677-1748) byl francouzský filolog, gramatik a jeden z prvních francouzských rusistů. Napsal několik děl o francouzském jazyce, i pravopisu, ale největší slávu mu přinesl jeho spis o francouzských synonymech, kterým si zasloužil místo ve Francouzské Akademii.

Roku 1716 vydává zamyšlení o francouzském pravopisu *L'Orthographe Française Sans Équivoque & dans ſes Principes naturels*³²⁷ [...]. Představuje nejprve dva základní pohledy na systemizaci jazyka. Jako první jde o úzus, tedy o následování pravopisných pravidel, která jsou užívány nejčastěji a největším množstvím lidí. Naopak, *Lés autres prétendent corriger l'Uſage par la Raiſon : ils nomment Raiſon tout ce que la netteté & la facilité leur inſpirent d'observer dans l'ortographe*³²⁸ [...]. (Girard, 1716: 2). A právě ti, kteří považují rozum za vedoucí v otázce pravopisu, vnímají soudobý pravopis jako nepříliš logický, a to především z důvodu komplikovaného pravopisu a nepropojení výslovnosti s pravopisem: [...] *l'Ecriture n'étaint faire que pour copier la Parole, il y a une eſpèce de Ridicule à écrire autremànt qu'on ne parle*.³²⁹ (ibid.: 5-6). Autor v tomto ohledu vidí zásadní problém, který může s sebou nést vážné následky i do budoucna: *Que non ſeulement les Enfans, mais encore lés perſones raiſonable ſont extrémémànt faiguées de cete bizarre manière d'écrire. Qu'il y a peu de*

³²⁶ Je nutno si povšimnout, že oba typy pravopisu jsou dle úzu, nejenom že se používají oba, jeden autor používá jeden typ, druhý ten jiný, ale také dokonce i jeden autor používá oba najednou.

³²⁷ Francouzský pravopis bez dvojznačností a dle přirozených principů [...].

³²⁸ Ostatní preferují výměnu úzu za rozum: pro ně je rozum vše, co je čisté a jednoduché a to přesně vyhledávají v pravopisu.

³²⁹ Písmo je vytvořeno k tomu, aby odpovídalo mluvě, a proto je směšné psát jinak, než mluvíme.

*Français que sachent bien lire leur propre Langue.*³³⁰ (ibid.: 12). Podle Girarda by tak nejideálnější forma francouzského pravopisu byla ta, která by obsahovala jednoduchá, logická pravidla bez dvojznačností, která by pravopisem odpovídajícímu výslovnosti usnadnila práci jak francouzským dětem, tak i dospělým a cizincům. (ibid.: 16). Autor se zabývá i estetickou otázkou, která je pro něj také důležitou složkou jazyka: *Car cette langue fi belle, fi noble, & fi polie dans la bouche n'est plus sur le papiér qu'un barbare langage, qui choque les yeux*³³¹ [...] (ibid.: 19).

Girard na následujících stranách popisuje význam jednotlivých písmen, zaměříme se na kapitolu o grafému *e*: *Il y a trois fortes d'E : l'E muet, [...] l'E fermé, [...] & l'E ouvert. [...] On distingue ces trois E par les Acçans; on n'en met point sur E muet; on marque d'un acçant aigu l'E fermé (é) : & l'acçant grave sert à marquer l'E ouvert (è), quand il n'est point long ; car lorsqu'il est long, c'est le devoir de l'acçant circonflexe (ê).*³³² (ibid.: 53-54).

Diakritickým znakům se autor věnuje podrobněji v kapitole *Des Acçans*³³³. Znak *accent grave* se používá z důvodu vyhnutí se dvojznačnosti, jako tomu je již po více než jedno století. Dále ve slovech, které obsahují hlásku *e*, která není dlouhá a po které nenásleduje slabika obsahující souhlásku či po které následuje koncový grafém *s* (*legère, fidèle, accès*). Girard přichází s novým využitím tohoto znaménka, a to u předložek a příslovcí, které obsahují grafém *a*, po kterém následuje grafém *n* (*fâns, pandant*). (ibid.: 130-131). Znak pro *accent aigu* je, jak autor doplňuje, velice rozšířen. Vysvětluje, že se píše všude tam, kde je samohlásky *e* zavřená (*vérité*) kromě spojky *et*, v infinitivech (*jouer*) a před

³³⁰ A tak nejenom děti, ale dokonce i slušní a rozumní lidé jsou tímto podivným způsobem písma zcela znaveni. Je totiž jen málo Francouzů, kteří dokáží správně číst v jejich vlastním jazyku.

³³¹ Neboť takový krásný a noblesní jazyk, jako je v ústní podobě, již takový v písmu není, na papíře je jen barbarským jazykem udivující na pohled.

³³² Existují tři typy *e*: *e* němá [...] *e* zavřená [...] a *e* otevřená. [...] Rozlišujeme tyto tři *e* diakritickými znaky; žádný nekládáme nad němá *e*, znakem *aigu* značíme *e* zavřená (*é*) a znakem *grave* *e* otevřená (*è*), pokud však není dlouhé; neboť pokud je dlouhé, je nutné vložit znak *circonflexe*.

³³³ O diakritických znacích

grafémem *z* (*jouez*). (ibid.: 131-132). Konečně pak znaménko *accent circonflexe*, které vkládáme nad samohlásky *a*, *i*, *o* a *u* z důvodu jejich prodloužení. Pokud se však tento znak objevuje nad samohláskou *e*, značí, že *e* je otevřené a že se vyslovuje stejně jako v diftonzích *ai* či *ei* (*être*, *bête*). Girard doplňuje, že tento znak najdeme také v imparfait du subjonctif (autor ho nazývá obšírně *Optatif*) (*qu'il allât*). Na závěr dodává: [...] *il est l'universel & l'unique héritier d'S inutile*³³⁴ [...] (ibid.: 132).

Abbé Girard ve svých dílech hledá, jak do francouzského jazyka zavést větší řád, jasnost, střídmost a jak těmito kroky založenými na rozumu dojít k celkovému zjednodušení. Jeho cílem je také se v jazyce vyhnout dvojznačností a mnohomluvností, což je i hlavním úmyslem v jeho nejslavnějším spisu *Synonymes François*³³⁵ [...]. Jakožto první autor zabývající se francouzskými synonymy, chce v tom slovníku ukázat, že i slova na první pohled dokonale sémanticky identická obsahují významové, často nepatrné, odchylky.

3.4 Encyklopedie

*Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*³³⁶ je grandiózní kolektivní dílo vedené filozofem Denisem Diderotem a matematikem Jeanem de Rond D'Alembertem. Mezi dalšími významnými spoluautory, tzv. encyklopedisty, můžeme zmínit Voltaira, Rousseau či Montesquieua. První svazek vychází roku 1751 a poslední dva roku 1772. Dohromady tento naučný slovník shrnující veškeré soudobé lidské vědění a dovednosti obsahuje 28 svazků (17 svazků hesel a 11 svazků ilustrací). V průběhu dalších let dochází k reedici, k úpravám a k sepisování dodatků. My zde budeme pracovat s rozšířeným vydáním z roku 1777. Encyklopedie je se svým důrazem na rozum a touhu po poznání považována za stěžejní dílo Osvícenství, kterému se dostalo velkého ohlasu: *Les deux Ecrivains, qui conçurent le projet de l'Encyclopédie, en firent la bibliothèque de l'homme de goût, du philosophe & du*

³³⁴ [...] je všeobecným a jedinečným pozůstatkem přebytečného *s*.

³³⁵ Francouzská synonyma

³³⁶ Encyklopedie aneb Racionální slovník věd, umění a řemesel

*favant. Ce Livre vraiment philosophique a dû accélérer les progrès de la raison*³³⁷ [...]. (kol., 1777: LXV).

Několik stran před tím, než započne samotný slovník, najdeme předmluvu zvanou *Discours préliminaire des éditeurs*³³⁸, dále *Avertissement des Éditeurs des Suppléments*³³⁹, *Avertissement des Nouveaux Éditeurs*³⁴⁰, *Explication détaillée du Système des Connoissances Humaines*³⁴¹ a v poslední řadě i *Système général de la Connaissance humaine*³⁴². Dozvídáme se, jaký je záměr autorů: *L'OUVRAGE dont nous donnons aujourd'hui le premier volume, a deux objets : comme Encyclopédie, il doit exposer, autant qu'il est possible, l'ordre & l'enchaînement des connoissances humaines : comme Dictionnaire raisonné des Sciences, des Arts et des Métiers, il doit contenir sur chaque science & sur chaque art [...] les principes généraux qui en font la base*³⁴³ [...] (ibid.: 5). Dále nás autoři seznamují se strukturou díla a se všemi vědními a uměleckými odvětvími, jejichž termíny slovník obsahuje.

Pod heslem *accent* najdeme několik významů tohoto slova ve francouzštině, mezi nimi, v pořadí pátý, i *accent* jako diakritický znak. Diderot se věnuje použití znamének již u starých Řeků: [...] *ces accens des Grecs n'ont eu pour objet que les inflexions de la voix*³⁴⁴ [...] (ibid.: 279). A jejich znaky představuje: *L'accent aigu ' que l'on écrivoit de droit à gauche, marquoit qu'il falloir élever la voix en prononçant la voyelle fut laquelle il étoit écrit.*³⁴⁵ Dále:

³³⁷ Tito dva autoři, kteří vytvořili projekt Encyklopedie, z ní udělali knihovnu člověka vkusu, filosofa a vědce. Tato filozofická kniha značně posunula pokrok rozumu.

³³⁸ Úvodní rozprava autorů

³³⁹ Upozornění vydavatelů příloh

³⁴⁰ Upozornění nových vydavatelů

³⁴¹ Detailní vysvětlení systému lidského vědění

³⁴² Obecný systém lidského vědění

³⁴³ Dílo, jehož první díl dnes předkládáme, má dva záměry: jakožto Encyklopedie musí představit pořádek a návaznosti lidského vědění: jakožto Racionální slovník věd, umění a řemesel musí ustanovit obecné principy ke každému vědnímu a uměleckému odvětví.

³⁴⁴ [...] tyto znaky u Řeků neznamenal nic jiného než značení hlasových změn.

³⁴⁵ Znak *accent aigu '* , který se píše zprava doleva, značí, že je třeba zvednout hlas u té samohlásky, u které je označen.

*L'accent grave ` ainfi écrit, marquoit au contraire qu'il falloit rabaisser la voix*³⁴⁶. A konečně i : *L'accent circonflexe est composé de l'aigu & du grave ^; dans la fuite les copistes l'arrondirent de cette maniere ~, ce qui n'est un usage que dans le Grec. Cet accent étoit destiné à faire entendre qu'après avoir d'abord élevé la voix, il falloit la rabaisser sur la même syllabe.*³⁴⁷ (ibid.: 279). Autor dodává, že dnes už se zvýšení či snížení hlasu diakritickými znaky neznačí: [...] *notre prononciation, [...] est moins foutenu & moins chantante que la prononciation des anciens.*³⁴⁸ (ibid.: 279). Diakritická znaménka po té, jak autor popisuje, byla převzata do latiny: *A l'égard des Latins, on croit communément que les accens ne furent mis en usage dans l'écriture que pour fixer la prononciation, & la faciliter aux étrangers.*³⁴⁹ (ibid.: 280). Dále se autor zabývá jejich použitím ve francouzštině, s čím souvisí rozlišení samohlásky *e* na tři druhy, *e* otevřené, *e* zavřené a *e* němé. (ibid.: 283). Uvádí slova, která všechny tři typy této samohlásky obsahují: *fermeté, netteté, évêque, fèvre, repêché.* (ibid.: 283). Tyto znaky tak následně našly využití pro jejich odlišení: *On se fert de l'accent aigu pour marquer le son de l'e fermé. bonté, charité, aimé.*³⁵⁰ (ibid.: 284). Diderot dále popisuje, že znak *aigu* značí také zavřené *e*, po kterém následuje *e* němé (*mon père, une règle*), i přesto, že se najdou tací, kteří na tomto místě preferují znak *accent grave*. (ibid.: 284). Dále nás autor seznamuje s významem znaku *accent grave*. Značí otevřené *e* (*procès, accès, succès*). Dále se píše nad *e* ve slovech, kde po otevřeném *e* následuje němé (*il mène, il pèse*) (ibid.: 284). Existují i tři výjimečné případy, kde se tento znak používá, a to z důvodu vyvarování se homografií. Jedná se o předložku *à*, o příslovce *là* a *où*. Třetí znak, *accent circonflexe*, se využívá tehdy, [...] *quand l'e est fort ouvert [...] tête, tempête,*

³⁴⁶ Znak *accent grave `* značí naopak, že je třeba hlas snížit.

³⁴⁷ Znak *accent circonflexe*, který je utvořen ze znaku *aigu* a *grave ^*, který je někdy zapisován jako *~* a který byl užíván pouze v řečtině. Tento znak znamenal, že bylo třeba zvýšit hlas a hned zase na té samé slabice snížit.

³⁴⁸ [...] naše výslovnost [...] je méně uhlazená a melodická než výslovnost předků.

³⁴⁹ V latině se tyto znaky začaly užívat pouze z důvodu ustálení výslovnosti, kterou tím chtěli udělat jednodušší pro cizince

³⁵⁰ Užíváme znak *aigu* pro označení zavřeného *e*, *bonté, charité, aimé.*

*même, &c.*³⁵¹ (ibid.: 284). Autor se vyjadřuje k historickému vývoji slov po stránce pravopisné i výslovnostní, ve kterých se v současné době nalézá znak *accent circonflexe*: *Ces mots, qui sont aujourd'hui ainsi accentués, furent d'abord écrits avec une f, befte ; on prononçoit alors cette f [...] dans la fuite on retrancha l'f dans la prononciation, & on la laissa dans l'écriture, parce que les yuex y étoient accoutumés, & au lieu de cette f, on fit la syllabe longue; & dans la fuite on a marqué cette longueur par l'accent circonflexe.*³⁵² (ibid.: 284). Autor poznamenává, že tento znak existuje i ve slovech *vôtre* a *nôtre*, ovšem jen v případě, že stojí samostatně. (ibid.: 284). Toto znaménko, jak autor dodává, se používá také například ve slovech *âge* či *rôle*, tedy tam, kde se dříve psalo *aage*, *roole*. (ibid.: 288).

3.5 Čtvrté vydání Slovníku Francouzské Akademie

Akademisté roku 1762 přichází se čtvrtým vydáním Slovníku. Především dvě vydání (1718 a 1740) zde rozebírat nebudeme, neboť se od sebe příliš neliší a tato edice je jakýmsi pokračováním a rozpracováním té předešlé.

Na počátku celého díla najdeme úvodní slova, která oslavují francouzský jazyk, a tím i dílo Francouzské Akademie, jeho vážnost a význam: *Le Dictionnaire de l'Académie Française, dans lequel on n'avoit d'abord eu pour objet que d'être utile à la Nation, est devenu un Livre pour l'Europe. La Politique et le Commerce ont rendu notre Langue presque aussi nécessaire aux Étrangers que leur Langue naturelle.*³⁵³ (kol., 1762:).

V předmluvě se dočteme o problematice zařazení termínů z oblasti vědy a umění do slovníku mezi hesla běžně používaná. Jak již víme, v prvním vydání došlo k orientaci pouze na slova denní komunikace. Nyní, o 68 let později,

³⁵¹ [...] když *e* je silně otevřené [...] *tête, tempête, même, etc.*

³⁵² Slova, která dnes tento znak obsahují, se dříve psala s *f*, *befte*; toto *s* se tedy i vyslovovalo [...] v průběhu let se začalo toto *s* vynechávat ve výslovnosti, ale ponechávalo se v písmu, neboť lidé tomu byli navykli. Namísto tohoto *s* se slabika stala dlouhou a následně jsme tuto délku značili znakem *accent circonflexe*.

³⁵³ Slovník Francouzské Akademie, jehož cílem bylo nejprve být užitečným vlasti, se stal knihou Evropy. Politika a Obchod udělaly náš jazyk nezbytný pro cizince stejně jako jejich rodný jazyk.

dochází k přehodnocování této myšlenky: *Les sciences & les arts ayant été plus cultivés & plus répandus depuis un siècle qu'ils ne l'étoient auparavant, il est ordinaire d'écrire en François sur ces matières. [...] Nous avons donc cru devoir admettre dans cette nouvelle Edition, les termes élémentaires des sciences, des arts, & même ceux des métiers*³⁵⁴ [...]. (ibid.: II). Autoři doplňují další změny, které toto vydání přináší. K téměř všem slovům je doplněno jeho synonymum. Definice hesel, které jsou stále ilustrovány příklady Akademiků, jsou více propracované a přesné. (ibid.: III-IV). Dochází i k doplnění výslovnosti, a to pouze u slov, u kterých výslovnost [...] *s'éloigne trop de la manière de les écrire*.³⁵⁵ (ibid.: IV). Již od druhého vydání Slovníku Francouzské Akademie nenajdeme těžkopádné řazení hesel podle kořenů slov. (ibid.: V). Toto vydání doprovází další významná změna: *On a séparé la voyelle I de la consonne J, la voyelle U de la consonne V [...] de manière que ces quatre lettres qui ne formoient que deux classes dans les Editions précédentes, en forment quatre dans celle-ci; & que le nombre des lettres de l'Alphabet François qui étoit de vingt-trois, est aujourd'hui de vingt-cinq*.³⁵⁶ (ibid.: V).

Dále předmluva obsahuje zamyšlení nad soudobým francouzským pravopisem a výslovností. Vysvětlují, že i přes veškerou snahu systematizovat francouzský pravopis a stanovit přesná neměnicí se pravidla, [...] *L'usage qui, en matière de Langue, est plus fort que la raison*³⁵⁷ [...] (ibid.: VI), a tak francouzský pravopis, stejně tak i výslovnost, čelí neustálým změnám. Zdůrazňují propojení pravopisu s výslovností: *Par exemple, quelque temps après avoir cessé de prononcer le B dans Obmettre, & le D dans Adjoûter, on les a supprimé en*

---

³⁵⁴ Věda a umění byly již po jedno století kultivovány a šířeny, a tak by bylo zřejmé o těchto řemeslech ve francouzštině psát [...] A proto jsme si usmyslili, že by bylo nezbytné do tohoto vydání základní termíny vědy, umění a řemesel přidat.

³⁵⁵ [...] se příliš vzdaluje od písemného zápisu.

³⁵⁶ Oddělili jsme samohlásku *I* od souhlásky *J* a samohlásku *U* od souhlásky *V* [...] a to tak, že tyto čtyři písmena představovala v předešlých edicích pouze dvě a dnes představují čtyři. A tak počet písmen francouzské abecedy byl dříve 23 a dnes je 25.

³⁵⁷ Úzus, který je v otázce jazyka, pevnější než rozum

écrivaint.³⁵⁸ (ibid.: VI). A jelikož si jsou Akademisté vědomi pravopisných změn, které se v jazyce ujaly, vnímají jako nutnost upravit pravopis v samotném slovníku a řídit se tak podle úzu. Dochází tak k odstranění zdvojených písmen, které se nevyslovují a k vynechání přebytných písmen *b*, *d*, *h* a *s*. (ibid.: VII). Změna důležitá pro naši studii je následující: *Dans les mots où la lettre S marquoit l'allongement de la syllabe, nous l'avons remplacé par un accent circonflexe*.³⁵⁹ (ibid.: VII).

Když prolistujeme samotný slovník, vzrůstající význam znaku *accent circonflexe*, jako i ostatních diakritických znaků, je zřejmý. Pod heslem *accent* najdeme pouze velice stručné objasnění mimo jiné i znaménka *circonflexe*: *Et l'on met un accent circonflexe sur les syllabes longues, comme dans ces mots, âge, tête, gîte, côte, flûte*.³⁶⁰ (ibid.: 12). Nina Catach poukazuje na dvojí použití znaku *circonflexe* v tomto díle: [...] *d'une part, certains circonflexes-souvenirs disparaissent, comme ceux de accoutrement, accoutrer, accoutumance, accoutumer, ajouter, amaigrir, assidument (qui suit ambigument), etc. D'autre part, d'autres apparaissent, sans raison étymologique, comme dans âcre, âcreté, âtre, etc.*³⁶¹ [...] (Catach, 2001: 260). Dále vysvětluje, že již tedy nejde o pouhé zachování památky na vynechané etymologické *s* či na vynechanou samohlásku. Často se toto znaménko začíná objevovat z důvodu označení dlouhé samohlásky, nehledě však na etymologii slova. (ibid.: 260).

---

³⁵⁸ Například, nějaký čas po tom, co se přestalo vyslovovat *B* z *Obmettre* a *D* z *Adjoûter*, odstranili jsme je v písmu.

³⁵⁹ Ve slovech, kde písmeno *S* značilo prodloužení slabiky, nahradili jsme ho znakem *accent circonflexe*.

³⁶⁰ Vkládáme znak *accent circonflexe* nad slabiky dlouhé, jako ve slovech *âge, tête, gîte, côte, flûte*.

³⁶¹ [...] na jedné straně nějaké znaky *circonflexe* jako památka mizí, jako ve slovech *accoutrement, accoutrer, accoutumance, accoutumer, ajouter, amaigrir, assidument* (následně pak *ambigument*), etc. Na druhé straně se tyto znaky začínají objevovat, avšak bez jediného etymologického důvodu, jako ve slovech *âcre, âcreté, âtre*, etc.

3.6 Jean-François Féraud

Jean-François Féraud (1725-1807) byl francouzský jezuita pocházející z Marseille. Publikoval několik slovníků, my se zde budeme věnovat jeho třísvazkovému *Dictionnaire Critique de la Langue Française*³⁶² z roku 1787. Jak již napovídá název, roli kritiky autor vnímá jako nezbytnou pro vývoj jazyka. Je přesvědčen, že i francouzský jazyk vznikl a dosáhl své krásy právě především pod jejím vlivem. [...] *notre Langue a été fixée dans le dernier siècle; et les Critiques de ce temps-là y ont autant et peut-être plus contribué que les grands Écrivains en tout genre*³⁶³ [...] (Féraud, 1787: I). Dodává, že pravidla francouzského jazyka jsou ustálená pouze v základech a že stále chybí usoustavnění v idiomatických výrazech, termínech i ve způsobu mluvy, a také, že se fixace jazyka komplikuje vlnou neologismů vstupujících do francouzštiny. (ibid.: I). Féraud se také vyjadřuje k pravopisné otázce: [...] *on n'a jamais eu de principes bien assurés [...] et qui a toujours été la partie la plus négligée*.³⁶⁴ (ibid.: I). Shrnuje, že všechna tato nesjednocení a nedokonalosti, rozmanité druhy slovníků, gramatik i jejich množství vydání, rozdílné názory gramatiků a tiskařů, to vše vedlo k tomu, že v jazykové otázce došlo k pochybnostem a zrodilo se mnoho obtíží. (ibid.: I). Ty vidí autor především v gramatických pravidlech: [...] *souvent obscûres, toujours difficiles à comprendre, plus difficiles encôre à retenir ; et encore plus mal-aisées à apliquer aux câs particuliers. Qui peut se flater de les connaître toutes ? Qui peut en charger sa mémoire et compter sur sa fidelité ?*³⁶⁵ [...].(ibid.: I).

Dále autor vysvětluje význam a strukturu tohoto slovníku, který staví na kritickém rozboru nejdůležitějších lexikografických děl 17. a 18. století: *Nous avons joint aux Remarques des Grammairiens et des Critiques, [...] un nombre si*

---

³⁶² Kritický slovník francouzského jazyka.

³⁶³ [...] náš jazyk byl ustálen v minulém století; a kritiky té doby mu přispěly stejně jako významní autoři, ba možná více.

³⁶⁴ [...] nikdy jsme neměli pevné principy [...] byla to vždy nejvíce opomíjená část.

³⁶⁵ [...] často podivná, vždy však složitá na pochopení, ještě těžší na zapamatování; a navíc málo usoustavněná na to, aby se použila ve zvláštních případech. Kdo se může pochlubit tím, že je všechny zná? Kdo si je všechny pamatuje a může na to spoléhat?

considérable d'Observations grammaticales et critiques, [...] l'ensemble de toutes celle qu'on trouve répandues dans les bons Auteurs, qui ont travaillé sur la Langue Française ³⁶⁶[...] (ibid.: II). Upřesňuje, že tento slovník se od ostatních zcela liší a že nejde o pouhou rozšířenou edici gramatického slovníku: [...] *c'est un Ouvrage tout différent. [...] Celui-ci est un vrai DICTIONNAIRE CRITIQUE, où la Langue est complètement analysée. C'est un Comentaire suivi de tous les mots, qui sont susceptibles de quelques observation [...] des Remarques, qui peuvent éclaircir les doutes et lever les difficultés, [...] C'est la Critique des Auteurs et l'examen, la comparaison, critique aussi des divers Dictionnaires.*³⁶⁷ (ibid.: II). Féraud kritice podrobuje například slovníky Francouzské Akademie, slovník Richeleta, z Trévoux, z Port-Royal a další.

Féraud nás dále seznamuje s tím, co při práci na svém slovníku vnímá jako důležitost. Jde například o správnou definici slov, o vysvětlení jejich všech možných významů, o jejich synonyma, o styl a uspořádání slov ve větě. Ovšem nejzásadnější roli, jak autor vysvětluje, hraje pravopis a výslovnost. (ibid.: III). *L'Orthographe et la Prononciation sont deux sœurs de la même mère, et ce devrait être deux sœurs jumelles : elles auraient dû naître en même temps et avoir la plus parfaite ressemblance possible. Les sons, exprimés par la Prononciation, sont les images des idées ; et les caractères, tracés par l'Orthographe, sont les images des sons.*³⁶⁸ (ibid.: IV). Takový soulad mezi grafickou podobou a výslovností, který je zde autorem popisován jako ideální stav, však ve francouzštině, jako ve většině ostatních evropských jazycích, nenajdeme. (ibid.: IV). [...] *cette multitude étonnante de consonnes, qu'on écrit et qu'on ne prononce pas, elle présente aux yeux les même caractères, pour exprimer différents sons ; et des caractères*

³⁶⁶ Vzali jsme v úvahu postřehy gramatiků a kritiků [...] důležité množství jejich pozorování [...] dohromady tedy všechny názory dobrých autorů, kteří pracovali s francouzským jazykem.

³⁶⁷ [...] jde o dílo zcela odlišné [...] toto je opravdový KRITICKÝ SLOVNÍK, ve kterém je jazyk kompletně analyzován. Jedná se o komentář následován všemi slovy, která si zaslouží jisté zkoumání [...] poznámky, které mohou objasnit pochybnosti a pomoci s obtížemi [...] Je to kritika autorů a rozbor, porovnání a kritika různých slovníků.

³⁶⁸ Pravopis a výslovnost jsou jako dvě sestry od stejné matky, měly by to být dokonce dvojčata: měly se zrodit ve stejný čas a být si tak dokonale podobny. Zvuky, vyjádřeny výslovností, jsou obrazy myšlenek; a písmena, znázorněna pravopisem, jsou obrazy zvuku.

*diférens, pour exprimer des sons, qui sont les mêmes.*³⁶⁹ (ibid.: IV). Tento problematický stav francouzského pravopisu, který vnímá jako složitý a plný přebytkých nevyslovovaných písmen, ilustruje na příkladu grafému otevřeného *e*, který má šest možných způsobů zápisu: *e*: [...] *par e sans accent, fer, ouvert, etc. par ê marqué de l'accent circonflexe, tête, tempête; etc. par è marqué de l'accent grâve, accès ; procès ; succès, etc. et par l'une ou l'autre de ces diphtongues, ai, ei, ou, haine, peine, je ferois, ou je ferais, etc.*³⁷⁰ (ibid.: IV). Uznává však, že ucelená reforma francouzského pravopisu je zcela nemožná, a tak se rozhodne aplikovat změnu pravopisu přímo ve svém slovníku. [...] *nous conservons l'ancienne Orthographe dans l'ordre alphabétique, et nous n'introduisons la nouvelle que par des renvois, des exemples et des remarques.*³⁷¹ (ibid.: VII). Jeho upravený pravopis je pouze návrhem, proto ve svém díle dodržuje i pravopis tradiční. Jeho záměrem je, aby si každý čtenář vybral pravopis, který mu je bližší. (ibid.: VII).

Zaměříme se na samotný slovník a podívejme se na heslo *accent*. Jeden z několika významů tohoto slova je následující: [...] *une petite marque mise sur une voyelle, ou pour en faire connoître la prononciation, ou pour distinguer le sens du mot, de celui d'un autre mot, qui s'écrit de même, comme là adv. de la pronom. Il y a en français trois sortes d'accens ; l'aigu ('), le grave (`) et le circonflexe (^)*³⁷² [...] (ibid.: 20). Autor uvádí, že znak pro *accent aigu* se vkládá nad zavřené *e*: *é*, na začátku slov, uprostřed nebo na konci. Výjimkou je, pokud po samohlásce *e* následuje souhláska *z*, znaménko pak není přítomno (*nez, assez*). (ibid.: 20). A dodává kritický pohled na používání tohoto znaku: [...] *au commencement de ce siècle, [...] il y eût peu d'Auteurs qui fussent exacts à marquer*

³⁶⁹ [...] toto překvapivé množství souhlásek, které píšeme, ale nevyslovujeme a které se píší stejně, ale značí jiné hlásky; a dokonce i jiná písmena, která jsou vyjádřena stejnými hláskami.

³⁷⁰ znakem *e* bez znaku, *fer, ouvert, etc.* *ê* se znakem *circonflexe, tête, tempête; etc.* znakem *grave è, accès ; procès ; succès, etc.* či diftongy *ai, eu, ou, haine, peine, je ferois, ou je ferais, etc.*

³⁷¹ Ponecháme starý pravopis v abecedním řazení hesel a představíme nový ve vysvětlení, příkladech a připomínkách.

³⁷² [...] malé označení vložené nad samohlásku, buď z důvodu výslovnosti nebo pro odlišení významu slov jako například příslovce *là* a zájmeno *la*.

l'é fermé.³⁷³ (ibid.: 20). Nedostatek vidí například u Richeleta či ve Slovníku Francouzské Akademie, kde mu chybí výslovnost slov, která zavřené *e* obsahují. Dalším znakem je *accent grave*, [qui] *se met sur les è fort ouverts, suivis d'une s à la fin*³⁷⁴ [...] (ibid.: 20). Dále se píše u předložky *à* a u adverbií *là* a *où* a u slov, kde po otevřeném *e* následuje *e* němé (*remède*, *collège*). (ibid.: 20). I zde Féraud připisuje kritickou poznámku, která se týká dřívějšího, chybného, zápisu slov obsahující otevřené *e* (*accès* či *accez*, *procès* či *procez*), který vyčítá například Akademistům. Nakonec popisuje význam znaménka *accent circonflexe*: [...] *ne se doit mettre que sur les voyelles longues, tant au milieu qu'à la fin des mots. Il marque ordinairement le retranchement d'une lettre employée dans l'ancienne orthographe : âge, tête, gîte, tantôt, etc. qui s'écrivaient autrefois aage, teste, giste, tantost, etc.*³⁷⁵ (ibid: 21). Dodává, že se tento znak se používá i u třetí osoby jednotného čísla v imperfektu subjunktivu (*qu'il allât, qu'il vît*). (ibid: 21). Na závěr doplňuje poznámku, respektive svůj návrh, týkající se značení slov znakem *circonflexe*. Shledává logickým značit tímto znaménkem všechny dlouhé slabiky ve slovech, například: *empîre, lecture, chose* či *surprise*. Vysvětluje, že nejde o radikální změnu, neboť tento znak již ve francouzském pravopise existuje, a tak by mohlo dojít k jejímu přijetí. (ibid.: 21).

Ve svém slovníku Féraud podává globální pohled na soudobý stav francouzského jazyka, který vnímá jako jeden z nejtěžších jazyků. Dívá se na něj proto kriticky a objasňuje i ty nejkomplicovanější jazykové kapitoly. Věnuje se do hloubky pravopisné otázce a výslovnosti, neboť je vnímá jako nejvíce problematické. Toto dílo je považováno za velice užitečný slovník objasňující vývoj jazyka, a to nejen z pohledu autora, ale i z pohledu ostatních významných osobností francouzské lexikografie.

³⁷³ [...] na počátku století [...] bylo pouze pár autorů, kteří správně označovali zavřené *e*.

³⁷⁴ [...] který se vkládá nad *è* otevřená, po kterých následuje na konci *s*.

³⁷⁵ [...] se musí vkládat pouze nad dlouhé samohlásky, jak uprostřed slov, tak i na konci. Většinou značí odpadnutí písmena, které bylo přítomné v původním pravopisu: *âge, tête, gîte, tantôt, etc.*, které se tak dříve psaly *aage, teste, giste, tantost, etc.*

4 19. století

I přes neklidnou a nestabilní dobu následků Francouzské Revoluce a změn politických režimů v oblasti francouzského jazyka dochází k pokrokům, které jsou spjaty s vývojem francouzského vzdělávání. Francouzská vláda na počátku 19. století zahajuje své působení v oblasti školství, což přispívá k dalšímu ustálení francouzského jazyka, zejména pak pravopisu. Velkou změnu přináší ministr školství François Guizot, který jako první projevuje značné úsilí o sjednocení základního školství. Dne 28. června roku 1833 vydává zákon, kde se ve 25 člancích zabývá organizací a strukturou francouzského základního vzdělání. Mimo jiné uvádí, že *L'instruction primaire comprend nécessairement l'instruction morale et religieuse, la lecture, l'écriture, les éléments de la langue française et du calcul, le système légal des poids et mesures.*³⁷⁶ (Guizot, 1833: článek 1). Francouzský pravopis se tak dostává mezi nejzásadnější otázky francouzského jazyka.

Jazykovědci tohoto století obvykle problematiku pravopisu shrnují a věnují se celému jeho vývoji, neboť právě díky historickému kontextu lze lépe pochopit soudobý stav. Autoři často zkoumají, proč byl pravopis od 16. století důvodem několika rozepří, proč se otázka pravopisu stávala v průběhu let závažnou a jaké jsou příčiny komplikace francouzského pravopisu. Stále se setkáme se snahami o jeho zjednodušení a s návrhy pravopisných reforem.

V gramatikách, které jsou často pedagogicky zaměřené, najdeme syntézu gramatického vědění s celkovou orientací na normu, která má vedoucí úlohu. Analýza jazyka se dostává do školního kontextu, a tak se začínají objevovat publikace obsahující gramatická a pravopisná cvičení i diktáty. Vychází díla zaměřená pouze na určitou, obecně pro žáky problematickou, část francouzské gramatiky, jako je například časování sloves.

---

³⁷⁶ Základní vzdělání, tím se rozumí vzdělání v oblasti morální, náboženské, dále četba, psaní, francouzský jazyk a počty, systém jednotek měr a vah.

19. století v souvislosti s francouzským pravopisem tedy můžeme shrnout jako snahu o uniformizaci francouzského jazyka díky rozvoji školství a díky množství publikací orientovaných na vymýcení nejčastějších chyb u žáků.

4.1 Charles-Pierre Girault-Duvivier

Charles-Pierre Girault-Duvivier (1765-1832), původem advokát, je po revoluci, která přinesla neúspěch jeho kariéry, nucen se zaměřit na jiný obor. Nakonec je to právě pomoc jeho dcerám při studiu francouzské gramatiky, která ho roku 1811 dovede k sepsání slavné *Grammaire des Grammaires ou Analyse Raisonnée des Meilleurs Traités sur la Langue Française*³⁷⁷. K rozboru nám poslouží vydání z roku 1840.

V předmluvě autor uvádí záměr svého díla: [...] *j'ai cherché à réunir en seul corps d'ouvrage tout ce qui a été dit par les meilleurs Grammairiens et par l'Académie, sur les questions les plus délicates de la langue française.*³⁷⁸ (Girault-Duvivier, 1840: I). Vyvsvětluje, že jeho cílem není přinášet nová pravidla do francouzské gramatiky, a že dokonce i své osobní názory vyjadřuje velmi řídky. (ibid.: I). Chce tak podat co možná nejvíce sourodý, avšak nestranný pohled na obtížné kapitoly z francouzské gramatiky. Za prvotní cíl si Girault-Duvivier klade ukázat úroveň, jakou francouzský jazyk za celou dobu svého vývoje dosáhl.

V kapitole o pravopisu se autor nejprve zabývá otázkou, proč byl francouzský pravopis v minulosti důvodem několika rozepří a proč se několik jazykovědců pokoušelo o jeho reformu: [...] *il y a quantité de mots où les mêmes lettres se prononcent d'une manière très-différente, et quantité d'autres où tantôt elles se prononcent, et tantôt elles ne se prononcent pas [...] il est juste par conséquent de réduire l'Orthographe à la prononciation propre et primitive de chaque lettre.*³⁷⁹ (ibid.: 1026). Uznává, že myšlenky na zjednodušení

³⁷⁷ Gramatika gramatik aneb Racionální analýza nejlepších rozprav o francouzském jazyce

³⁷⁸ Snažil jsem se sjednotit do jednoho díla vše, co bylo řečeno nejlepšími gramatiky a Akademií o nejproblematictějších otázkách francouzského jazyka.

³⁷⁹ [...] existuje několik slov, ve kterých se stejná písmena vyslovují rozdílně, a u několika z nich k výslovnosti dochází, ale i nedochází [...] a tak by bylo logické jednoduše zredukovat pravopis dle výslovnosti každého písmena.

francouzského pravopisu byly oprávněné. Bylo by jednodušší, kdyby z písemné podoby slov byla zřejmá jejich výslovnost. (ibid.: 1026). V podkapitole *Des Accents*³⁸⁰ autor nejprve upozorňuje na rozdílný význam a použití znaků pravopisných a prozodických a vysvětluje: [...] *ceux-ci ne sont que de purs signes d'Orthographe qui se mettent sur une voyelle, soit pour en faire connaître la véritable prononciation, soit pour faire distinguer le sens d'un mot d'avec celui d'un autre mot qui s'écrit de même, mais dont le sens est différent.*³⁸¹ (ibid.: 1069). Girault-Duvivier uvádí, že se znak *accent circonflexe* používá tehdy, kdy se jedná o dlouhou samohlásku a kde došlo k odstranění písmena (*aage* > *âge*, *teste* > *tête*, *coste* > *côte*). Užití tohoto znaku shrnuje a uvádí čtyři základní pravidla. Zprv se jedná o případy slov, kde dlouhá samohláska *a* předchází písmenům *ch* (*lâche*, *tâche*) či *t* (*château*, *bâtir*). Následuje důležitá poznámka, kde autor vysvětluje, že tento princip platí, pokud je ve slově písmeno *t* zachováno i ve výslovnosti. (ibid.: 1071). *Quoique l'a soit long dans nation, il ne prend pas d'accent circonflexe, parce que le t n'a pas le son qui lui est propre, mais celui du s.*³⁸² (ibid.: 1071). Za další se tento znak píše nad předposlední samohláskou *e* ve slovech, které končí na *-ème* (*même*, *blême*, *système*, *problême*) s výjimkou řadových číslic (*deuxième*). Třetím pravidlem je vkládání tohoto znaménka nad *i* v *-aître* (*naître*), v *-oître* (*paroître*) a při časování těchto sloves, kde po *i* následuje písmeno *t* (*il naît*, *il paroîtra*). (ibid.: 1071). Posledním pravidlem je použití znaku *circonflexu* u samohlásky *o*, která předchází *-le*, *-me* a *-ne* (*pôle*, *fantôme*, *zone*). (ibid.: 1071). Mimo tato čtyři pravidla autor uvádí další případy, kde tento znak píšeme: u přivlastňovacích zájmen *le nôtre* a *le vôtre*, v *passé simple* v první a druhé osobě množného čísla (*nous aimâmes*, *vous aimâtes*), v *imparfait du subjonctif* ve třetí osobě jednotného čísla (*qu'il fût*, *qu'il aimât*), dále v adjektivech *mûr* a *sûr*, a v poslední řadě z důvodu vyvarování se dvojznačnosti v přičestích od slovesa *devoir* *dû*, od slovesa *taire* *tû* a od slovesa

³⁸⁰ O diakritických znacích

³⁸¹ [...] jedná se čistě o pravopisné znaky, které se vkládají nad samohlásku, buď z důvodu výslovnosti nebo z důvodu odlišení významu jednoho slova od druhého, které se píší stejně, ale význam mají jiný.

³⁸² I přesto, že je písmeno *a* ve slově *nation* dlouhé, znak *accent circonflexe* neobsahuje, neboť grafém *t* se nevyslovuje s *t*, ale s *s*.

croître *crû*. (ibid.: 1071-1074). Příklady slov obsahující znak *accent circonflexe* gramatik ilustruje za pomoci úryvků z významných děl. Na závěr uvádí výčet všech slov s tímto znakem, na která se nevztahují výše uvedená pravidla. Věnuje se také dvěma problematickým slovům, a to *ame/âme*, u kterých sleduje vývoj zápisu ve významných gramatikách a slovnících; a *théatre*, ve kterém dochází k mylnému zápisu se znakem *circonflexe*. (ibid.: 1073).

Charles-Pierre Girault-Duvivier ve svém dvojsvazkovém díle komplexně, přehledně a jasně shrnuje dosavadní znalosti o francouzské gramatice. Jelikož bere v potaz vývoj gramatických jevů z pohledu nejvýznamnějších jazykovědců, může být tato gramatika určena nejen žákům a cizincům, ale i samotným Francouzům.

4.2 Šesté vydání Slovníku Francouzské Akademie

Nový Slovník, v pořadí již šestý, publikuje Francouzská Akademie roku 1835. Nina Catach vysvětluje specifičnost tohoto vydání: *La sixième édition était attendue avec impatience et curiosité. [...] Il s'agissait, en effet, de la première édition du Dictionnaire qui parassait après la Révolution. Soixante-treize années la séparation de la quatrième édition, la dernière qui avait été contrôlée entièrement par l'Académie.*³⁸³ (Catach, 2001: 291).

V předmluvě nalezneme shrnutí vývoje francouzského jazyka a literatury. Soudobý jazyk, jak se dočteme, je otevřený archaismům i neologismům, proto je obsahuje i tento slovník. Doplnění hesel o etymologii autoři nevnímají pro znalost jazyka jako nutné, tak ji nekládají, stejně jako, již od prvního vydání, citace z děl slavných autorů. Velký důraz je v této nové edici dán na tvorbu definic hesel: *Le soin apporté à ce travail est la partie la plus difficile d'un dictionnaire.*³⁸⁴ (Francouzská Akademie, 1835 : XXIII). Autoři dbají na zdokonalení předešlých, mnohdy nepřiliš vydařených, definic a na jejich přesném vymezení. V posledních větách předmluvy si autoři přiznávají, že i přesto, že se snažili v tomto slovníku

³⁸³ Šlo vlastně o první vydání Slovníku po Revoluci. Rozděluje ji 72 let od čtvrté edice, která byla jako poslední zcela kontrolována Akademií.

³⁸⁴ Péče dána této činnosti je nejtěžší částí jakéhokoliv slovníku.

reflektovat všechny změny, které jsou do francouzského jazyka přinášeny, vývoj jazyka není stále u konce et [...] *D'autres études sont à faire sur la langue française*.³⁸⁵ (ibid.: XXXII).

Co se týče pravopisu, uvádí šesté vydání několik úprav. Mezi zásadní změny patří modifikace grafémů *oi* na *ai* ve slovech, kde dochází k výslovnosti /ɛ/ (*françois* > *français*, *aimoit* > *aimait*). Jedná se o pravopis, který používal již Voltaire. Další úpravou je vložení písmena *t* do koncovek *ns* v participiích, podstatných a přídavných jménech (*enfants* > *enfants*). Ostatní změny značí spíše návrat ke staršímu pravopisu. Například se na scénu vrací řecké grafémy *th* a *y* (*diphthongue*, *rhythme*).

Ferdinand Brunot toto šesté vydání Slovníku Francouzské Akademie ve vztahu k ostatním edicím oceňuje: [...] *cette édition reste, avec celle de 1762 et celle de 1932, l'une des plus travaillées et l'une des meilleures*.³⁸⁶ (Brunot, XII, 1948: 564). Jde však o názor s odstupem téměř jednoho století, bezprostředně po publikaci se dílo setkal s vlnou kritiky, a to z různých důvodů. *Tout fut critiqué, la préface et le dictionnaire, l'orthographe nouvelle, le choix des mots, les définitions*.³⁸⁷ (ibid.: 559). I nedočkavost veřejnosti na toto vydání, jak jsme uvedli v úvodu, může hrát velkou roli. Kladnému ohlasu se této edici nedostalo ani z řad vzdělavců, kteří se uchýlili spíše ke slovníku Émila Littrého. Z hlediska pravopisného dochází u veřejnosti k velkému zklamání, neboť, jak je zřejmé, spíše místo modernizace francouzského pravopisu a nového přístupu se Akademisté uchylují k pravopisným úpravám, které již byly dříve navrženy, ke vkládání přebytečných i etymologických grafémů, což bylo dříve velice kritizováno.

³⁸⁵ Zbývá ještě mnoho analýz, které je třeba ve francouzském jazyce provést.

³⁸⁶ [...] tato edice spolu s těmi z let 1762 a 1932 je jedna z nejpropracovanějších a jedna z nejlepších.

³⁸⁷ Vše se setkal s kritikou, předmluva a slovník, nový pravopis, výběr slov, definice.

4.3 Ambroise Firmin Didot

Francouzský cestovatel, sběratel umění, tiskař, rytec a vydavatel, Ambroise Firmin Didot (1790-1876) pocházel ze slavné rodiny typografů, jejíž kořeny sahají do počátku 18. století. Po té, co roku 1827, po několika diplomatických cestách, převzal otcovu tiskařskou a vydavatelskou firmu, začal s publikacemi děl řeckých, latinských a francouzských autorů. Tiskárna Firmin-Didot existuje dodnes nedaleko Paříže.

Roku 1867 vydává spis pojednávající o vývoji francouzského pravopisu, na který nahlíží z pohledu tiskařského. K analýze máme k dispozici druhé vydání z roku 1868, jehož název je *Observations sur l'orthographe ou orthographe française suivies d'une histoire de la réforme orthographique depuis le XVe siècle jusqu'à nos jours*³⁸⁸.

Na počátku svého díla vysvětluje, že zdokonalení francouzského pravopisu by přispělo ke kvalitnějšímu a rychlejšímu vzdělání mladých a k šíření francouzského jazyka a jeho nejvýznamnějších literárních děl. Avšak, i přesto, že jde o všeobecný cíl již po tři století, tento úkol je velice obtížný. (Firmin Didot, 1868: 1). Ve své úvaze se vrací až do 15. století, kdy se francouzský pravopis setkává s prvními snahami o jeho regularizaci. Avšak, dle autora, první významný logický přínos je zřetelný až v pojetí Francouzské Akademie: *L'Académie seule, quelquefois avec une grande hardiesse, a pu introduire et sanctionner de sages modifications ; toutes ont été accueillies avec reconnaissance en France et dans les pays étrangers.*³⁸⁹ (ibid.: 3). I přes nepříliš vydařené první vydání Slovníku Francouzské Akademie, v každé další edici bylo pravidelné zdokonalování patrné. *Fidèle à son institution et à sa devise, l'Académie, tout en tenant compte des nécessités du présent, jette au loin ses regards sur l'avenir pour conduire, de degré en degré, la langue française à sa*

---

³⁸⁸ Postřehy k francouzskému jazyku, doplněny vývojem pravopisných reforem od 15. století až dodnes.

³⁸⁹ Jedině Akademie, i když často s určitou opovázlivostí, mohla navrhnout a schválit neoprávněnější úpravy; všechny byly ve Francii a dalších cizích zemích s uznáním přijaty.

perfection.³⁹⁰ (ibid.: 2-3). Uvádí, že Akademisté již předložili mnoho pravopisných úprav, je však třeba v reformě pokračovat a jazyk neustále zjednodušovat, a tím zdokonalovat: *Faciliter l'écriture et la lecture de la langue nationale, c'est contribuer à la répandre et à la maintenir*.³⁹¹ (ibid.: 4).

Ambroise Firmin Didot ve své reformě pravopisu navrhuje několik úprav. Za prvé podporuje vnesení pravidelnosti do etymologického pravopisu slov řeckého původu. Přeje si usoustavnit pravopis slov, ve kterých dochází k výslovnosti hlásky *k*, která odpovídá několika grafémům, a to *c*, *k*, *qu* nebo *ch* (*carte, kilomètre, estomaquer, chrétien*) (ibid.: 35). Autor upozorňuje na tuto nelogičnost a pro něj zbytečnou obtížnost, kterou komplikuje navíc fakt, že grafém *ch* má dvojí možnou výslovnost, nejen jako *k*, ale i jako [...] *ch prononcé à la manière française*³⁹² (ibid.: 35). (*charité, chirurgie*), a že grafém *c* se před hláskou *e* a *i* vyslovuje jako *s*. *Mais pourquoi ne pas prononcer ARCHÉologie comme monARCHIE, ou bien écrire et prononcer ARQUÉologue, comme on écrit et prononce monARQUE* [...] *On pourrait aussi employer le k*³⁹³ [...] (ibid.: 37). V dalších bodech reformy se vrací k pravopisu Ronsarda a také navrhuje kompletní odstranění grafému *h* a *y*, nahrazení *th* grafémem *t* a *ph* grafémem *f* v běžně užívaných slovech a v nejlepším případě i ve vědeckých termínech. Jako příklad uvádí slova, která se dříve psala s *ph*: *fantôme, fanatique, feuille, frisson*, a doplňuje: *Il n'est personne assurément qui voudrait voit rétabli le ph dans ces mots. Notre f est une lettre de naturalisation, à laquelle a droit tout mot devenu français*.³⁹⁴ (ibid.:45). Následuje otázka zdvojených přebytných souhlásek,

---

³⁹⁰ Akademie, která byla vždy věrná své instituci a heslu, brala ve zřetel aktuální potřeby a dokázala se dívat daleko dopředu do budoucnosti, aby tak mohla vést krok po kroku francouzský jazyk k dokonalosti.

³⁹¹ Tím, že budeme zjednodušovat písmo a četbu francouzského národního jazyka, tím budeme přispívat k jeho šíření a udržení.

³⁹² [...] vyslovený po francouzsku.

³⁹³ Proč však nevyslovit *ARCHÉologie* jako *monARCHIE* nebo proč nepsat a nevyslovovat *ARQUÉologue* stejně jako píšeme a vyslovujeme třeba *monARQUE* [...] Stejně tak bychom mohli použít *k*.

³⁹⁴ Neexistuje člověk, který by chtěl v těchto slovech zachovat *ph*. Naše *f* je písmenem přirozenosti, na jakou má každé francouzské slovo právo.

které si přeje zredukovat: [...] *la suppression des doubles consonnes parasites est conforme au génie naturel de notre langue*.³⁹⁵ (ibid.: 57). Mezi další návrhy Ambroise Firmina Didota můžeme zmínit usoustavnění slov končících na *-ant* a *-ent*, regularizace výslovnosti grafému *g*, *x* a koncovek *-ance* a *-ence*.

V otázce diakritických znaků, autor navrhuje dvě nová znaménka, která by dle jeho názoru přispěla, stejně jako ostatní body návrhy, ke zjednodušení francouzského pravopisu a jeho sblížení s výslovností. První je znak *cédille* pod grafémem *t* (*ʔ*), který autor vkládá do slov obsahujících slabiky *-ti* či *-tion*, které se vyslovují jako francouzské *-ci* či *-cion*. Vysvětluje nezbytnost této modifikace: [Il s'agit d'] *une cause de telle difficultés pour la lecture et l'écriture, qu'il semble indispensable d'adopter un système régulier*³⁹⁶ [...] (ibid.: 80). Tuto pravopisnou úpravu zakládá na významu a použití již známého *ç*: *En sorte que, de même qu'on écrit flacon et façon, gascone et garçon, on écrirait: nous acceptions et les acceptions, [...] amitié et primație, chrétien et Capétiens, etc.*³⁹⁷ (ibid.: 80). Druhým znaménkem je *ĝ* [...] *pour indiquer que le ĝ ainsi marqué prend le son doux*³⁹⁸ [...]. (ibid.: 88). Autor tím chce odlišit slova, ve kterých se písmeno *g* vyslovuje jako *g* (*figure, envergure*) a kde jako francouzské *j* (*exigant, rougatre*). Dosavadní způsob, který tyto dvě hlásky rozlišuje, závislost na hláskovém okolí, mu přijde příliš složitý a zbytečný a s radikální záměnou grafému *g* za *j* nesouhlasí. (ibid.: 88-89).

Francouzská Akademie Didotovy pravopisné návrhy prostuduje, avšak, i přes jejich úspěch mezi několika autory, reformu odmítá: *Firmin-Didot [...] obtint à l'Académie de réels appuis [...] Le 19. avril 1868, la Société des Correcteurs à*

³⁹⁵ [...] odstranění zdvojených přebytných souhlásek v souvislosti s přirozenem našeho jazyka.

³⁹⁶ [Jedná se o] věc pro četbu a písmo tak obtížnou, že se pravidelný a přesný systém stává nepostradatelným.

³⁹⁷ Stejně tak jako píšeme *flacon* a *façon*, *gascone* a *garçon*, psali bychom: *nous acceptions* a *les acceptions* [...] *amitié* a *primație*, *chrétien* a *Capétiens*, etc.

³⁹⁸ [...] aby bylo jasné, že takto značené *ĝ* nese měkký zvuk

*l'Académie Française émettait un vœu unanime en faveur d'une réforme modérée.*³⁹⁹ (Catach, 2001: 310).

4.4 Émile Littré

Muž všestranných zájmů, Émile Littré (1801-1881), který se věnoval filozofii, medicíně, politice, překladatelství, studiím starých a orientálních jazyků a lexikografii, se proslavil vydáním čtyřdílného *Dictionnaire de la Langue Française*⁴⁰⁰, který je dnes obecně znám jako *Le Littré*. Na slovníku pracoval po celých dvacet let do roku 1873.

V předmluvě autor uvádí hlavní myšlenku celého díla: [le dictionnaire] *combine l'usage présent de la langue et son usage passé, afin de donner à l'usage présent toute la plénitude et la sûreté qu'il comporte.*⁴⁰¹ (Littré, 1873: II). Vysvětluje, že studia ho utvrdila v myšlence, že francouzský jazyk obsahuje mnoho slov a ustálených výrazů, jejichž význam či forma se může pro nás stát pochopitelnými pouze tehdy, pokud budeme disponovat vědomostmi o vývoji jazyka. (ibid.: II). Myšlenku o pevném poutu moderního jazyka s jeho vývojovými stupni shrnuje a udává, že každý živý jazyk se skládá ze tří hlavních částí. Jedná se o aktuální úzus, který se mění podle období; o archaismy, které byly dříve součástí úzu; a nakonec o neologismy, díky kterým se jazyk rozvíjí a které se jednou také stanou archaismy. (ibid.: III-IV). *Chez nous, l'usage contemporain [...] enferme le temps qui s'est écoulé depuis l'origine de la période classique jusqu'à nos jours; c'est-à-dire que, commençant à Malherbe, il compte aujourd'hui plus de deux cents ans de durée.*⁴⁰² (ibid.: IV). Doplnuje, že významní autoři těchto dvou století nesmí v jeho slovníku chybět, a tak z jejich děl cituje. (ibid.: IV). Všimněme si, že to je jeden ze zásadních rozdílů mezi tzv. *Le Littré* a

³⁹⁹ Firmin-Didot [...] se v Akademii shledává s podporou [...] Avšak 19. dubna roku 1868 Společnost korektorů Francouzské Akademie se jednomyslně vyjadřuje ve prospěch umírněné reformy.

⁴⁰⁰ Slovník Francouzského jazyka

⁴⁰¹ [slovník] kombinuje soudobý úzus s územ předešlým, a to z důvodu, abychom ukázali celkový vývoj a jistotu, kterým se aktuální úzus charakterizuje.

⁴⁰² Náš aktuální úzus [...] zastřešuje období, které začíná klasicismem a pokračuje až dodnes. Tedy, začínající Malherbem to dnes znamená více než dvě stě let.

slovníkem Francouzské Akademie, která, jak již víme, odmítala citace ze slavných děl. Další odlišnosti jsou zřejmé z autorova popisu obsahu hesel ve slovníku: [...] *le mot; la prononciation; la conjugaison du verbe, si le verbe a quelque irrégularité; la définition et les divers sens classés et appuyés [...]; des remarques [...] sur l'orthographe, sur la signification, sur la constructions grammaticales, sur les fautes à éviter, etc.*⁴⁰³ [...] (ibid.: VI). V dodatku k předmluvě Littré shrnuje vývoj francouzského jazyka, kde se věnuje gramatickým pravidlům, pravopisu a výslovnosti ve staré francouzštině, vývoji francouzské versifikace, francouzským dialektům a francouzské literatuře.

Fakt, že francouzská gramatika obsahuje tři typy diakritických znaků, najdeme pod heslem *accent* v poznámce. Autor upozorňuje, že je nutné si uvědomit, že i přes výpůjčku znaků z řečtiny, jejich význam ve francouzštině je rozdílný: *Les accents aigu, grave et circonflexe, dans le grec, servent uniquement à noter la syllabe qui a l'accent tonique, et désignent des nuances de cette intonation. En français, l'accent tantôt dénote la prononciation de quelques voyelles, tantôt indique la suppression d'une lettre, tantôt est employé à distinguer l'un de l'autre deux mots*⁴⁰⁴ [...] (ibid: 27). Použití znaku *accent circonflexe* je zde popsáno téměř identicky jako v *Grammaire des grammaires* od Giraulta-Duviviera. Littré uvádí stejná základní pravidla jeho užití, které následně shrnuje: [...] *l'accent circonflexe indique la suppression d'une lettre ou la longueur de la voyelle [...]; tantôt il indique seulement la longueur de la syllabe, sans suppression de lettre; [...] tantôt enfin il indique seulement la suppression d'une lettre sans que la voyelle soit allongée [...]* Dans certains cas, *l'accent circonflexe ne sert non plus que de distinction grammaticale*⁴⁰⁵ [...] (ibid.: 27).

---

⁴⁰³ [...] slovo, výslovnost, časování sloves; nepravidelnosti sloves, pokud nějaká jsou; definice a různé významy; připomínky [...] k pravopisu, k významu, ke gramatickým konstrukcím, k chybám, kterým je třeba se vyhnout.

⁴⁰⁴ Znak *aigu*, *grave* a *circonflexe* v řečtině slouží pouze pro označení slabiky pod přízvukem a k naznačení změn v intonaci. Ve francouzštině diakritický znak buď označuje výslovnost samohlásek, nebo značí odstranění písmena nebo se vkládá z důvodu vyvarování se dvojznačnosti.

⁴⁰⁵ [...] znak *circonflexe* značí odstranění písmena či délku samohlásky [...] buď označuje pouze délku slabiky bez odstranění písmena [...] nebo značí pouze eliminaci písmena, aniž by se tím

Émile Littré patří mezi nejvýznamnější osobnosti francouzské lexikografie druhé poloviny 19. století. Slovníkem fascinoval svou dobu. Díky jeho komplexnosti, propracovanosti, bohatým výkladům hesel doplněných o výslovnost a etymologii, a citacím slavných autorů je dodnes považován za jeden z nejslavnějších francouzských slovníků.

4.5 Sedmé vydání Slovníku Francouzské Akademie

Roku 1878 Francouzská Akademie publikuje sedmé vydání Slovníku.

V předmluvě autoři srovnávají tuto edici s předchozí: [...] *ce n'est pas un nouveau dictionnaire [...] mais une nouvelle édition du dictionnaire traditionnel, avec toutes les corrections [...]*⁴⁰⁶ (kol., 1878: VIII).

V otázce pravopisu se autoři vrací k problematice sblížení pravopisu s výslovností a tuto myšlenku stále podporují, ale uvědomují si její obtížnost, ba nemožnost: *Cette réforme radicale de l'orthographe, qui donc aurait le droit de l'imposer à tous, ou assez de crédit pour la faire universellement adopter ?*⁴⁰⁷ (ibid. VIII). Nina Catach se podrobně věnuje pravopisu v tomto vydání. *De toutes les éditions du Dictionnaire, c'est la septième édition qui, en ce qui concerne l'orthographe, a le moins fait.*⁴⁰⁸ (Catach, 2001 : 312). Autorka dále uvádí přehled pravopisných modifikací vytvořený Mauricem Grevissem, který vysvětluje, že z celého počtu 674 pravopisných úprav najdeme 86 v otázce složených slov a 100 změn v diakritických znacích. (ibid.: 312). Autoři toto v předmluvě svými slovy potvrzují: *Pas de changement ont été apportés dans l'orthographe. S'il y a un point sur lequel l'Académie ait cru devoir garder une grande réserve, c'est celui-là.*⁴⁰⁹ (kol., 1878: XI). Jak dále uvádí, v tomto vydání dochází k odstranění některých zdvojených i etymologických písmen, znak *accent*

---

samohláska stala dlouhou [...] V některých případech znak *circonflexe* slouží pouze ke gramatickému rozlišení.

⁴⁰⁶ [...] nejde o nový slovník [...] ale o novou edici tradičního slovníku obsahující korekce [...].

⁴⁰⁷ Kdo má právo nastolit takovou radikální reformu pravopisu a vliv, aby zajistil její obecné přijetí?

⁴⁰⁸ Ze všech vydání Slovníku se tato sedmá edice věnuje pravopisu nejméně.

⁴⁰⁹ V oblasti pravopisu nebyly vneseny žádné změny. Pokud bychom měli zmínit bod, ve kterém Akademie viděla nutnost přistupovat s rezervou, pak je to právě tento.

grave nahrazuje v některých slovech znak *accent aigu* (*piège, siège*) a také v některých případech znak *tréma* (*poème, poète*). (ibid.: XI).

Z hlediska znaku *accent circonflexe* si všimněme adverbíí a substantiv končících na *-ment* obsahující němé *e*. V těchto případech dochází ke dvěma možným variantám, němé *e* zůstává nebo je nahrazeno znake *accent circonflexe* nad předešlou samohláskou. Ve většině případech jsou ve slovníku naznačeny obě možnosti (*déploiement-déploiment, dévouement-dévoûment, enjouement-enjoûment*).

5 Od 20. století po současnost

5.1 Ministerský výnos 1901

Dne 26. února roku 1901 Georges Leygues, ministr školství a kultury, publikuje výnos ustanovující gramatické a pravopisné tolerance v otázce chyb při zkouškách či přijímacích řízeních. První článek obsahuje toto nařízení: *Dans les examens ou concours dépendant du Ministère de l'Instruction publique, qui comportent des épreuves spéciales d'orthographe, il ne sera pas compté de fautes aux candidats pour avoir usé des tolérances indiquées dans la liste annexée au présent arrêté. La même disposition est applicable au jugement des diverses compositions rédigées en langue française, dans les examens ou concours dépendant du Ministère de l'Instruction publique qui ne comportent pas une épreuve spéciale d'orthographe.*⁴¹⁰ (www.education.gouv.fr, Leygues, 1901: článek 1). Mezi uvedenými případy, kdy Leygues navrhuje ústupky, jsou například otázky rodu a čísla u problematických podstatných jmen, otázka nultých a dělivých determinantů, otázka shody u přídavných jmen a přičestí či otázka negativní částice *ne* v adverbiálních konstrukcích. Ústupek v otázce znaku *accent circonflexe* tento výnos nepředkládá. Georges Leygues si je vědom mnoha komplikací ve francouzském jazyce, které nejsou dle jeho názoru v několika případech příliš závažné, proto nezastává názor, že by chyby žáků v takových problematických pravopisných případech měly bránit jejich přijetí ke studiu či jejich správně vykonané zkoušce. Je toho přesvědčen, že pravopisné chyby nevypovídají o inteligenci člověka. Jeho ministerský výnos nebyl nikdy travel uplatňován.

---

⁴¹⁰ V rámci zkoušek a přijímacích řízeních zastřešujících Ministerstvem školství, které obsahují speciální testování pravopisu, mezi chyby již nebudou počítány tolerance vypsané v příloze tohoto výnosu. Stejně ustanovení je platné při posudku různých písemných prací ve francouzském jazyce, při zkouškách a přijímacích řízeních zastřešujících Ministerstvem školství, které speciální pravopisnou část neobsahují.

5.2 Ministerský výnos 1977

René Haby je dalším ministrem školství, který projevuje značné úsilí o francouzský pravopis. Dne 9. února roku 1977 vydává nový ministerský výnos, který nahrazuje ten Leyguesův. Je založen na stejném principu a rozšířen o několik dalších pravopisných a gramatických tolerancí v rámci školních zkoušek a přijímacích řízeních. Jedno takové rozšíření se týká diakritických znaků. Následující pravopisný ústupek, který Haby publikuje, se týká znaku *accent circonflexe*: *On admettra l'omission de l'accent circonflexe sur les voyelles a, e, i, o, u dans les mots où ces voyelles comportent normalement cet accent, sauf lorsque cette tolérance entraînerait une confusion entre deux mots en les rendant homographes*⁴¹¹ [...]. (www.persee.fr, Haby, 1977: IX, 32). Nina Catach vysvětluje, že se i tento výnos setkal s kritikou a nedostalo se mu vlídného přijetí, [...] *Il demeure cependant toujours en vigueur et devrait être connu des enseignants...*⁴¹² (Catach, 2001: 363).

5.3 Pravopisná reforma 1990

5.3.1 Příčiny a průběh pravopisné reformy 1990

*Conseil supérieur de la langue française*⁴¹³, národní instituce zabývající se otázkami francouzského jazyka, byla ve Francii založena roku 1989 pod vedením předsedy vlády Michela Rocarda. André Goosse ve své knize (Goosse, 1991: 1) představuje Rocardův záměr a hlavní úkoly této organizace: *un rapport [...] sur des « aménagements » destinés notamment à éliminer « un certain nombre d'anomalies et d'absurdités », ainsi que des contradictions entre les dictionnaires.*⁴¹⁴ Z tohoto důvodu se sejde několik jazykových expertů, s Bernardem Cerquiginim v čele, a [...] *le comité d'experts tient sa première*

⁴¹¹ Pripouštíme odstranění znaku *accent circonflexe* nad samohláskami *a, e, i, o, u* ve slovech, kde se tento znak běžně vyskytuje, ovšem s výjimkou u dvou slov, která by se tak stala homografy.

⁴¹² [...] Stále je však v platnosti a vyučující by jím měli být obeznámeni.

⁴¹³ Nejvyšší rada francouzského jazyka

⁴¹⁴ Výnos [...] zabývající se úpravami, jehož záměr je eliminovat „jisté nepravidelnosti a nesmyslnosti“ stejně tak jako rozpory mezi slovníky.

*réunion de travail le 12 décembre 1989.*⁴¹⁵ (Arrivé, 1993:119). Michel Arrivé dále vysvětluje významnou podporu Michela Rocard a jeho horlivost, která vede k dokončení projektu již na začátku května roku 1990. (ibid.: 119). Návrh je odevzdaný k posouzení Francouzské Akademii, která ho jednohlasně přijímá. V červnu je oficiálně předložen předsedovi vlády, který ho oceňuje, jak Arrivé na základě novinového článku v *Le Monde* uvádí: [...] *il les qualifie de « précises, limitées, cohérentes et respectueuses de l'histoire et de la nature de notre langue »*⁴¹⁶ (ibid.: 119). Dne 6. prosince roku 1990 je soubor pravopisných úprav vydán v *Journal officiel de la République française*⁴¹⁷ pod názvem *Les rectifications de l'orthographe.*⁴¹⁸ Pojdme se na celý dokument zaměřit.

5.3.2 Obsah pravopisné reformy 1990

Spis představující pravopisné úpravy obsahuje několik částí. Jde o úvodní slova, o obecné principy této pravopisné reformy, o analýzu jednotlivých bodů reformy, o přesně daná pravidla uzákoňující zreformovaný pravopis, o problematický zápis určitých slov a jeho úpravě a nakonec o rady lexikografům a dalším při tvorbě neologismů.

Na počátku dokumentu se dočteme o aktuálním pohledu na reformu francouzského pravopisu, který je logický a zároveň umírněný, ale pokrokový: *La langue française, dans ses formes orales et dans sa forme écrite, est et doit rester le bien commun de millions d'êtres humains en France et dans le monde. C'est dans l'intérêt des générations futures de toute la francophonie qu'il est nécessaire de continuer à apporter à l'orthographe des rectifications cohérentes et mesurées qui rendent son usage plus sûr, comme il a toujours été fait depuis le XVIIe*

---

⁴¹⁵ [...] výbor složený z expertů se poprvé sejde na pracovní schůzce dne 12. prosince roku 1989.

⁴¹⁶ [...] oceňuje je jako „přesné, umírněné, koherentní a respektující vývoj a přirozenost našeho jazyka.“

⁴¹⁷ Úřední věstník Francouzské republiky

⁴¹⁸ Úpravy pravopisu.

*siècle*⁴¹⁹ [...]. (kol.: 1990: 9). Obecným záměrem je snaha o vytvoření jednodušších pravidel, aby byla celkově grafická stránka francouzského jazyka více koherentní. Takové usoustavnění by pak vedlo k lepšímu pochopení a jednodušší aplikaci pravidel u žáků, neboť by nebyli nuceni se učit příliš mnoho výjimek. (ibid.: 9). Důsledek a dopad na společnost by díky této reformě, jak autoři doufají, mohl být velice pozitivní: *En entrant dans l'usage, comme les rectifications passées et peut-être plus rapidement, elles contribueront au renforcement, à l'illustration et au rayonnement de la langue française à travers le monde.*⁴²⁰ (ibid.: 9).

Pravopisné návrhy se týkají sedmi hlavních bodů, tím jsou: spojovník, množné číslo složených slov, diakritické znaky, slovesa končící na *-eler* a *-eter*, minulé příčestí zvrtných sloves, přejatá slova a nepravidelnosti v grafickém zápise.

5.3.2.1 Otázka znaku *accent circonflexe* v pravopisné reformě 1990

Znaménko *accent circonflexe* je důležitým bodem nejenom této reformy, ale i celého vývoje francouzského pravopisu. Kvůli jeho problematičnosti a nekoherenci se stává nutnou součástí. *L'accent circonflexe représente une importante difficulté de l'orthographe du français, et même l'usage des personnes instruites eaciost loin d'être satisfaisant à cet égard.*⁴²¹ (ibid.: 11). Autoři upozorňují na nelogičnost a nestálost pravidel v otázce tohoto znaménka (například ve slovech *notre*, *mouche*, *coutume* se tento znak nepíše, i přesto, že by z etymologického hlediska přítomen měl být; naopak ve slově *extrême* pro tento znak neexistuje žádné odůvodnění, dále se tento znak neobjevuje pravidelně ve všech slovech mající stejný základ, jako například *jeûner-déjeuner* či *mêler-mélange*; ani tomu není v časování sloves (*être*, *êtes*, *était*, *étant*), ani

⁴¹⁹ Francouzský jazyk, jak ve své formě písemné, tak ústní, je a musí zůstat společný milionům osob ve Francii a ve světě. Je v zájmu budoucích generací celé frankofonie do pravopisu neustále přinášet koherentní změny, které upevňují úzus, stejně jako tomu bylo od 17. století.

⁴²⁰ Se vstupem do úzu, možná rychlejším než předešlé úpravy, přispějí k posílení, proslavení a k věhlasu francouzského jazyka napříč celý světem.

⁴²¹ Znak *accent circonflexe* představuje zásadní obtížnost francouzského pravopisu. Dokonce ani použití tohoto znaku vzdělanými osobami není uspokojující.

z hlediska výslovnosti nenacházíme koherenci (*bateau-château, noirâtre-pédiatre*); v některých případech má znak *accent circonflexe* stejný význam jako jiný diakritický znak (*même-thème, prêt-secret*) (ibid.: 11). Další důležitou poznámkou je to, že *i* a *î* a *u* a *û* jsou z fonetického hlediska stejné, zatímco [...] *l'accent circonflexe placé sur les lettres a, o et e peut indiquer utilement des distinctions de timbre (matin et matin ; côte et cote ; vôtre et votre ; etc.)*⁴²² (ibid.: 12). Jazykovědci tak dochází k následujícímu závěru: [...] *on conserve l'accent circonflexe sur a, e, et o, mais sur i et sur u il n'est plus obligatoire*⁴²³ [...]. Tento návrh pravidla má však několik výjimek. Znak *accent circonflexe* nad *i* a *u* musí být dodržen v koncovkách časovaných sloves v *passé simple* v první a druhé osobě množného čísla (*nous voulûmes, vous voulûtes*), v *imparfait du subjonctif* ve třetí osobě jednotného čísla (*qu'il voulût*) a v *plus-que-parfait du subjonctif* také ve třetí osobě jednotného čísla (*il eût voulu*). Další výjimečné případy pramení z vyvarování se homografii. Znaménko *accent circonflexe* proto musí zůstat ve slovech *dû, jeûne, mûr, sûr* a ve slovesu *croître* a jeho tvarů z důvodu odlišení od *du, jeune, mur, sur* a slovesa *croire* a jeho tvarů. Tento návrh, jak je uvedeno, se netýká vlastních jmen. (ibid.: 12-13). V oddílu pojednávajícím o tvorbě neologismů nalezneme tuto radu: [...] *on n'utilisera plus l'accent circonflexe dans la transcription d'emprunts, ni dans la création de mots nouveaux (sauf dans les composés issus de mots qui conservent l'accent)*⁴²⁴ (ibid.: 17).

5.3.3 Reakce na pravopisnou reformu 1990

5.3.3.1 Reakce odborného publika

André Goosse (Goosse, 1991: 46-47) se znaku *accent circonflexe* v závislosti s pravopisnou reformou podrobně věnuje. Uvědomuje si, že toto diakritické znaménko je nedílnou součástí francouzského pravopisu a že proto není

⁴²² [...] znak *accent circonflexe* vložený nad písmeny *a, o* a *e* je užitečný, neboť značí rozdílnou výslovnost (*matin* a *matin* ; *côte* a *cote* ; *vôtre* a *votre* ; atd.)

⁴²³ [...] ponecháme znak *accent circonflexe* nad *a, e* a *o*, avšak nad *i* a *u* již není nutný.

⁴²⁴ [...] Znak *accent circonflexe* se již nebude využívat v přepisu výpůjček, ani ve tvorbě nových slov (tedy kromě složených slov majíc jako základ slovo, které tento znak obsahuje)

jednoduché tento pravopisný návrh aplikovat. Na druhou stranu k této problematice přistupuje racionálně a logicky a uvádí, že *L'accent circonflexe est [...] le principal responsable des fautes*.⁴²⁵ Seznamuje nás se statistickými údaji pojednávajícími o nejčastějších chybách žáků při zkouškách k ukončení základního vzdělávání. Po zdvojených souhláskách je to právě, na druhém místě, znak *accent circonflexe*, ve kterém žáci chybují, přesně 21,48% z celkového počtu chyb. A tak, jak autor uvádí, z tohoto hlediska se reforma pravopisu zdá oprávněná, ba nutná. (ibid.: 47).

Bernard Pivot se věnuje potížím, které by reforma pravopisu mohla eventuálně přinést v praxi. Zaměřuje se na vyučující francouzského jazyka, neboť právě v jejich profesi vidí Pivot nejzásadnější dopad reformy. *Je ne pense pas que les enfants vont être perturbés par cette réforme. [...] Ce sont plutôt les professeurs qui risquent de l'être*.⁴²⁶ (www.lefigaro.fr, Mohammed Aissaoui: 4.2.2016). U žáků vnímá problém z hlediska rozdílných typů pravopisu, se kterými se setkají: *Je pense que le vrai problème est la distorsion entre ce que les enfants vont apprendre et ce qu'ils vont lire dans les journaux ou les romans. C'est cela le vrai problème*.⁴²⁷ (ibid.:).

Nina Catach se mimo jiné zabývá zreformovaným pravopisem jakožto součástí nejvýznamnějších slovníků. Uvádí: *En effet, les dictionnaire usuels (Petit Larousse Illustré, Petit Robert, Hachette, Nathan) les prennent peu à peu en compte*.⁴²⁸ (Catach, 2001: 369). Příkladem dává dva první zmíněné slovníky, které v edici z roku 2000 obsahují 66 % z celkového počtu navržených slov s pravopisnými úpravami. Následuje však důležitá poznámka, kterou Catach objasňuje, že [...] *parmi les points des rectifications qui n'apparaissent*

---

⁴²⁵ Znak *accent circonflexe* je [...] hlavní příčinou chyb.

⁴²⁶ Nemyslím si, že to budou děti, které budou touto reformou rozrušeny, to se týká spíše vyučujících.

⁴²⁷ Myslím, že opravdovým problémem je zkreslení mezi tím, co se budou děti učit et tím, co budou číst v románech a novinách. Toto je zásadní problém.

⁴²⁸ Slovníky jako *Petit Larousse Illustré, Petit Robert, Hachette, Nathan* je vlastně berou v úvahu pozvolna.

*absolument pas dans ces dictionnaires, signalons la suppression du circonflexe sur i et u*⁴²⁹ [...] (ibid.: 370).

Bernard Cerquiglini se věnuje období 1990-1991 ve vztahu k pravopisné reformě, které ostře nazývá *la cruelle guerre civile qui divisa la France*⁴³⁰ (Cerquiglini, 1995: 7). Cerquiglini vnímá znak *accent circonflexe* jako vedoucí bod pravopisné reformy a proto jako důvod mnoha sporů: [...] *la conflagration orthographique, en 1991, se réduisit bien vite au combat pour ou contre l'accent circonflexe*.⁴³¹ (ibid.: 7). Cerquiglini vnímá znaménko *circonflexe* jako zásadní střet konzervativců, zastávajících tradiční etymologický přístup, a modernistů, obhajujících přístup fonetický.

5.3.3.2 Reakce Francouzské Akademie

I přesto, že Francouzská Akademie roku 1990 návrh na reformu pravopisu přijímá a vyjadřuje svůj souhlas, o několik let později se od celého projektu snaží distancovat. Na oficiálních internetových stránkách této instituce najdeme následující prohlášení: *L'Académie française tient tout d'abord à rappeler qu'elle n'est pas à l'origine de ce qui est désigné sous le nom de « réforme de l'orthographe »*⁴³² [...] (www.academie-francaise.fr, 16.4.2016). Francouzská Akademie svou iniciativu spolu s organizací *Conseil supérieur de la langue française* a svou spolupráci odmítá a začíná se bouřit. Novinový titulek z *Le Figaro* jasně její postavení popisuje: *L'Académie française passe à l'offensive*.⁴³³ (www.lefigaro.fr, Mohammed Aissaoui: 8.2.2016). Dokonce Hélène Carrère d'Encausse ve své funkci doživotní sekretářky Francouzské Akademie se nechává slyšet, že [...] *la prestigieuse institution de défense de la langue française est*

⁴²⁹ [...] mezi body reformy, které se vůbec v těchto slovnících neobjevují, zmiňme odstranění znaku *circonflexe* z *i* a *u*.

⁴³⁰ [...] krutá občanská válka rozděluje Francii

⁴³¹ [...] pravopisná vřava se v roce 1991 brzy omezí na spor pro a proti znaku *accent circonflexe*.

⁴³² Francouzská Akademie nejprve především upozorňuje, že nestojí za vznikem toho, co je označováno jako „reforma pravopisu“.

⁴³³ Francouzská Akademie přechází do ofenzívy.

*opposée à toute réforme de l'orthographe.*⁴³⁴ (www.lexpress.fr, L'EXPRESS.fr avec AFP: 13.2.2016).

5.3.3.3 Reakce tisku

Reakce tisku na návrh pravopisné reformy z roku 1990 jsou bouřlivé. Objevují se články popisující průběh pravopisné reformy a její dopad na současný stav francouzského pravopisu, setkáme se s rozhovory s jazykovědci komentující pravopisnou situaci, nechybí ani stanoviska jak konzervativců podporující krásu francouzského jazyka, tak i modernistů podporující pokrok v oblasti jazyka a jeho zjednodušení. Hlavním tématem se často stává problematika znaku *accent circonflexe* a jeho odstranění. Michel Arrivé zmiňuje článek z počátku ledna roku 1991 v *Madame Figaro*, na kterém se podílelo několik jazykových odborníků z důvodu analýzy navržené částečné eliminace znaku *circonflexe* nad *u* a *i*. (Arrivé, 1993: 71).

5.3.4 Přijetí pravopisné reformy 1990

5.3.4.1 Belgie

V Belgii se doporučení pravopisné reformy stává základem několika ministerských výnosů. Roku 1998 vychází první dokument, který stanovuje následující: [...] *il n'est certainement pas recommandé d'imposer une, et une seule orthographe. Chacun a le droit d'utiliser les différentes graphies. Il s'ensuit que durant une période de durée indéterminée, les deux orthographe auront à coexister et seront acceptées.*⁴³⁵ (www.orthographe-recommandee.info, Onkelinx, 1998:1). Školní rok 2008-2009 doprovází další tři ministerské výnosy, které stanovují následující: [...] *les professeurs de français de tous niveaux sont invités à enseigner prioritairement les graphies rénovées.*⁴³⁶ (www.orthographe-recommandee.info, kol., 2008). Roku 2009 Francouzské

⁴³⁴ [...] věhlasná instituce brání francouzský jazyk s celou reformou pravopisu nesouhlasí.

⁴³⁵ [...] rozhodně neprosazujeme jeden jediný pravopis. Každý má právo používat rozdílný grafický zápis. A tak tedy dochází k tomu, že po následující dobu předem nespecifikovanou, oba dva pravopisy budou existovat současně a oba budou přijaty.

⁴³⁶ [...] vyučující francouzštiny všech úrovní jsou nabádáni k výuce nového grafického zápisu.

společenství Belgie jednomyslně odsouhlasí reformu z roku 1990. Následně se moderní pravopis začne objevovat v médiích a v některém internetovém tisku lze najít novinové články dokonce v obou typech pravopisu.

5.3.4.2 Švýcarsko

Projednávání doporučení reformy pravopisu probíhá ve Švýcarsku roku 1996 na *Conférence Intercantonale de l'Instruction Publique de la Suisse romande et du Tessin*⁴³⁷, kde členové dochází k následujícímu závěru, který se týká vyučujících francouzského jazyka: *Étant donné que graphies anciennes et nouvelles coexistent déjà dans beaucoup de dictionnaires ou de grammaires de référence, aucun élève ne doit être sanctionné pour avoir utilisé l'une ou l'autre variante.*⁴³⁸ (kol., 1996:1). Tento výnos, který byl doprovázen brožurou pojednávající celkově o pravopisné reformě, byl velice dobře přijat, a to nejen kantory, ale i veřejností.

5.3.4.3 Québec

V Québecu je nový moderní pravopis doporučen od základního vzdělávání v roce 2005. Stále však zůstává následující ustanovení, které najdeme na oficiálních internetových stránkách *Office québécoise de la langue française*⁴³⁹: *Les enseignants choisissent d'enseigner l'orthographe nouvelle ou traditionnelle, ils doivent accepter les deux graphies, et ce, pour une période indéterminée, puisque aucune des deux formes ne peut être considérée comme fautive présentement.*⁴⁴⁰ (www.oqlf.gouv.qc.ca, 11.4.2016). Od roku 2010 je nový pravopis akceptován při písemných zkouškách, tudíž žáci nejsou penalizováni za

⁴³⁷ Vnitrokantonální konference o veřejném školství ve francouzské části Švýcarska a v kantonu Tessin.

⁴³⁸ Vzhledem k tomu, že starý i nový zápis existují současně již v několika významných slovnících a gramatikách, žádný žák nesmí mít postihován za to, že používá buď jednu neb druhou variantu.

⁴³⁹ Quebecký úřad francouzského jazyka

⁴⁴⁰ Vyučující si vyberou, zda budou učit dle tradičního nebo nového pravopisu, avšak musí akceptovat oba dva zápisy, a to na dobu předem nestanovenou, neboť aktuálně nemůže být ani jedna z těchto dvou variant považována za chybnou.

použití moderního pravopisu. Některé školy dokonce zreformovaný pravopis přijaly a na jeho základě vyučují.

5.3.4.4 Francie

Novinový článek z ledna 2010 v Le Figaro s titulkem *La réforme de l'orthographe mieux appliquée à l'étranger*⁴⁴¹ velice dobře charakterizuje přijetí pravopisné reformy ve Francii oproti ostatním zmíněným frankofonním zemím. V tomto článku je dále popisován postoj Francie k této reformě: *La réforme est largement ignorée [...] Et pour cause, elle n'est quasiment pas enseignée à l'école. [...] Les professeurs ne sont toutefois toujours pas tenus de l'enseigner à leurs élèves, puisque qu'il s'agit d'une orthographe tolérée et non obligatoire.*⁴⁴² (Le Figaro, Laure Daussy, 7.1.2010). Jediným pokrokem je rok 2008, kdy se otázce moderního pravopisu věnují ve školských osnovách, v tzv. *Bulletin officiel de l'Éducation nationale*⁴⁴³, kde je uvedeno: *L'orthographe révisée est la référence.*⁴⁴⁴ (kol., 2008).

Dne 4. února 2016, 26 let po navržení pravopisné reformy a jejího schválení Francouzskou Akademií, vychází ustanovení, které oznamuje, že zmodernizovaný pravopis, který se týká přibližně 2400 slov (tedy přibližně 4% francouzského lexika), se stane součástí učebnic od školního roku 2016/2017. Budou tak vycházet nové edice učebnic s poznámkou *Nouvelle orthographe*⁴⁴⁵.

---

⁴⁴¹ Reforma pravopisu lépe aplikována v zahraničí

⁴⁴² Reforma je značně ignorována [...] a z toho důvodu ve školách není zcela vyučována [...] Vyučující stále na jejích principech nevyučují, a to proto, že se jedná o tolerovaný nepovinný pravopis.

⁴⁴³ Oficiální úřední zpráva Národního vzdělávání

⁴⁴⁴ Upravený pravopis se stává doporučeným.

⁴⁴⁵ Nový pravopis

6 Historické shrnutí vývoje znaku *accent circonflexe*

Znak *accent circonflexe* původně existoval ve starořečtině, kde se používal spolu se znaky *accent aigu* a *accent grave* k označení melodických přízvuků. Grafické spojení těchto dvou znaků mu dalo jeho podobu. Jelikož značil stoupající hlas, který se obratem měnil v klesající, doba jeho vyslovení vyžadovala delší dobu trvání. Částečně bylo použití tohoto znaku přijato do latiny, a to právě ve významu značení dlouhé slabiky. Tento znak byl následně objeven italskými humanisty při četbě latinských děl. Díky vlivu renesanční Itálie ve Francii se toto znaménko dostalo do povědomí humanistů francouzských.

První ve Francii, kterému bylo prisuzováno zavedení diakritických znaků do francouzského pravopisu, byl roku 1529 Geoffroy Tory, i když nutno přiznat, že v jeho počátečním díle znak *accent circonflexe* figuroval pouze k označení zvolacího *ô*. Byl to až Sylvius, který se zasloužil roku 1531 o zavedení znaménka *circonflexe* do pravopisu, z jeho přesvědčení pro značení digramů ve slově. Následně použití tohoto znaku začal rozšiřovat i Tory, a to především v synkopě, tedy z důvodu stažení dvou samohlásek v jednu. Etienne Dolet funkci znaménka obohacuje o další dvě, o kontrakci stejných grafému uprostřed slova a o spojení dvou slov z důvodu vyvarování se po sobě jdoucích stejných grafémů. Avšak i přes racionální teoretické návrhy významu tohoto znaku v pravopisu v dílech 16. století nebyl téměř přítomen, ovšem s výjimkou zvolacího *ô*. Pirre de Ronsard navrátil užití tohoto znaku, a to v případech nahrazení nevyslovovaného grafému.

Použití znaku *accent circonflexe* začínalo přetrvávat a zvolna se ustalovat především u modernisticky smýšlejících jazykovědců, a to z důvodu kontrakce dvou samohlásek v hiátu a označení odstraněného němého grafému, nejčastěji *s*. Toto znaménko se začalo stávat symbolem pokroku a modernizace pravopisu. Avšak ne vždy docházelo k racionálnímu vkládání tohoto znaku s ohledem na etymologii. V několika případech šlo o nelogickou a přemrštěnou přítomnost tohoto znaménka. Tento progres byl však zastaven konzervativními myšlenkami Akademistů v souvislosti s publikací prvního Slovníku, ve kterém znak *circonflexe* nefiguroval, což znamenalo krok zpět.

Během následujících let díky vlivu osvíceneckého uvolněného myšlení a významné práci gramatiků přispívající k upevňování gramatických a pravopisných pravidel, význam znaku *accent circonflexe* stoupal, docházelo k jeho regularizaci a upevnění ve francouzském pravopisu. Ve čtvrtém vydání Slovníku Francouzské Akademie byl již tento znak jeho součástí. A tak po dlouhé a krkolomné cestě svého vývoje, si diakritický znak *accent circonflexe* oficiálně dobyl své místo ve francouzském pravopisu a stal se jeho neoddělitelnou součástí činící grafickou podobu jazyka krásnou a originální.

Avšak nešlo jen o krásu a originalitu pravopisu, ke které znaménko *accent circonflexe* dopomohlo, ale i o komplikaci. Jako i několik jiných obtíží ve francouzském pravopise, i správný zápis tohoto znaku se stal záminkou k uvedení pravopisných reforem za účelem zjednodušení pravopisu v oblasti školství. Odstranění znaménka nad samohláskami *i* a *u* se tak stalo jedním z hlavních bodů reformy.

Jistě, argumenty jako vyvarování se komplikacím jazyka obecně jsou oprávněné, a byly ostatně, jak jsme viděli, v průběhu let téměř vždy. Ale na druhou stranu, nejde o jistý paradox? *Accent circonflexe* a jeho, dá se říci, umělé uvedení do francouzského pravopisu výpůjčkou ze starořečtiny, staletí pravopisných sporů a bojů za jeho přijetí, jeho následné zoficiálnění a získání statutu ikony francouzského pravopisu ukrývající v sobě znak modernosti i dávné historie zároveň, – nenechává však za sebou tento znak natolik silnou minulost a obdivuhodný historický vývoj, že by měl být spíše zachován a před vnějšími vlivy chráněn?

7 Výzkum

7.1 Uvedení do výzkumné část

V naší práci jsme se seznámili s vývojem francouzského pravopisu od 16. do 21. století. Zkoumali jsme, jak v průběhu dějin rozebírali pravopisnou otázku tiskaři, gramatici a lexikografové. Vnímáme jako důležité proto naši studii doplnit výzkumnou částí, abychom zjistili, jaký je aktuální pohled Francouzů na používání diakritických znaků, především znaku *accent circonflexe*.

7.2 Průběh výzkumu

Z tohoto důvodu jsme sestavili dotazník (viz Příloha 2). Využili jsme k tomu elektronický Google dotazník, který jsme pojmenovali jednoduše *Accents en français*⁴⁴⁶, a to proto, aby se respondenti nezaměřovali vědomě pouze na znak *accent circonflexe*. Základem výzkumu je několik úryvků z knihy *Le Grand Meaulnes* od Alaina Fourniera z roku 1971, které obsahují co nejvíce znaků *accent circonflexe*. Na základě těchto pasáží jsme vytvořili tři verze, přičemž text je ponechán stejný, ke změně dochází pouze v diakritických znacích. Jako první verzi jsme zachovali originální text z knihy, tedy původní pravopis, před reformou z roku 1990. Dále, ve druhé verzi, jsme pozměnili diakritické znaky tak, aby odpovídaly doporučenému pravopisu z roku 1990. Odebrali jsme tedy *accent circonflexe* ve slovech nad *i* a *u*, kde to bylo podle reformy možné (*disparaître* → *disparaitre*, *dégoût* → *dégout*, *abîmer* → *abimer*, *dîner* → *diner*, *fraîche* → *fraiche*, *août* → *aout*, *maîtres* → *maitres*, *déplaît* → *déplait*). Upravili jsme také znak *tréma* u slova *suraiguë* (→ *suraigüe*). Třetí verzi jsme koncipovali jako nesprávnou. Odstranili jsme veškeré znaky pro *accent circonflexe* a *tréma*.

---

⁴⁴⁶ Diakritické znaky ve francouzském jazyce

První verze:

Le carillon du **baptême s'arrêta** soudain, comme une sonnerie de **fête** qui se serait **trompée** de jour et d'endroit [...] et je les vis **disparaître** au premier tournant.

Par **dégoût** ou par jeu, pour se venger de son amour ou pour l'**abîmer** [...]

En mettant tout pour le mieux, disait la plus **âgée**, d'une voix cocasse et **suraiguë** [...]

Le lendemain, un peu avant le **dîner**, la nuit commençait à tomber ; une brume **fraîche, plutôt** de septembre que d'**août**, descendait avec la nuit.

Nous aussi, nous **partîmes, emportés** vivement, dans notre voiture bien suspendue [...]

La roue grinça au tournant dans le sable et **bientôt**, Meaulnes et moi, qui **étions** assis sur le **siège de derrière**, nous **vîmes disparaître** sur la petite route l'**entrée** du chemin de traverse que le vieux Bélisaire et ses **maîtres** avaient pris.

Peur de voir s'**évanouir bientôt** entre ses mains ce bonheur **inouï** qu'il tenait si **serré** ?

C'est ce Delouche surtout qui me **déplaît**. Quelle **idée** de faire l'homme à dix-sept ans !

[...] comme Augustin, la **tête** penchée de **côté** pour cacher et **arrêter** ses larmes

Druhá verze:

Le carillon du **baptême s'arrêta** soudain, comme une sonnerie de **fête** qui se serait **trompée** de jour et d'endroit [...] et je les vis **disparaître** au premier tournant.

Par **dégout** ou par jeu, pour se venger de son amour ou pour l'**abîmer** [...]

En mettant tout pour le mieux, disait la plus **âgée**, d'une voix cocasse et **suraigüe** [...]

Le lendemain, un peu avant le **dîner**, la nuit commençait à tomber ; une brume **fraiche, plutôt** de septembre que d'**aout**, descendait avec la nuit.

Nous aussi, nous **partîmes, emportés** vivement, dans notre voiture bien suspendue [...]

La roue grinça au tournant dans le sable et **bientôt**, Meaulnes et moi, qui **étions** assis sur le **siège** de **derrière**, nous **vîmes disparaître** sur la petite route l'**entrée** du chemin de traverse que le vieux Bélisaire et ses **maitres** avaient pris.

Peur de voir s'**évanouir bientôt** entre ses mains ce bonheur **inouï** qu'il tenait si **serré** ?

C'est ce Delouche surtout qui me **déplait**. Quelle **idée** de faire l'homme à dix-sept ans !

[...] comme Augustin, la **tête** penchée de **côté** pour cacher et **arrêter** ses larmes.

Třetí verze:

Le carillon du **baptême s'arreta** soudain, comme une sonnerie de **fête** qui se serait **trompée** de jour et d'endroit [...] et je les vis **disparaître** au premier tournant.

Par **dégout** ou par jeu, pour se venger de son amour ou pour l'**abimer** [...]

En mettant tout pour le mieux, disait la plus **agée**, d'une voix cocasse et **suraigue** [...]

Le lendemain, un peu avant le **dîner**, la nuit commençait à tomber ; une brume **fraîche, plutôt** de septembre que d'**aout**, descendait avec la nuit.

Nous aussi, nous **partimes, emportés** vivement, dans notre voiture bien suspendue [...]

La roue grinça au tournant dans le sable et **bientot**, Meaulnes et moi, qui **étions** assis sur le **siège** de **derrière**, nous **vîmes disparaître** sur la petite route l'**entrée** du chemin de traverse que le vieux Bélisaire et ses **maitres** avaient pris.

Peur de voir s'**évanouir bientôt** entre ses mains ce bonheur **inouï** qu'il tenait si **serré** ?

C'est ce Delouche surtout qui me **déplait**. Quelle **idée** de faire l'homme à dix-sept ans !

[...] comme Augustin, la **tete** penchée de **coté** pour cacher et **arreter** ses larmes.

Respondenti měli vybrat jednu z variant, kterou upřednostňují, a krátce svůj výběr odůvodnit. Opět jsme požadavek více nespécifikovali, aby dotazovaní nebyli nuceni vyjádřit svůj postoj pouze ke znaku *accent circonflexe* nebo aby je souvislost s pravopisnou reformou neovlivňovala v jejich rozhodování. Myslíme, že právě kvůli takto položené otázce jsme obdrželi poměrně hodně názorů na diakritické znaky ve francouzštině jak globálně, tak i detailně se zaměřením na znak *accent circonflexe*.

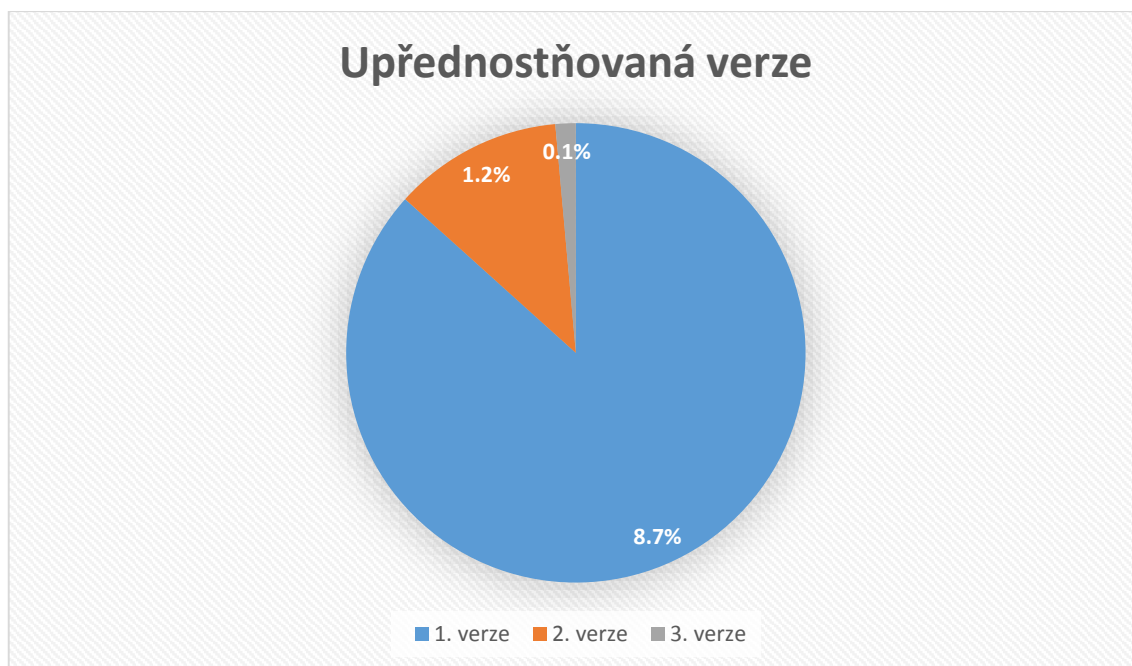
Po výběru preferované verze byla respondentům předložena otázka, zda vědí, že v roce 1990 byla pro francouzský jazyk doporučena upravená verze pravopisu. Naším cílem je zjistit, jaká bude souvislost mezi výběrem verze textu a povědomí o reformě.

Dále jsme žádali o několik osobních údajů. Zaprvé šlo o zařazení se do věkové kategorie. Zvolili jsme jich pět: do 17 let, 18-25 let, 26-35, 36-50 a nad 51 let. Hraniční věk 25 let a 50 let není nahodilý. Předpokládejme, že dnešní padesátníci (a starší) v době reformy, v roce 1990, dokončili svá studia, tudíž, se s reformovaným pravopisem ve škole nesetkali, veškerá výuka se jim dostávala v původním pravopise. Naopak ti, kterým je dnes okolo 25 let, ti kteří se tedy okolo roku 1990 narodili, se s upraveným pravopisem setkali při studiích. Chceme se dozvědět, zda tento fakt může ovlivnit odpovědi respondentů. Poslední žádostí bylo uvedení místa pobytu. Na výběr jsme dali Francii, Belгии a jinou možnost.

7.3 Výsledky výzkumu

Podívejme se nyní na výsledky našeho výzkumu. Během dvou měsíců jsme získali odpovědi od 210 respondentů. Jednalo se pouze o osoby, které mají francouzštinu jako rodilý jazyk. Nejvíce odpovědí (119) se nám dostalo od osob věkové kategorie 18-25, dále máme odpovědi od 39 dotazovaných ve věku mezi 26 a 35 let, 29 ve věku 36-50, 20 nad 51 let a nejméně (pouhé 3 odpovědi) od osob mladších 17 let. Celých 190 respondentů je z Francie, jeden z Belgie a ostatní mají bydliště v jiné frankofonní zemi.

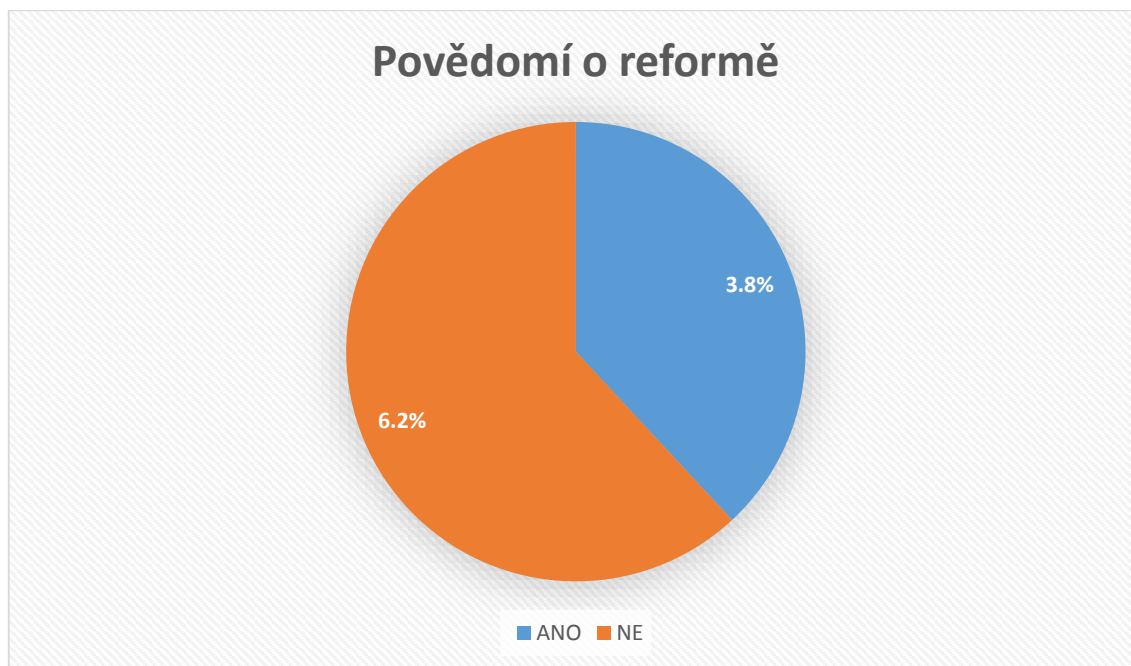
Následující graf zobrazuje procentuální souhrn odpovědí u první otázky, kdy dotazovaní měli vybrat, jakou variantu textu preferují.

Graf 1

Třetí verzi, tedy tu chybnou, vybrali tři lidé, tedy pouhé 1,4 % z celkového počtu respondentů. Pro druhou verzi, tedy tu, která byla sestavena podle nového pravopisu, je 25 lidí, tedy 11,9 %. Valná většina, 86,7% (182 lidí), upřednostňuje pravopis původní bez pozměněných diakritických znaků, před reformou z roku 1990.

A tento graf znázorňuje povědomí o pravopisné reformě z roku 1990:

Graf 2

130 dotazovaných, tedy 61,9% všech osob, neví, že tato reforma proběhla, naopak 80 lidí informovaných je.

Podívejme se na tři odůvodnění výběru třetí verze: První zní: *Plus simple de transcrire sur qwerty*.⁴⁴⁷ Zde je tedy důvodem odstranění diakritických znaků možnost zjednodušení psaní na klávesnici a tím i celkové zrychlení. Další důvod je: *Les accents circonflexes et les trémas ne servent à rien, nous pouvons les supprimer sans perdre la richesse de la langue*.⁴⁴⁸ A posledním důvodem je následující: *Elle simplifie l'écrit français, malgré le fait que la première version est la version correcte*.⁴⁴⁹ Je nutno dodat, že pouze poslední příznivec třetí verze nemá povědomí o proběhlé pravopisné reformě a že všichni tři jsou ve věkové kategorii 26-35 let. Celkově tedy lze říci, že dotazovaní, kteří vybrali třetí verzi jako upřednostňovanou, se zasazují o celkové zjednodušení zápisu francouzského jazyka vypuštěním diakritických znaků.

⁴⁴⁷ Jednodušší zápis na klávesnici.

⁴⁴⁸ Znaky *accent circonflexe* a *tréma* k ničemu neslouží, je možné je odstranit, a to aniž by francouzský jazyk ztratil své bohatství.

⁴⁴⁹ Zjednodušuje francouzský pravopis, a to i přesto, že první verze je správná.

Ti, kteří hlasovali pro druhou verzi (25) jsou většinou ve věku 18-25 let. 19 z nich ví, že reforma proběhla. Jejich důvody pro výběr této verze odpovídající pravopisu po reformě můžeme rozdělit do čtyř kategorií. Tři osoby vybrali zřejmě tuto verzi jako tzv. zlatou střední cestu a pro obhajobu druhé verze neudali žádný důvod. Jejich komentáře jsou podobně formulované jako tento: *Trop peu d'accents dans la première, aucuns accent dans la troisième*.⁴⁵⁰ Jde tedy o pouhý popis jednotlivých verzí a jejich rozdílností. Nejvíce dotazovaných (11) vybralo druhou verzi z toho důvodu, že ji považují za pravopisně nejsprávnější. Časté důvody byly: *C'est la plus correcte selon moi*⁴⁵¹, dále: *Correspond le mieux à l'orthographe française*⁴⁵². A nebo: *C'est un juste milieu entre une orthographe plus ancienne et plus nouvelle*.⁴⁵³ Sedm osob se přiklonilo k názoru, že francouzský pravopis obsahuje příliš diakritických znaků a je potřeba je omezit, avšak ne zcela odstranit, proto volili tuto verzi. Jeden z argumentů je tento: *Il s'agit d'un juste milieu entre la 1ère version trop chargée et la 3e pleine de fautes*. Další důvody připomínají spíše zamyšlení nad dosavadním francouzským pravopisem, jedno si uvedeme: *La première version renvoie au siècle dernier ou les accents circonflexe étaient de mise mais une souplesse existe maintenant pour éviter son usage; La troisième version enlève son charme à la langue française*.⁴⁵⁴

---

⁴⁵⁰ Příliš mnoho diakritických znaků v první verzi, žádné ve třetí.

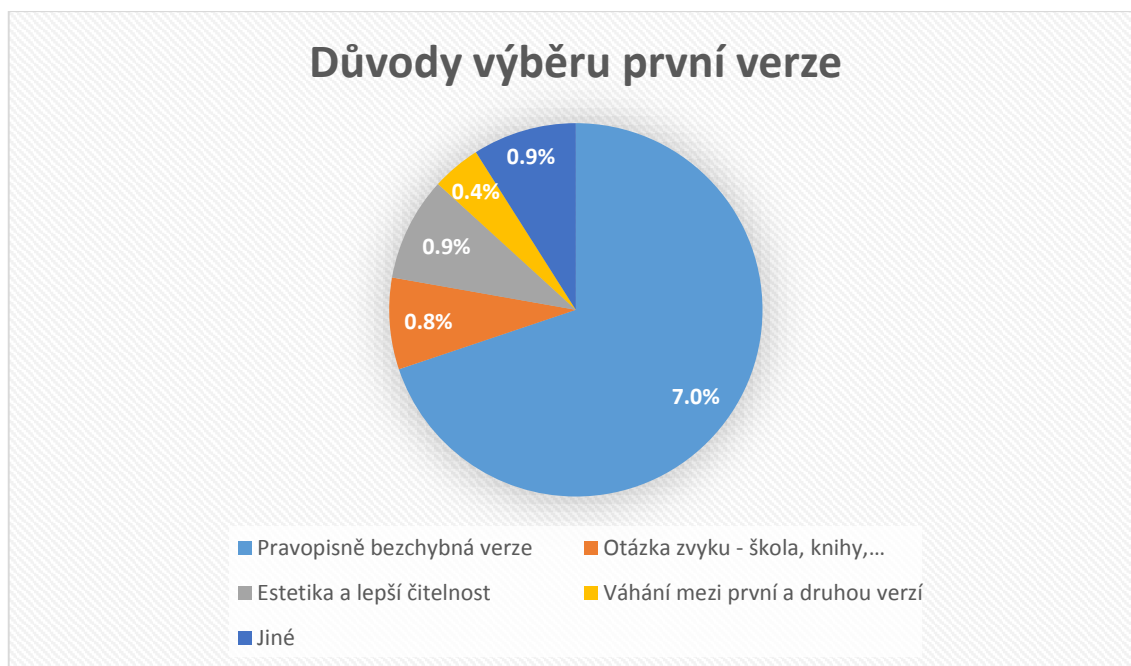
⁴⁵¹ Dle mého nejsprávnější.

⁴⁵² Nejlépe odpovídá francouzskému pravopisu.

⁴⁵³ Je to přesně střed mezi starým a novým pravopisem.

⁴⁵⁴ První verze odkazuje na předešlé století, kdy se znaky *accent circonflexe* zapisovali, dnes však dochází k tendenci se tomuto úzu vyhýbat; třetí verze postrádá šarm francouzského jazyka.

Nyní se pojdme zaměřit na nejvíce preferovanou verzi, psanou v původním nezmodernizovaném pravopisu.

Graf 3

Graf 3 ukazuje, jaký je procentuální podíl důvodů, kvůli kterým se respondenti přiklonili k první verzi textu. Je nutno nejprve dodat, že 110 osob (ze 182, kteří preferují tuto verzi) neví, že pravopisná reforma proběhla. Nyní se podívejme detailněji na odůvodnění. Hlavním důvodem je to, že dotazovaní považují tento nezreformovaný pravopis jako ten správný a bez pravopisných chyb. Podívejme se na nějaké odpovědi: *Accentué correctement*⁴⁵⁵; *Car c'est la plus correcte au niveau des accents*⁴⁵⁶; *La première version est tout simplement celle qui colle le mieux à la langue française*⁴⁵⁷; *C'est la version la plus correcte à mon sens.*⁴⁵⁸ *Elle respecte tous les accents.*⁴⁵⁹ Doplňme, že 66% osob, které argumentovali takto, o proběhlé reformě pravopisu nevědí. Dále pro výběr této

⁴⁵⁵ Správné umístění diakritických znaků.

⁴⁵⁶ Neboť, co se týká diakritických znaků, je nesprávnější.

⁴⁵⁷ První verze je jednoduše ta, která nejlépe padne francouzskému jazyku.

⁴⁵⁸ Dle mého mínění je to nejsprávnější verze.

⁴⁵⁹ Respektuje všechny diakritické znaky.

varianty hraje roli otázka estetiky a lepší orientace v textu. Francouzský pravopis se dotazovaným právě díky diakritickým znakům jeví jako hezký na pohled a díky jejich přítomnosti dochází v textu k lepší čitelnosti, bez nich by se zdál text podivný a neúplný. Některá z důvodů si zmíníme: *Plus jolie à l'oeil*⁴⁶⁰; *Les accents apportent un côté esthétique*⁴⁶¹. Jako třetí důvod můžeme uvést otázku zvyklosti a tradice. Do této kategorie můžeme zahrnout návyk na tradiční pravopis ze školních let či vliv četby, při které si fixujeme pravopis dané publikace. Některé z argumentů vyberme: [...] *parce que j'y suis habituée depuis mon enfance et ma carrière scolaire*⁴⁶²; *Cette version me semble plus proche de la langue française telle que je l'ai apprise et telle que je la lis dans mes livres.*⁴⁶³ Osm dotazovaných, i přesto že se nakonec přiklonili k první verzi, uznávají rozpaky a nerozhodnost mezi první a druhou verzí: *J'ai hésité entre la première et la deuxième version. Il est parfois difficile de choisir car nous sommes habitués à une certaine prononciation de certains mots, bien que notre phonétique ne soit pas toujours celle du dictionnaire, associée à la bonne orthographe.*⁴⁶⁴ Do poslední kategorie („Jiné“) jsme zahrnuli odpovědi, které nemůžeme považovat za plnohodnotné a vypovídající. Jedná se o případy, kdy respondenti na otázku neodpověděli nebo jejich odůvodnění neodpovídala našemu požadavku.

I přesto, že si uvědomujeme nerovnováhu mezi počtem dotazovaných z jednotlivých věkových kategorií, shrňme, jak staří jsou respondenti, kteří se přiklonili k první verzi. Jedná se o všechny mladší 17 let, dále o 87% osob mezi 18 a 25 let, o 80% dotazovaných ve věku mezi 26-35, o 90% všech ve věkové kategorii 36-50 let a konečně o 95% osob nad 51 let.

Na závěr analýzy výzkumné části bychom rádi zmínili zajímavé postřehy a poznatky dotazovaných, které nám připsali k argumentům v první otázce při

---

⁴⁶⁰ Hezčí na pohled.

⁴⁶¹ Diakritické znaky přispívají k estetické stránce.

⁴⁶² [...] neboť jsem na to od mého dětství ze školních let navyklá.

⁴⁶³ Tato verze mi přijde neblíží takovému francouzskému jazyku, který jsem se učil a se kterým se setkávám při četbě knih.

⁴⁶⁴ Někdy je těžké si vybrat, neboť jsme na určitou výslovnost určitých slov navyklí, i přesto, že naše fonetická stránka vždy neodpovídá tomu, co je ve slovníku, který obsahuje správný pravopis.

výběru preferované verze textu: *Je suis contre la réforme de l'orthographe. Nous devons préserver notre belle langue*⁴⁶⁵; *La perte de ces accents serait signe d'un appauvrissement de la langue française*⁴⁶⁶; *Pour moi il est indispensable [d'utiliser les accents] pour respecter la langue française.*⁴⁶⁷

7.4 Souhrn výzkumné části

Dotazník nám umožnil ozřejmit postoj rodilých frankofonních osob na problematiku diakritických znaků ve francouzském pravopisu ve vztahu k pravopisné reformě z roku 1990. Analyzovali jsme odpovědi od 210 dotazovaných v pěti věkových kategoriích z Francie, Belgie či jiné frankofonní země. Rozbor z hlediska věku a místa bydliště respondentů nebyl kvůli nerovnoměrnému zastoupení příliš možný. Zaměřili jsme se tedy na samotné odpovědi.

Získaná data ukázala, že necelých 40% dotazovaných osob vědělo, že v roce 1990 byla navržena úprava francouzského pravopisu. Jelikož reforma nebyla povinně aplikována, nutný kontakt s novým pravopisem v běžném životě není zřejmý. Proto si myslíme, že povědomí o reformě mezi dotazovanými je poměrně vysoké.

V otázce výběru pravopisné varianty textu jasně vítězí starý nezmodernizovaný pravopis. Se svými téměř 87% jasně ukazuje názor dotazovaných osob na pravopisnou reformu. Většina tedy znak *accent circonflexe* považuje jako nedílnou součást francouzského pravopisu, a to z několika důvodů. Nejčastěji jde o myšlenku, že pravopis, který neprošel úpravami, je jediný správný, který odpovídá normě. Je jisté, že většina osob, která takto reagovala, o navrhovaném pravopisu nemá tušení. Dalším, zcela pochopitelným, argumentem je otázka návyku, ať z oblasti školství či z knih. Lidé se tak se starým pravopisem plným znaků *accent circonflexe* setkávají dennodenně, proto jim nový pravopis přijde na pohled zvláštní a neakceptují ho. I role estetiky je důležitá. Domněnka,

⁴⁶⁵ Jsem proti pravopisné reformě. Měli bychom náš krásný jazyk chránit.

⁴⁶⁶ Ztráta diakritických znaků by byla známkou ochuzení francouzského jazyka.

⁴⁶⁷ Pro mě je [použití diakritických znaků] nevyhnutelné proto, abychom francouzský jazyk respektovali.

že právě diakritické znaky, a především znaménko *accent circonflexe*, činí francouzský pravopis krásný a originální, se také u respondentů vyskytuje.

Díky našemu výzkumu jsme došli k závěru, že obecně panuje spíše nesouhlas se zavedením moderního upraveného pravopisu, respektive s eliminací znaku *accent circonflexe*, který je považován za symbol francouzského pravopisu.

8 Závěr

V naší diplomové práci jsme se zabývali vývojem francouzského pravopisu od 16. století po současnost s důrazem na diakritický znak *accent circonflexe*. Naší cílem bylo podat ucelenou studii dějin pravopisu od počátku fixace francouzského pravopisu a zavedení diakritických znaků až po aktuální dění spjaté s pravopisnými reformami. Tato studie obsahuje úvodní část, po které následuje pět kapitol zaměřujících se postupně na pravopisnou otázku v 16. až 21. století, dále shrnutí problematiky znaku *accent circonflexe*, výzkumnou část a závěr. V naší práci následně nalezneme seznam použité primární a sekundární četby, vysvětlení zkratk v textu, résumé v českém a francouzském jazyce a grafickou přílohu.

V úvodu jsme upozornili na významnou roli pravopisu ve vývoji francouzského jazyka a na nutnost problematiku pravopisu zasadit do historického kontextu. Dále jsme si na základě definice, co to pravopis je, položili otázky týkající se potíží v rámci pravopisu, které jsou v průběhu této práce zodpovídány. Postupně jsme popsali obsah jednotlivých kapitol a zaměření studie na znaménko *accent circonflexe*. Úvodní část jsme doplnili o nastínění výzkumné části spojené s podáním hypotéz. Na konci jsme uvedli vlastní motivaci k sepsání naší diplomové práce.

Následně jsme se ponořili do 16. století, kde jsme nejprve pravopisnou otázku zasadili do kontextu. Zaměřili jsme se na vliv kulturního rozmachu díky italské renesanci, vzniku knihtisku i ustanovení oficiálního statutu francouzského jazyka. To vše vedlo k prvním snahám o zanesení pravidel do francouzského jazyka a tím i do pravopisu. Avšak jak jsme měli možnost vidět při analýze děl jednotlivých autorů, názory na usoustavnění francouzského pravopisu byly natolik rozmanité, že fixace nebylo možno dosáhnout. V první polovině 16. století jsme se setkali s Torem, který byl považován za prvního významného zastávce pravopisných pravidel a vnesení diakritických znaků. Dále jsme studovali latinské dílo Sylvia a dílo Etienna Doleta, kteří oba přispěli k rozvoji diakritických znaků. Ve druhé polovině století, charakterizovaného jako období plné pravopisných sporů, jsme se věnovali pravopisné debatě spuštěné modernizátorem Louisem Meigrem.

Vyvolal vlnu při v několika pravopisných otázkách, kterými byly především propojení fonické a grafické stránky jazyka, znázornění samohlásky *e*, otázka etymologie ve francouzském pravopisu a použití diakritických znaků. Tuto diskuzi jsme se snažili pojmut uceleně a podat názory jak odpůrců radikálního reformátora Meigreta (Peletier du Mans, Guillaume des Autels, R. Estienne) a jeho obran, tak i jeho obránců a následovatelů (Sebillet, Ronsard, Ramus, de Baïf a Rambaud). Jelikož toto století z hlediska otázky vývoje francouzského pravopisu představovalo nespočet nesourodých názorů a myšlenek, vnímali jsme jako nutné dodat shrnutí základních pravopisných problematik.

Dále jsme pokračovali 17. století, kde jsme opět nastínili historický kontext. Zmínili jsme celkový rozmach Francie a její statut evropské velmoci i důležitou roli Ludvíka XIV. K rozvoji docházelo i v samotném jazyce, avšak v otázce pravopisu toto století příliš novinek nepřineslo. Nesourodost francouzského pravopisu setrvávala a přístup k pravopisu se stal spíše individuální. 17. století jsme z hlediska pravopisu rozdělili na několik částí. Nejprve jsme se věnovali dílům gramatiků a reformátorů. Analyzovali jsme přístup k pravopisu u puristy a reformátora de Malherba, u Maupase, Godarda, Irsona, Chiffleta, v gramatice Port-Royal a na konec u reformátora a modernisty Lartigauta. Zabývali jsme se opět otázkou etymologie v pravopisu, která byla u autorů vnímána jako důležitá, použitím samohlásek *e* a jejich znázornění, problematice odstupu mezi pravopisem a výslovností, která se často setkala s kritikou a také diakritickými znaky, které se začínaly ve francouzském pravopise šířit. Znak *accent circonflexe* se začínal v textech často objevovat, avšak často z rozmanitých důvodů, ba náhodně. Pokračovali jsme s tzv. Remarqueurs (Vaugelas, T. Corneille, Bouhours, Ménage), kteří v tomto století jako první přinášeli úvahy o jazyce, avšak postřehů o pravopisu pouze minimálně. V 17. století jsme samozřejmě nemohli opomenout vznik Francouzské Akademie a vydání prvního Slovníku a vlnu kritik s touto publikací souvisejících. Dále jsme uvedli práci lexikografů, a to Richeleta a jeho první čistě francouzský slovník a slovník Furetiéra. Na závěr jsme za pomoci díla de Somaize rozebírali pravopis u tzv. Preciózek, které vnesly do francouzského pravopisu moderní přístup. Jelikož i toto století v otázce pravopisu nepřineslo

sjednocení, i zde jsme uvedli shrnutí nejzásadnějších pravopisných otázek 17. století.

18. století ve Francii, které jsme studovali následně, i přes hospodářskou a finanční krizi, zažívalo v oblasti jazyka rozmach a francouzský jazyk nabýval na významu. Díky pokrokovým osvíceneckým myšlenkám z Anglie, budování silničních sítí po zemi a rozvoji tisku, jazyk nabýval na významu. Došlo k ustálení většiny pravopisných pravidel. Zkoumali jsme otázku pravopisu v jednotlivých gramatikách a slovnících (Slovník z Trévoux, 4. vydání Slovníku Francouzské Akademie, slovník Férauda, Encyklopedie, gramatiky Buffiera a spis abbého Girarda). Myšlenky, které všechna díla propojovaly, byly nesoulad mezi pravopisem a výslovností přinašející tím mnoho komplikací, problematika pravopisných pravidel, které se jeví složité nejen pro cizince, a snaha zároveň ponechat v pravopise etymologii, ale i pravopis přiblížit výslovnosti.

Povědomí o komplikovaném francouzském pravopise a snahy o jeho zjednodušení přetrvávaly i ve století následujícím. Firmin Didot navrhl pravopisnou reformu, která by značně přispěla ke zmírnění pravopisných obtíží, avšak nebyla přijata. V tomto století jsme se setkali však s mírnějšími formami pravopisných úprav, a to v šestém a sedmém vydání Slovníku Francouzské Akademie. Dále jsme studovali gramatiku Giraulta-Duviviera a slovník Littrého.

V kapitole pojednávající o pravopisu od 20. století do současnosti jsme se dostali do oblasti školství a politiky. Zmínili jsme dva ministerské výnosy týkající se pravopisu a následně především pravopisnou reformu z roku 1990, které jsme se věnovali podrobněji. Shrnuli jsme příčiny a průběh reformy a její obsah, míru přijetí ve frankofonních zemích a reakci jak odborné veřejnosti, tisku, tak i Francouzské Akademie. Díky novince z února 2016 ohledně pravopisné reformy jsme mohli dát naší diplomové práci více aktuální ráz.

Aby hlavní bod naší studie, tedy znaménko *accent circonflexe*, nezůstal mezi ostatními problematickými otázkami pravopisu poněkud ztracen, zasvětili jsme mu celou jednu kapitolu, ve které jsme shrnuli jeho vývoj od 16. století až po současnost. Díky tomuto celistvému souhrnu jsme mohli pozorovat ikoničnost tohoto znaku ve francouzském jazyce, který se v průběhu let svého vývoje stával

symbolem francouzského pravopisu. Upozornili jsme také na paradoxní přístup současné doby k tomuto znaku.

Poslední kapitolu před závěrečným shrnutím celé diplomové práce jsme zasvětili výzkumné části, kterou jsme vytvořili v reakci na pravopisnou reformu z roku 1990. Na základě tří variant stejných úryvků z knihy obsahujících znaky *accent circonflexe* jsme sledovali, zda se respondenti přiklonili k modernizovanému pravopisu, ke starému pravopisu nebo k pravopisu bez diakritických znaků. Odpovědi od 210 rodilých mluvčích nám ukázali jasný aktuální názor na přijetí pravopisné reformy. V otázce povědomí o této reformě se nám hypotézy předpokládané v úvodu potvrdily, neboť 62% dotazovaných osob o proběhlé reformě nevědělo. Co se týče výběru varianty textu, 87% respondentů hlasovalo pro nezreformovaný pravopis. Dle hypotéz jsme toto číslo očekávali vyšší, avšak je stále zřetelné, že původní pravopis evidentně vítězí nad moderním.

Analýza stovek let vývoje francouzského pravopisu nás vede k myšlence považovat grafickou stránku jazyka za živý a neustále se rozvíjející organismus. Jedná se o systém několika dalších systémů na sebe působících a navzájem se ovlivňujících. Když se ohlédneme do období prvního utváření francouzské jazyka, komplikace jeho současné písemné podoby nás již nepřekvapí. Staletí vlivu latiny, řečtiny i dalších jazyků a dialektů, vnější účinky náboženství, kultury, politiky i vědy a techniky, neexistující pravidla a jejich pomalý a komplikovaný vstup do francouzského pravopisu přinášející s sebou mnoho sporů a debat, rozpory mezi etymologickým a fonetickým přístupem k pravopisu, měnící se norma pravopisu od pařížské mluvy přes významné autory až po založení Francouzské Akademie, to vše vedlo k utváření francouzského pravopisu ustáleného na etymologickém základě plného fonografických nerovností, nepravidelností a výjimek. Je však možné udržet na jedné straně tuto historickou krásu a neotřelost francouzského pravopisu, na kterou jsme hrdí, a jeho přizpůsobení se aktuálním potřebám vzdělávání díky zjednodušení pravopisu na druhé straně? Stejně jako znak *accent circonflexe*, obsahující v sobě historickou vitalitu, vervu a boj o své přežití vedoucí k probudování se mezi symboly francouzského pravopisu, budou nadále z grafické stránky mizet historické památky jazyka? Avšak na druhou stranu, není to v současné době nutnost? Dle projektu *Baromètre Voltaire* zabývající se

pravopisnou úroveň mezi francouzskými občany je mezi roky 2010 a 2015 zřejmý pokles. V roce 2010 průměrný Francouz získal v pravopisném testu založeného na znalosti 84 pravopisných pravidlech 51% a v roce 2015 již pouze 45%. (www.projet-voltaire.fr). Možná, že se záchrana francouzského pravopisu nezakládá na zachování historického vývoje, ale spíše na racionálním pohledu do budoucnosti.

Použitá literatura

Primární literatura:

(kolektiv autorů) (1771). *Dictionnaire Universel François et Latin, vulgairement appelé Dictionnaire de Trévoux*. Paris: La Compagnie des Libraires associés.

(kolektiv autorů) (1777). *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers*. Genève: Pellet.

ACADEMIE FRANÇAISE (1762). *Le Dictionnaire de L'Académie Française*. Paris: Bernard Brunet.

ACADEMIE FRANÇAISE (1835). *Le Dictionnaire de L'Académie Française*. Paris: Firmin Didot Freres.

ACADEMIE FRANÇAISE (1878). *Le Dictionnaire de L'Académie Française*. Paris: Firmin-Didot.

ACADEMIE FRANÇAISE. (1694). *Le Dictionnaire de L'Académie Française*. Paris: Jean Baptiste Coignard.

ARNAUD, Lancelot (1803). *Grammaire générale et raisonnée de Port-Royal*. Paris: Imprimerie du Munier.

des AUTELS, Guillaume (1551). *Replique de Guillaume des Autelz aux furieuses defenſes de Louis Meigret*.

de BAÏF. Jean Antoine (1574). *Étrènes de poésie franſoeze an vers meſurés*.

BOUHOURS, Dominique (1647). *Doutes sur la Langue Française proposez a Messieurs de l'Academie françoise par un gentilhomme de Province*. Paris : Sebastien Mabre-Cramoisy.

BOUHOURS, Dominique (1675). *Remarques Nouvelles sur la Langue Française*. Paris : Sebastien Mabre-Cramoisy.

BOUHOURS, Dominique (1693). *Suite des remarques nouvelles sur la Langue Française*. Paris: George & Louïs Josse.

BUFFIER, Claude (1709). *Grammaire Française sur le Plan Nouveau*. Paris: Nicolas Le Clerc.

CHIFFLET, Laurent (1659). *Essay d'une parfaite grammaire de la langue françoise ou le Lecteur trouvera, en bel ordre, tout ce qui est neceffaire, de plus curieux, & de plus elegant, en la Pureté, en l'Orthographe, & en la Prononciation de cette Langue*. Anvers : Jacques van Meurs.

CORNEILLE, Thomas; Patru, Olivier (1687). *Remarques de M. de Vaugelas sur la Langue Françoise avec des Notes de Messieurs Patru et T. Corneille*. Paris: Didot.

DIDOT, Ambroise Firmin (1868). *Observations sur l'orthographe ou orthographe française suivies d'une histoire de la réforme orthographique depuis le XVe siècle jusqu'à nos jours*. Paris: Firmin Didot.

DOLET, Etienne (1540). *Maniere de bien traduire d'une langue en aultre : d'aduantage de la punctuation de la langue Francoyse, plus des accents d'ycelle*.

DUBOIS, Jacques (1531). *Iacobii Sylvii Ambiani In Linguam Gallicam Isagoge una, cum eiusdem Grammatica Latinogallica ex Hebraeis Graecis et Latinus authoribus*.

ESTIENNE, Robert (1557). *Traicte de la gramair Françoise*.

FERAUD, Jean-François (1787). *Dictionnaire Critique de la Langue Française*. Marseille: Jean Mossy Pere et Fils.

FURETIERE, Antoine (1684). *Essai d'un Dictionnaire universel, contenant generalement tous les mots françois tant vieux que modernes*. Amsetrdam : Henri Despordes.

GIRARD, Gabriel (1716). *L'Orthographe Française Sans équivoque & dans jès Principes naturels*. Paris: Pierre Giffart.

GIRAULT-DUVIVIER, Charles-Pierre (1840). *Grammaire des Grammaires ou Analyse Raisonnée des Meilleurs Traités sur la Langue Française*. Paris: A. Cotelle.

GODARD, Jean (1620). *La Langue Française*. Lyon: Nicolas Ivllieron.

IRSON, Claude (1656). *Nouvelle methode pour apprendre facilement les principes et la pureté de la langue françoise, contenant plusieurs traitez*. Paris: Gaspar Meturas.

LARTIGAUT, Antoine (1669). *Les Progrés de la véritable ortographe ou l'ortographe francéze fondée sur ses principes confirmée par démonstracions*. Paris: Laurant Ravenau.

LITTRE, Emile (1873). *Dictionnaire de la Langue Française*. Paris: Hachette.

MAUPAS, Charles (1618). *Grammaire et Syntaxe françoise contenant reigles bien exactes & certaines de la prononciation, orthographe*. Orléans: Olivier Boynard, Jean Nyon.

MEIGRET, Louis (1542). *Traite touchant le commun usage de l'écriture françoise, faict par Loys Meigret Lyonnois, au quel est debattu des faultes & abus en la vraye & ancienne puissance des letres*.

MEIGRET, Louis (1550). *La Reponse de Louis Meigrêt a l'apolojie de Jáques Pelletier*.

MEIGRET, Louis (1550). *Le tretté de la grammère françoise*.

MEIGRET, Louis (1550.) *Defenses de Louis Meigrêt touchant son Orthograpie Françoëze, contre les çensures & calônies de Glaumalis du Vezelet, & de s'es adherans*.

MENAGE, Gilles (1675). *Observations de Monsieur Ménage sur la Langue Française*. Paris: Claude Barbin.

PELETIER DU MANS, Jacques (1550). *Dialogue de l'ortographe e Pononciation Francoese*.

RAMBAUD, Honorat (1578). *La Déclaration des abus que lon commet en escrivant et le moyen de les eviter, et representer nayusement les paroles : ce que jammais homme n'a faict*.

RAMEE, Pierre de la (1562). *Gramerç*.

RAMEE, Pierre de la (1572). *Grammaire de P. de la Ramee*.

RICHELET, Pierre (1680). *Dictionnaire françois contenant les mots et les choses*. Genève: Jean Herman Widerhold.

de RONSARD, Pierre (1550). *Les quatre premiers livres des Odes*.

de RONSARD, Pierre (1552, 1553, 1584). *Amours*.

SEBILLET, Thomas (1548). *Art poetique François*.

de SOMAIZE, Antoine Baudeau (1660). *Le Grand Dictionnaire des Pretieuses ou la Clef de la langue des ruelles*. Paris: Jean Ribou.

de SOMAIZE, Antoine Baudeau (1661). *Le Grand Dictionnaire des Pretieuses, Historique, Poetique, Geographique, Cofmographique, Cronologique, & Armoirique*. Paris: Jean Ribou.

TORY, Geoffroy (1529). *Champ Fleury. Au quel est contenu Lart & Science de la deue et vraye Proportiõ des Lettres Attiques, quõ dit autrement Lettres Antiques, & vulgairement Lettres Romaines proportionnees selon le Corps & Usage humain*.

TORY, Geoffroy (1533). *La Briève Doctrine pour deuement escrire selon la propriete du langaige François*.

VAUGELAS, Claude Favre de (1647). *Remarques sur la langue François utiles a ceux qui veulent bien parler et bien escrire*. Paris: Jean Camusat, Pierre Le Petit.

Sekundární literatura:

ARRIVE, Michel. (1994). Un débat sans mémoire : la querelle de l'orthographe en France (1893-1991). *Langages*, 28e année, n°114, pp. 69-83.

ARRIVE, Michel (1993). *Réformer l'orthographe ?* Paris: Presses Universitaires de France.

AUGE-CHIQUET, Mathieu (1969). *La Vie, les idées et l'œuvre de Jean Antoine de Baïf*. Genève: Slatkine Reprints.

BADDELEY, Susan (1993). *L'orthographe française au temps de la Réforme*. Genève: Droz.

- BEAULIEUX, Charles (1927). *Histoire de la formation de l'orthographe française des origines au milieu du XVIe siècle*. Paris: Honoré Champion
- BEAULIEUX, Charles (1927). *Les accents et autres signes auxiliaires dans la langue française*. Paris: Honoré Champion.
- BRUNOT, Ferdinand (1933). *Histoire de la Langue Française des origines à 1900*, Tome I. Paris : Armand Colin.
- BRUNOT, Ferdinand (1939). *Histoire de la Langue Française des origines à 1900*, Tome IV. Paris : Armand Colin.
- BRUNOT, Ferdinand (1909). *Histoire de la Langue Française des origines à 1900*, Tome III. Paris : Armand Colin.
- BRUNOT, Ferdinand (1927). *Histoire de la Langue Française des origines à 1900*, Tome II. Paris : Armand Colin.
- BRUNOT, Ferdinand (1948). *Histoire de la Langue Française des origines à 1900*, Tome V. Paris : Armand Colin.
- BRUNOT, Ferdinand (1969). *La Doctrine de Malherbe*. Paris : Armand Colin.
- CATACH, Nina (2001). *Histoire de l'Orthographe française*. Paris: Honoré Champion.
- CERQUIGLINI, Bernard (1995). *L'accent du souvenir*. Paris: Les Editions de minuit.
- FEBVRE, Lucien; MARTIN, Henri-Jean (1958). *L'Apparition du livre*. Paris: Albin Michel.
- de FOUQUIERES, Louis Becq (1873). *Poésies choisies de Ronsard*. Paris: Charpentier.
- FOURNIER, Alain (1971). *Le Grand Meaulnes*. Paris: Librairie Fayard.
- GOOSSE, André (1991). *La nouvelle orthographe*. Paris: Duculot.
- HAUSMANN, Franz Josef (1980). *Louis Meigret, humaniste et linguiste*. Tübingen: GNV.

LIVET, Charles-Louis (1967). *La Grammaire française et les grammairiens du XVIe siècle*. Genève: Slatkine Reprints.

MARCHAND, Prosper (1758). *Dictionnaire historique, ou Memoires critiques I*. La Haye: Pierre de Hondt.

MELLERIO, Louis (1874). *Lexique de Ronsard*. New York: G. Olms.

TERREAUX, Louis (1968). *Ronsard, correcteur de ses œuvres*. Genève: Droz.

www.academie-francaise.fr

www.education.gouv.fr

www.larousse.fr

www.lefigaro.fr

www.lexpress.fr

www.linternaute.com

www.oqlf.gouv.qc.ca

www.orthographe-recommandee.info

www.persee.fr

www.projet-voltaire.fr

Resumé

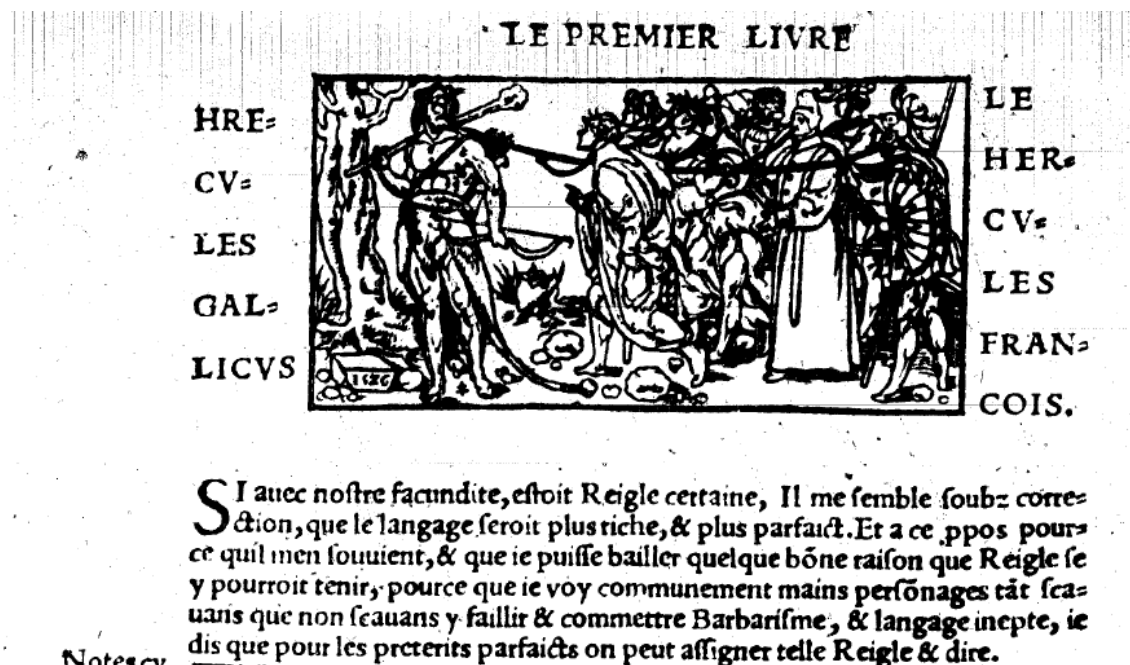
Tuto diplomovou práci jsme zaměřili na vývoj francouzského pravopisu. Za pomoci nejvýznamnějších děl francouzských tiskařů, gramatiků, lexikografů a Francouzské Akademie, ve francouzském jazyce a v latině, jsme se věnovali pravopisnému vývoji od 16. století po současnost. Důraz jsme kladli na historický vývoj diakritických znaků, zejména *accent circonflexe*. Analyzovali jsme období utváření pravopisných pravidel, pravopisné proudy, problematické otázky pravopisu, průběh pravopisných debat i pravopisné reformy. Do práce byly zahrnuty i novinky z února roku 2016 týkající se reformy francouzského pravopisu z roku 1990. Teoretická část byla doplněna výzkumem, ve kterém jsme formou dotazníku zkoumali mezi rodilými frankofonními mluvčími míru přijetí této reformy v otázce znaku *accent circonflexe*. Výzkum ukázal zřejmý nesouhlas s modernizací pravopisu, což vede k jistému dilematu, neboť úprava a zjednodušení francouzského pravopisu se zdají být z hlediska budoucnosti nezbytné.

Résumé

Dans ce mémoire de master, nous nous sommes consacrés à l'histoire de l'orthographe française. Grâce aux principaux ouvrages et témoignages de l'Académie Française, des imprimeurs, grammairiens et lexicographes français, que ce soit en français ou en latin, nous avons abordé l'évolution de l'orthographe depuis le 16ème siècle à nos jours. Nous avons mis l'accent sur l'histoire des signes diacritiques, notamment l'accent circonflexe. Nous avons analysé dans le temps la création des règles de l'orthographe, les mouvements orthographiques, les questions problématiques en orthographe, le déroulement des débats orthographiques et les réformes de l'orthographe (même les toutes récentes de février 2016 concernant la réforme de l'orthographe de 1990 ont été incluses). Dans la partie expérimentale qui suit, nous avons étudié le degré d'acceptation de cette réforme en ce qui concerne l'accent circonflexe auprès des locuteurs francophones natifs. Notre recherche a montré un désaccord de fond face à la modernisation de l'orthographe, ce qui présente un dilemme face à la nécessité de modifier et de simplifier l'orthographe française dans l'avenir.

Grafická příloha

Příloha 1

Obr. 1 (Geoffroy Tory)

mus. Hac autem diphthongo caret sermo Latinus. Diphthongos autem singulas velut accentus circumflexi nota signamus, sic, âi, â, ôi, ôy, âu, êu, ôu : ne vocales solutas & diuisas (quas punctis duobus, velut apiculis, distinguimus) lector adhuc rudis esse putet, proindeque perperam pronuntiet.

Eu sonum habet varium, aliquando eundem cum Latinis, hoc est plenū, vt cos cotis cœu t, securus seûr, maturus meûr, qualis in euge, Tydeus. aliquando exilem & propius accedētem ad sonū diphthongi Græcæ eu, vt cor cœur, soror seûr, morior g-è meûr: nisi quòd u in his, non velut f sonat

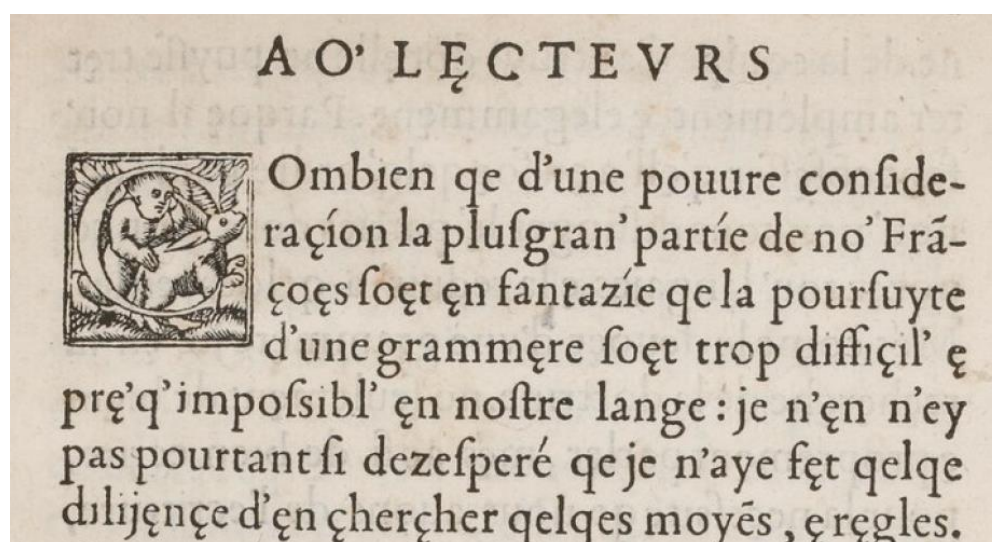
Obr. 2 (Sylvius)

A

Tous deux se signent sur voyelles, mais au reste ilz sont bien differentz. Le premier est signe de conjunction; le second de diuision. Le premier r'assemble, r'unit, et conioinct les parties diuisées, et ce en troys facons. La premiere, quand par vne figure fort vsitée nommée *syncope*, *concision* ou *couppure*

Obr. 3 (Etienne Dolet)

Obr. 4 (Louis Meigret)

lequel tu nommes e clos, e qui plus conuena-
 blement se nomme roët e sourd. Ce dernier e cler
 sans l'yeux tu fex seruir de deus officys, que
 tu ne sauroes nier (sans dire rien de plus e-
 gre) être chose d'imprudance e d'omission:
 Car tu fex que nous auons troys, lequels

C

Obr. 5 (Jacques Louis Peletier du Mans)

il vaut mieux passer outre, que m'amuser à ton
 caquet. Or void chacun que ceste farie m'a faulse-
 ment accusé, disant que ie veux prononcer toutes
 les lettres de nostre abusive esriture: ven qu'au
 contraire ie di, que de celle qui seroit bien & pro-
 prement reiglee, le son de quelques lettres ne doit
 estre entierement prononcé. Parquoy encores suis ie

Obr. 6 (Guillaume des Autels)

ce qu'elles se prononcent. Mon adivis est,
 & si tu veux croire ton sain iugement,
 sans fauoriser à l'antiquité, fera le tien,
 qu'escriuant le François tu n'y dois met-
 tre lettre aucune qui ne se prononce. Car

Obr. 7 (Thomas Sebillet)

AVERTISSEMENT AV Lecteur.

I' Avoi deliberé, lecteur, suiure en l'orthographe
 de mon liure, la plus grand part des raisons de
 Louis Meigret, homme de sain & parfait iuge-
 ment, qui a le premier osé desseiller ses yeus pour
 voir l'abus de nostre écriture, sans l'auertissement de
 mes amis, plus studieus de mon renom, que de la ve-
 rité: me paignant au deuant des yeus, le vulgaire,

Obr. 8 (Pierre de Ronsard)

uent e, comme, Commettre, Entendre. Quād il est en la fin, il se pronōce aussi diuersemēt. Aucunes fois d'ung son lōg & esleué, comme Aimé, en ouurant la bouche pour le prononcer long, lequel souuent nous marquons d'vng accent agu des Latins, principalemēt quād il y peut auoir doute, comme Aimé, Poureté, Gravité. Quelque fois il ne se

Obr. 9 (Robert Estienne)

dent aucunement. Parquoy ie confesse que vostre demande est raisonnable, & que la Grāmaire Francoyse cest la Grammaire Gaulloise. Voules vous dōcques que ie vous interroge tout simplement de ceste Grāmaire Gaulloise ou Francoise? p. Ouy vrayment:

Obr. 10 (Ramus)

P. DE LA RAMEE. 57	
Chapit. 8. de la notation du nombre des noms.	Cap. 8. de la notation du nombre des noms.
p. Sensuit dōcques la notatiō en lespece & figure du mot. Espece cest pour scauoir si le mot est primitif, ou deriuatif: comme vin est primitif, vineux est deriuatif. Figure cest pour scauoir si le mot est simple ou compo-	p. Sensuit dōcques la notasion en le'spesse & figure du mot. Espece s'et por sauoir si le mot et primitif & deriuatif: comme vin et primitif, vineux et deriuatif. Figure s'et por sauoir si le mot et sim

Obr. 11 (Ramus)

L'ABC, DU LANGAGE FRANÇOIS.

*A a. B b. Ç ç. D d. E e. É é. Ê ê. F f. G g. J j. H h. I i. K k.
L l. L l. M m. N n. Ñ ñ. O o. U u. P p. Q q. R r. S s.
T t. U u. V v. Z z. É v.*

S'ensuivent les noms & valeurs des lettres nouvelles.

*Ç ç pør ch. che. E e brief. É é komun. Ê ê. long. les troës
sont a mat O N E T E T É. G g. pør gu. J j je. pør i kōso-
ne. L l. ç le pør ill. mēvele. v l. Ñ ñ. ç ne. pør gn. diñc. O o brief
hote. trotter. U u. long. Kaze. at. Q q. pør ou kōrir. nō-
rir. S s. ne chanjera de son. V v. pør u kōnsone. Vivre.
É v. pør eu. beuf. ef. nef. v l.*

Obr. 12 (Jean Antoine de Baïf)

ALPHABET,

nouvellement corrigé, augmenté, & enrichi de lettres. Moyennant lequel chacun pourra nayement représenter les paroles: ce que iamais homme n'a fait, à cause qu'auions si peu de lettres, questions contraints abuser d'icelles, & par consequent mal escrire, & mettre en peine ceux qui enseignent, & ceux qui veulent apprendre.

v j. φ v. q é T,
q̄yētežvgt 1xg2gē, v̄x̄ȳzvgtē, c
v̄ḡḡz̄z̄ v̄ j̄z̄s ! ž̄x̄ȳv̄gt̄ j̄ēj̄ēj̄
j̄v̄j̄x̄z̄ p̄x̄ḡv̄ q̄v̄z̄yēzvgt̄ ḡx̄zvgtēḡ
j̄es p̄v̄ḡōj̄z̄s: j̄ē j̄ ḡv̄z̄és v̄ōz̄z̄ v̄v̄
φēj̄, v̄j̄v̄x̄z̄z̄ j̄v̄ȳz̄x̄z̄s j̄z̄ p̄x̄ v̄ j̄z̄s,
j̄j̄z̄x̄z̄s j̄x̄ȳj̄ēz̄z̄z̄s v̄q̄x̄z̄és j̄z̄j̄ēj̄z̄s,
c p̄v̄ḡ j̄x̄ȳj̄v̄gt̄ j̄v̄j̄ c̄j̄z̄z̄z̄, c j̄-
j̄z̄ v̄ḡ p̄ēz̄q̄z̄ j̄x̄s j̄z̄ v̄ḡj̄yēz̄z̄, c
j̄x̄s j̄z̄ j̄x̄j̄ēz̄z̄ v̄x̄v̄z̄z̄z̄ !

Obr. 13 (Honorat Rambaud)

Autrement soit au commencement, milieu ou fin, nous la prononçons d'un sifflement plus ferré & espais comme ç, *Souvent, Penser, Pousser, Passer.*

Se trouve vulgairement écrite en plusieurs dictions, où elle ne doit point estre prononcée, & ne sert qu'à alonger la syllabe. Et la pourroit-on commodément suppléer d'un accent aigu ou circonflex, comme ont fait plusieurs

Obr. 14 (Charles Maupas)

ci^utx, pour l'autoriser, Car nous escriuons l'^us au milieu des dictions, aussi bien lors qu'elle ne se prononce pas, que lors qu'elle se prononce. l'^us se prononce en *modeste*: elle ne se prononce pas en *honeste*: & toutefois nous escriuons l'^uvn & l'autre avec vne s. *Manifeste & celeste* l'^uecriuēt, & la prononcent: *feste & teste* l'^uecriuent, & ne la prononcent iamais. Voila vne

Obr. 15 (Jean Godard)

LES VOYELLES LONGUES sont celles, dont la prononciation est pleine & de longue durée. Elles ont ordinairement apres elles vne *s* dans vne même syllabe; comme on peut voir en ces mots, *pas-le; mas-le; estre; fes-te; vis-mes; entendis-mes; cos-te; hos-te; contris-mes; appercus-mes; &c.* où l'*s*, qui n'est pas prononcée dans les syllabes du commencement & du milieu de ces mots, sert comme d'accent pour marquer la longueur de ces voyelles; ou pour suppléer au defect de cette *s*, on peut mettre au dessus des voyelles longues vn accent Circonflexe en cette sorte (^) comme dans ces mots; *pâ-le; mâ-le; ê-tre; fê-te; vî-mes; entendî-mes; côte; hôte; nôtre; contrî-mes; appercû-mes, &c.*

Obr. 16 (Claude Irson)

Avis sur l'Orthographe.

SIl'on veut bien étudier les Regles de la Prononcia-
tion, il ne sera pas necessaire de chercher les moyens
d'écrire commel'on parle. Car outre que c'est vne en-
treprise impossible, elle tomberoit en de grands incon-
uenient; principalement de faire de ridicules equivo-
ques; & de mettre vne monstrueuse dissemblance entre
des paroles, qui naissent d'une mesme racine, par exem-
ple, *grant*, & *grandeur*; car il faudroit dire *granteur*: *tams*,
& *temporel*; car il faudroit dire *tamsorel*, ou *tammo-
rel*. Et en ce seroit vne laide discorde entre la plupart

Obr. 17 (Laurent Chifflet)

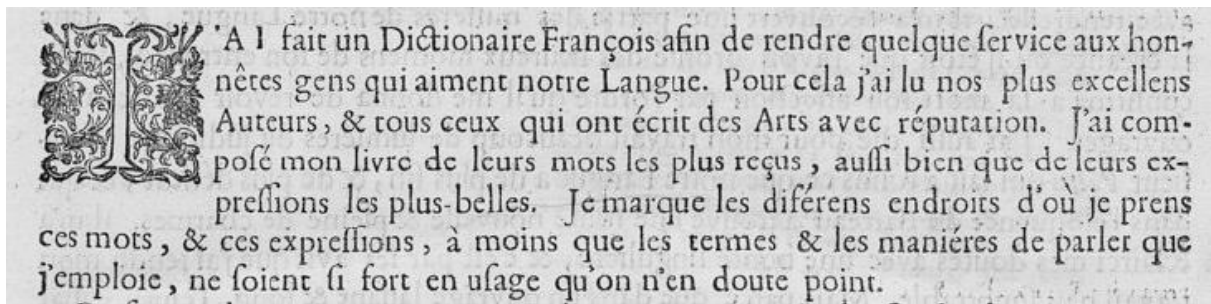
Ce qu'il y a de plus remarquable dans la pronon-
ciation des mots, est l'accent, qui est une éléva-
tion de voix sur l'une des syllabes du mot, après
laquelle la voix vient nécessairement à se rabaisser.

L'élévation de la voix s'appelle accent *aigu*, et
le rabaissement, accent *grave*: mais parce qu'il y
avoit en grec et en latin de certaines syllabes lon-
gues sur lesquelles on élevoit et on rabaissoit la
voix, ils avoient inventé un troisième accent, qu'ils
appeloient *circonflexe*, qui d'abord s'est fait

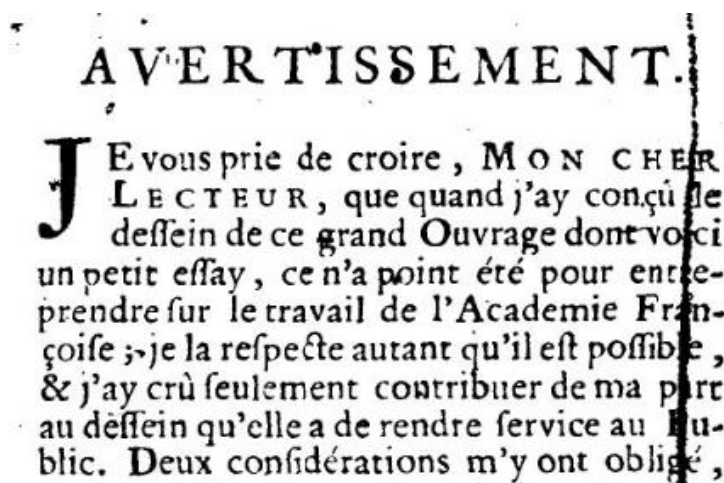
Obr. 18 (Gramatika z Port-Royal)

APRE's que l'Académie François'e eut esté establie par les
Lettres Patentes du feu Roy, le Cardinal de Richelieu qui
par les mesmes Lettres avoit esté nommé Protecteur &
Chef de cette Compagnie, luy proposa de travailler pre-
mierement à un Dictionnaire de la Langue François'e, & en-
suite à une Grammaire, à une Rhétorique & à une Poétique.

Obr. 19 (1. vydání Slovníku Francouzské Akademie)

Obr. 20 (Richelet)

Obr. 21 (Antoine Furetière)

Příloha 2

Accents en français – questionnaire

Voici un extrait de l'œuvre d'Alain-Fournier : Le Grand Meaulnes, en trois versions différentes.

Observez les mots avec des accents (*en gras*) et choisissez la version que vous préférez.

Ce questionnaire est anonyme.

Première version	Deuxième version	Troisième version
Le carillon du baptême s'arrêta soudain, comme une sonnerie de fête qui se serait trompée de jour et d'endroit [...] et je les vis disparaître au premier tournant.	Le carillon du baptême s'arrêta soudain, comme une sonnerie de fête qui se serait trompée de jour et d'endroit [...] et je les vis disparaître au premier tournant.	Le carillon du bapteme s'arreta soudain, comme une sonnerie de fete qui se serait trompée de jour et d'endroit [...] et je les vis disparaître au premier tournant.
Par dégoût ou par jeu, pour se venger de son amour ou pour l' abîmer [...]	Par dégout ou par jeu, pour se venger de son amour ou pour l' abîmer [...]	Par dégout ou par jeu, pour se venger de son amour ou pour l' abîmer [...]
En mettant tout pour le mieux, disait la plus agée , d'une voix cocasse et suraiguë [...]	En mettant tout pour le mieux, disait la plus agée , d'une voix cocasse et suraiguë [...]	En mettant tout pour le mieux, disait la plus agée , d'une voix cocasse et suraigue [...]
Le lendemain, un peu avant le dîner , la nuit commençait à tomber ; une brume fraîche , plutôt de septembre que d' aouût , descendait avec la nuit.	Le lendemain, un peu avant le diner , la nuit commençait à tomber ; une brume fraiche , plutôt de septembre que d' aout , descendait avec la nuit.	Le lendemain, un peu avant le diner , la nuit commençait à tomber ; une brume fraiche , plutôt de septembre que d' aout , descendait avec la nuit.
Nous aussi, nous parfîmes , emportés vivement, dans notre voiture bien suspendue [...]	Nous aussi, nous parfîmes , emportés vivement, dans notre voiture bien suspendue [...]	Nous aussi, nous parfîmes , emportés vivement, dans notre voiture bien suspendue [...]
La roue grinça au tournant dans le sable et bientôt , Meaulnes et moi, qui étions assis sur le siège de derrière , nous vîmes disparaître sur la petite route l' entrée du chemin de traverse que le vieux Bélisaire et ses maîtres avaient pris.	La roue grinça au tournant dans le sable et bientôt , Meaulnes et moi, qui étions assis sur le siège de derrière , nous vîmes disparaître sur la petite route l' entrée du chemin de traverse que le vieux Bélisaire et ses maîtres avaient pris.	La roue grinça au tournant dans le sable et bientôt , Meaulnes et moi, qui étions assis sur le siège de derrière , nous vîmes disparaître sur la petite route l' entrée du chemin de traverse que le vieux Bélisaire et ses maîtres avaient pris.

Peur de voir s'évanouir bientôt entre ses mains ce bonheur inouï qu'il tenait si serré ?	Peur de voir s'évanouir bientôt entre ses mains ce bonheur inouï qu'il tenait si serré ?	Peur de voir s'évanouir bientôt entre ses mains ce bonheur inouï qu'il tenait si serré ?
C'est ce Delouche surtout qui me déplait. Quelle idée de faire l'homme à dix-sept ans !	C'est ce Delouche surtout qui me déplait. Quelle idée de faire l'homme à dix-sept ans !	C'est ce Delouche surtout qui me déplait. Quelle idée de faire l'homme à dix-sept ans !
[...] comme Augustin, la tête penchée de côté pour cacher et arrêter ses larmes.	[...] comme Augustin, la tête penchée de côté pour cacher et arrêter ses larmes.	[...] comme Augustin, la tête penchée de côté pour cacher et arrêter ses larmes.

Je préfère la version :

1

2

3

(Entourez)

Justifiez brièvement votre choix :

C'est la version la mieux écrite et la correcte.

.....

.....

.....

Savez-vous qu'en 1990 une version rectifiée de l'orthographe a été proposée pour le français ? (Entourez)

OUI

NON

Pour finir, remplissez quelques renseignements sur vous :

Dans quelle tranche d'âge vous situez-vous ?

- ☐ ...-17
- ☐ 18-25
- ☒ 26-35
- ☐ 36-50
- ☐ 51-...

Quel est votre pays de résidence ?

- ☒ France
- ☐ Belgique
- ☐ autre

Merci beaucoup pour votre temps !